

Kotoutumisesta kotoutujan omalla äänellä

Haastattelututkimus taistelevan tutkimuksen viitekehyksellä

Johanna Jaakkola

Pro Gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2017

Kotoutumisesta kotoutujan omalla äänellä – Haastattelututkimus taistelevan tutkimuksen viitekehyksellä

Johanna Jaakkola, Pro gradu-tutkielma, Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Maritta Itäpuisto

Sivumäärä: 88

Vuosi: 2017

Tämän tutkielman tarkoituksena on kartoittaa kotoutumista kotoutujien näkökulmasta. Pro gradu-työssäni haluan nostaa esille Suomeen muuttaneiden pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden, jotka ovat mahdollisia uusia maahanmuuttajia, näkemyksiä siitä, mitä kotoutuminen uuteen yhteiskuntaan merkitsee, mitä onnistunut kotoutuminen pitää sisällään ja minkälaisena on olla maahanmuuttaja ja turvapaikanhakija nyky-Suomessa. Tutkimuksen yhteydessä haastateltiin yhteensä kahdeksaa Suomeen eri aikaan saapunutta joko perheen yhdistämisen kautta tullutta maahanmuuttajaa tai turvapaikanhakijaa. Tarkoitus on syventää ymmärrystä kotoutumisen käsitteestä ja antaa kotoutujille puheenvuoro.

Taistelevaan tutkimukseen kuuluukin nostaa esille yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, jotka tarvitsisivat lisähuomiota niille ja kuulla niitä, joiden mielipidettä ei usein kysytä ja jotka monesti joutuvat ottamaan monet asiat puolesta päätettyinä ja annettuina. Haastatteluvastausten pohjalta muodostin kotoutumisen nelikentän: kielen oppiminen, identiteettikysymys, sosiaalisen verkoston ja osallisuuden tunteen muodostuminen sekä kotouttamispalveluiden toteutuminen. Tutkimukseni tarkastelee kotoutumista myös yhteiskunnallisena kysymyksenä, jolloin keskeistä on yhteiskunnallista ympäristöä ja henkistä ilmapiiriä, jossa kotoutuminen tapahtuu.

Kotoutuminen on psykologiaa, ihmisten välistä vuorovaikutusta ja kotoutumista voidaan edesauttaa kohtaamalla kotoutujat kokonaisvaltaisesti ja tasavertaisina. Maahanmuuttajien ei tulisi joutua olemaan toimenpiteiden objektin asemassa, vaan päästä aktiivisten subjektien osaan. Kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittävää ovat siis asenteet kotouttamispalveluiden takana ja yhteiskunnallinen ilmapiiri maahanmuuttoon liittyen.

Avainsanat: kotoutuminen, kotouttaminen, ihmisoikeudet, pakolaisuus, taisteleva tutkimus

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4
1. MAAHANMUUTTO, PAKOLAISUUS JA IHMISOIKEUDET	9
1.1. Maahanmuuton eri syyt	9
1.2. Pakolaisuus ja humanitaarinen maahanmuutto	10
1.3. Pakolaisuus ja ihmisoikeudet	13
1.4. Pakolainen ja kysymys identiteetistä	15
2. KOTOUTUMINEN JA KOTOUTTAMISTYÖ	19
2.1. Kotoutuminen	19
2.2. Kotouttaminen	22
2.2.1. Kotouttaminen valtion, aluehallinnon ja kunnan toimintana	22
2.2.2. Kotouttaminen ja kolmas sektori	25
2.2.3. Kotoutumiseen liittyvää aiempaa tutkimusta	26
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
3.1. Tutkimuksen viitekehyksenä taistelevan tutkimuksen perinne	29
3.2. Tutkimuksen toteuttaminen	32
3.2.1. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kulku	32
3.2.2. Aineiston hankinta avoimella haastattelulla	33
3.2.3. Tutkimuksen etiikka	39
3.2.4. Tutkimuksen analyysi	44
4. TUTKIMUKSEN TULOKSET	47
4.1. Tutkimuksen taustatietoja: haastateltavien profiilit	47
4.2. ”I am a man to have a plan for my future”	49
4.3. Kotoutumisen osatekijät haastateltujen näkökulmasta	55
4.3.1. Kielen oppimisen merkitys kotoutumisen kannalta	55
4.3.2. Identiteetti: on tärkeää tulla nähdyksi muuna kuin ”toisena”	57
4.3.3. Sosiaalisen verkoston ja osallisuuden merkitys kotoutumisessa	59

4.3.4.	Kotouttamispalvelut kotoutumisen tukena	64
4.3.5.	Kotoutuminen yhteiskunnallisena kysymyksenä	68
5.	JOHTOPÄÄTÖKSET	73
	LÄHTEET	77
	LIITTEET	86

JOHDANTO

”Erityisesti, jos sä oot joku maahanmuuttaja, sulla ei mitään ääni” (Suldaan, 20). Näin kertoi minulle kaksikymmentävuotias maahanmuuttaja näkemyksestään omasta asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa tutkimukseni haastattelussa. Lähtökohtana tällä tutkimuksella on antaa ääni pakolais- taustaisille maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille, jotka ovat mahdollisia maahanmuuttajia. Kertomuksia ja näkemyksiä kotoutumisesta pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden omalla äänellä tarvitaan, sillä kotoutujat voivat itse parhaiten kertoa ensikäden kotoutumiskokemuksistaan.

Kotoutuminen määritellään yleisesti maahanmuuttajan sopeutumisiksi uuteen yhteiskuntaan (Gothóni & Siirto 2016, 268). Suomen kotoutumislaisissa (1386/2010) kotoutuminen määritellään tarkemmin maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka myötä maahanmuuttaja saa yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Samalla tuetaan maahanmuuttajan mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010; FSHKY 2017, 7). Kotoutumisessa on kyse kaksisuuntaisesta, pitkäkestoisesta muutosprosessista, jossa myös maahanmuuttajan vastaanottanut yhteiskunta muuttuu ja kehittyy väestön monimuotoistumisen myötä (FSHKY 2017, 7).

Kotoutuminen on jokaisen maahanmuuttajan henkilökohtainen prosessi, johon vaikuttavat myös jo mahdolliset turvapaikanhakuajan kokemukset vastaanottomaassa. Kotoutuminen alkaa varhaisessa vaiheessa. Malin & Anis (2013) kirjoittavat, että juuri alkuvaiheen kokemuksilla on paljon merkitystä hyvinvoinnin kannalta jatkossa. (Malin & Anis 2013, 159). Kotoutumista saattaa tapahtua siis jo turvapaikanhakuajana, huolimatta epävarmuudesta siitä, saako henkilö jäädä vastaanottomaahan. Myönteinen turvapaikkapäätös antaa oikeuden kotoutumista tukeviin virallisiin kotouttamispalveluihin. Pakolaisella tai pakolaistaustaisesti perheen yhdistämisen kautta maahan tulleella maahanmuuttajalla on oikeus kotouttamispalveluihin.

Kotouttamisen tarkoituksena on luoda maahanmuuttajalle valmiuksia itsenäiseen ja tasavertaiseen kansalaisuuteen kantaväestön rinnalla ja edesauttaa maahanmuuttajan kotoutumista. Kotouttamisella tarkoitetaan kaikkia niitä monialaisia palveluita ja toimenpiteitä, jotka auttavat maahanmuuttajan aktiivista kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotouttaminen on organisoitua toimintaa, valtion, kuntien sekä kolmannen sektorin taholta, jossa maahanmuuttajalle opetetaan kieltä, kulttuuria ja yhteiskunnan toimintatapoja. (Turtiainen 2013, 191; Gothóni & Siirto 2016, 268).

Kotoutuminen on ajankohtainen ja tärkeä aihe siitäkin syystä, että vuonna 2015 Suomeen saapui monia sotaa, levottomuuksia ja väkivaltaa paenneita turvapaikanhakijoita, jonka jälkeen yhteiskunnallinen keskustelu maahanmuutosta, esimerkiksi mediassa, on kiivastunut. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat luokitellaan helposti yhdeksi yhtenäiseksi ihmisryhmäksi ja massaksi, vaikka turvapaikanhakijat, pakolaiset ja muut pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä. Heitä vastaanottavissa maissa kantaväestön mielikuviin turvapaikanhakijoista ja pakolaisista saatetaan yrittää vaikuttaa viestimällä pakolaisten ”tulvista”, ”aalloista” ja ”vyöryistä” (Tarvainen 2016, 59). Turvaa hakevat myös helposti kategorisoidaan ”vain” pakolaisiksi tai turvapaikanhakijoiksi, vaikka pakolaisuus ja turvapaikanhakeminen ovat olotiloina pakon sanelemaa.

Jokaisella oleskeluluvan ja turvapaikan saaneella pakolaisella ja turvapaikkaa hakevalla henkilöllä on oma tiensä ja tarinansa. Jokainen heistä on ihminen ja yksilö omine tarpeineen. Tarkasti määriteltynä turvapaikanhakija on hallinnollinen kategoria, joka määrittää ihmisen aseman valtion näkökulmasta. Se on väliaikainen olotila, ei niinkään pysyvä identiteetti tai asema. (Puumala & Kynsi-lehto 2017, 358). Sama pätee myös hyvin pakolaisen määritelmään ja esimerkiksi paperittomuuteen. Hallinnollinen kategoria alkaa määrittää yksilöä hänen omissa silmissään ja muiden silmissä. Tällainen kehityskulku saattaa vaikuttaa kielteisesti yksilön minäkuvaan ja hyvinvointiin.

Pakolaisuus määritellään virallisesti Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisen oikeusasemaa koskevassa pakolaissopimuksessa. Henkilöstä tulee pakolainen, kun hän oleskelee muualla kuin kotimaassaan sen vuoksi, että hänellä on perusteltua aihetta pelätä tulevansa kotimaassaan vainotuksi rotunsa, uskontonsa, kansalaisuutensa, poliittisen mielipiteensä tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisensa vuoksi. Pakolainen on myös vainon ja pelon vuoksi haluton tai kyvytön turvautumaan kotimaansa suojeluun. (Nykänen 2014, 190; Gothóni & Siirto 2016, 269).

Virallisen pakolaisaseman henkilö saa, kun jokin valtio myöntää hänelle turvapaikan tai kun Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisorganisaatio UNHCR myöntää hänelle pakolaisaseman. Turvapaikanhakijat ovat poistuneet kotimaastaan ja hakevat toisesta maasta kansainvälistä suojelua. Turvapaikanhaun perusteluna on vaino joko kotimaassa tai pysyvässä asuinmaassa. Turvapaikanhakijalle myönnetään pakolaisasema, mikäli hänelle myönnetään turvapaikka. (Gothóni & Siirto 2016, 269 - 270). Perheenyhdistämiseksi kutsutaan sitä prosessia, jonka kautta pakolainen voi saada lähiomaisensa, puolisonsa ja alaikäiset lapsensa, Suomeen (Fingerroos 2016, 68).

Pro gradu-työssäni haluan nostaa esille Suomeen muuttaneiden pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden, jotka ovat mahdollisia uusia maahanmuuttajia, näkemyksiä siitä, mitä kotoutuminen uuteen yhteiskuntaan heille merkitsee, mitä onnistunut kotoutuminen pitää sisällään ja minkälaista on olla maahanmuuttaja ja turvapaikanhakija nyky-Suomessa. Haastattelin yhteensä kahdeksaa Suomeen eri aikaan saapunutta joko perheenyhdistämisen kautta tullutta maahanmuuttajaa tai turvapaikanhakijaa. Tarkoitus on syventää ymmärrystä kotoutumisen käsitteestä ja antaa kotoutujille puheenvuoro. Kotoutuminen ei ole vain jokin virallisten kotouttamispalveluiden ideaali lopputulos, vaan enemmänkin tarkastelen kotoutumista siitä lähtökohdasta, että kotouttamispalvelut ovat yksi maahanmuuttajan kotoutumiseen vaikuttava tekijä.

Turvapaikanhakijat, pakolaiset ja maahanmuuttajat käsitetään yhteiskunnallisessa keskustelussa usein kuuluvaksi siihen ”toisten” ihmisten joukkoon, joiden ääni ei kuulu ja joiden ihmisoikeuksia loukataan. Toivon tämän tutkimuksen kiinnostävän lukijan mielenkiinnon tutkittavien kokemuksiin, herättävän kiinnostusta aiheeseen ja lisäävän omalta osaltaan keskustelua teeman ympärillä. Tutkimuksen toivon lisäksi edes pieneltä osin vaikuttavan siihen, kuinka kotouttamista voidaan kehittää kotoutujilta saadulla palautteella ja huomioimalla entistä enemmän kotoutumisprosessiin liittyviä inhimillisiä ja humaaneja arvoja.

Ihmisen oikeus hakea turvapaikkaa kuuluu ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeudet ja ihmisten tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus ovat universaaleja, puolustettavia oikeuksia. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on se, että demokratia ja ihmisten välinen tasa-arvo ovat demokraattisen yhteiskunnan tinkimättömiä perusarvoja. Tutkimus voi ottaa kantaa ihmisten tasa-arvoisuuden ja ihmisoikeuksien puolesta ja tutkimuksen keinoin voi tuoda esille marginalisoitujen ääniä. Tutkimuksen keinoin voi myös pyrkiä vaikuttamaan siihen, että tutkimustuloksen myötä asioita voidaan mahdollisesti muuttaa siten, että marginaalissa eläjät tulisivat paremmin huomioiduiksi ja syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä.

Suorannan ja Ryytäsen (2016) mukaan yhteiskuntatieteilijä voi ja hänen tulee ottaa kantaa kirjoittamisen ja tieteellisen julkaisemisen lisäksi. Taistelevaan tutkimukseen, joka on tutkimuksellinen viitekehykseni, kuuluu kantaaottavuus, toiminta ja osallistuminen ihmisten yhdenvertaisuuden, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden puolesta. Lähtökohtana on olettaimus, että tutkimustoiminnan käytäntöjen tulisi luoda ja heijastaa sellaista yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka perustuvat meistä jokaisen yhdenvertaisuudelle ja tasa-arvolle. (Suoranta & Ryytäsen 2016, 15 -

18). Tutkimusaiheen valinnan kantaottavuus ei tarkoita sitä, ettei itse tutkimusprosessi noudattaisi tutkimuseettisiä, objektiivisen tieteen periaatteita.

Keskeisimmät käsitteet tutkielmassani ovat kotoutuminen, kotouttaminen, ihmisoikeudet, pakolaisuus ja maahanmuutto.

1. MAAHANMUUTTO, PAKOLAISUUS JA IHMISOIKEUDET

Ihmiset ovat läpi historian liikkuneet paikasta toiseen ja muuttaneet asuinsijaa eri syistä, olosuhteiden niin vaatiessa. Nykyisessä maailmassa ihmisten ja perheiden liikkuvuus yli valtioiden rajojen on lisääntynyt. Muuttamisen virallinen historia on kuitenkin lyhyt, sillä vasta kansallisvaltioiden synty 1800-luvun jälkeen on tehnyt kansojen ja ihmisten liikkuvuudesta siirtolaisuutta. Siirtolaisuudessa muuttoliike ylittää kansallisvaltion rajan. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 23 - 24; Söderling 2013, 15).

Söderlingin (2013) mukaan ei ole olemassa keskivertosiirtolaista tai – maahanmuuttajaa, sillä siirtolaisen tai maahanmuuttajan käsitteeseen sisältyvät muun muassa pakolaiset, turvapaikanhakijat, ulkomailta adoptoidut ja työvoimasiirtolaiset. Maahanmuuttajan ja siirtolaisen käsitteet ovat toisin sanoen hyvin monitahoisia. (Söderling 2013, 17). Tutkimuksessani käytän maahanmuuttajan käsitettä rinnasteisena terminä kuvatessani oleskeluluvan Suomeen saaneita pakolaistaustaisia tai turvapaikanhakijataustaisia henkilöitä.

Tässä luvussa tarkastellaan maahanmuuttoa ilmiönä lyhyesti ensin yleisellä tasolla, sitten tarkennan näkökulmaa keskittymällä pakolaistaustaiseen maahanmuuttoon ja ihmisoikeuksiin pakolaisuuteen liittyvänä kysymyksenä. Pakolaisuuteen liittyy myös identiteetin problematiikkaa ja tätä käsitellään luvun lopussa.

1.1. Maahanmuuton eri syyt

Positiivisen nettomuuton seurauksena Suomi on nopeasti kansainvälistynyt. Suomi on Martikaisen, Sintosen & Pitkäsén (2006) mukaan etnisyytensä ja monikulttuurisuutensa puolesta väestöllisesti moninaisempi kuin koskaan aikaisemmin (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 9). Kun Suomessa vuonna 1990 asui alle 40 000 ulkomaalaistaustaista henkilöä, oli luku vuoteen 2000 mennessä tultaessa jo lähes 115 000. Tilastojen mukaan vuonna 2014 Suomessa ulkomaalaistaustaisia henkilöitä oli jo yli 320 000 (FHSKY 2017, 2). Syytä maahanmuutolle Suomeen on monia.

Siirtolaisuudesta rajat ylittävänä muuttoliikkeenä alettiin puhua varsinaisesti vasta kansallisvaltioiden syntymisen myötä 1800-luvulla. Erilaiset työntävät ja vetävät tekijät sekä muuttoa edistävät tekniset uudistukset, kuten esimerkiksi uudet rautatiet ja laivayhteydet, ovat vaikuttaneet siihen, että suuria joukkomuuttoja on tapahtunut. Erilaiset tekijät saavat ihmisiä liikkeelle: työ, toimeentulo, eläköityminen, yrittäjäys, opinnot, avioituminen, pakolaisuus ja elämäntapa. (Söderling 2013, 15).

Maahanmuuton eri syyt voidaan jakaa vapaaehtoiisiin ja pakotettuihin. Maahanmuuttajat voidaan jakaa muuttosyyntä perusteella työperusteisiin muuttajiin, paluumuuttajiin, perheperusteisiin sekä humanitaarisiin muuttajiin. Kiintiöpakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat suojelun tarpeen vuoksi maahan muuttaneita humanitaarisia muuttajia. (Pitkänen 2006, 21; Martikainen 2011, 50). Perhesiteisiin perustuvasta maahanmuutosta on kyse silloin, kun Suomen kansalaisen tai pysyvästi Suomessa asuvan ulkomaalaisen perheenjäsenen on mahdollista hakea perhesiteen perusteella oleskelulupaa (FSHKY 2017, 5). Kun muutto ei ole vapaaehtoista, puhutaan pakkomuutosta, joka voidaan jakaa maan sisäiseen pakkomuuttoon ja kansainväliseen pakkomuuttoon. Pakolaisuus on yksi osa pakkomuuttoa ja sitä määrittää pakeneminen vainon vuoksi. (Gothóni & Siirto 2016, 10).

1.2. Pakolaisuus ja humanitaarinen maahanmuutto

Sanasta pakolainen herää erilaisia mielikuvia ja puhekielessä pakolaisuus käsitetään usein laajasti kattamaan kaikki ne ihmiset, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa, pakenevat esimerkiksi sodan tai nälänhädän aiheuttamaa sekasortoa tai kurjuutta ja hakevat turvaa. Arkikielessä turvapaikanhakijoista puhutaan myös usein pakolaisina. Pakoon lähdetään esimerkiksi aseellisten konfliktien, ihmisoikeusloukkausten, kansanmurhien ja köyhyyden uhkaa. Muita syitä pakolaisuudelle ovat myös esimerkiksi vaino, ilmastonmuutos, luonnonkatastrofit, kuivuus ja viljelykelpoisen maan vähyys. (Parhiala & Raulo 2016, 21; Suomen Pakolaisapu 2016).

Pakolaisia on maailmassa tällä hetkellä enemmän kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. Pakolaisten määrä on globaalisti kasvanut seitsemässä vuodessa 34 miljoonasta yli 65 miljoonaan eli lähes kaksinkertaistunut viidessä vuodessa. (Suomen Pakolaisapu, 2016). Kymmenet miljoonat ihmiset ovat joutuneet jättämään kotinsa sotien, maiden sisäisten konfliktien ja näköalattomuuden vuoksi. (Parhiala & Raulo 2016, 21). Suomi on vastaanottanut pakolaisia maahanmuuttajiksi vasta muutaman viime vuosikymmenen ajan. Esimerkiksi Chilestä saapui 1970-luvulla pakolaisia ja Vietnamista vastaanotettiin venepakolaisia Suomeen 1980-luvulla. Ensimmäiset turvapaikanhakijat saapuivat Somaliasta 1980 – 1990-lukujen vaihteessa. (Gothóni & Siirto 2016, 9).

Ahmed Zaradashtin (2016) ohjaama dokumentti ”Nowhere to hide” (”Ei suojaa Irakissa”) antaa näkökulmaa siihen, mitä on olla pakolainen. Dokumentti kertoo irakilaisen sairaanhoitaja Nuri Sarifin kuvaamana tavallisten irakilaisten arjesta Keski-Irakissa vuosina 2011 – 2015. Yhdysvaltain joukot poistuivat alueelta vuonna 2011, jonka jälkeen Isis-terrori ja väkivalta levisivät Irakissa ja maa ajautui entistä syvempään sekasortoon. Dokumentti kuvaa, kuinka Nuri Sarif perheineen joutuu

lopulta itsekin pakenemaan kotikaupungistaan Isisiä ja perhe päätyy pakolaisleirille. (Zaradasht, 2016). Nuri Sarif on terveydenhuollon alan ammattilainen ja viimeiseen saakka yrittää auttaa maanmiehiään ja ylläpitää elämää. Perhettään hän yrittää yhdessä vaimonsa kanssa suojata pahalta. Lopulta kaaos kotikaupungissa käy ylitsepääsemättömäksi ja perhe jättää kotinsa.

Pakolaisuudesta kertovat myös Ali Jahangirin ja Harry Ramezanin dokumentit ”Tuntematon pakolainen” ja BBC:n dokumenttitrilogia ”Exodus: matkamme Eurooppaan” (”Our journey to Europe”). Jahangirin ja Ramezanin dokumentissa (2016) kuvataan tämän päivän turvapaikanhakijoiden matkaa Kreikan Lesbokselta halki Euroopan. Jahangiri ja Ramezan tekevät matkaa turvapaikanhakijoiden kanssa ja kuvaavat todellisuutta siitä, minkälaisissa olosuhteissa ihmiset pakenevat, miten he majoittuvat, minkälaisia riskejä he matkalla kohtaavat ja miten he selviävät. (Jahangiri & Ramezan, 2016).

Myös BBC:n Exodus- matkamme Eurooppaan (2016) kertoo turvapaikanhakijoiden matkasta maailman kriisipesäkkeistä Eurooppaan. Pakolaiset itse kuvasivat pakomatkaansa dokumentin materiaaliksi. Sarjan ensimmäisessä osassa Turkkiin saapuneet syyrialaiset joutuvat tekemään vaikeita päätöksiä esimerkiksi siitä, ostavatko he ihmissalakuljettajilta hengenvaarallisen kumivenekyydin Välimeren yli Turkista Kreikkaan. Osassa kuvataan myös merimatkan tehneiden pakolaisten elämää Kreikassa. Myös toisessa jaksossa kuvataan pakolaisten elämää Eurooppaan saapumisen jälkeen. Kolmannessa jaksossa kerrotaan Afrikasta saapuneiden pakolaisten matkasta Afrikasta salakuljettajien, varkaiden ja väkivaltaisten rajaviranomaisten armoilla olemisesta. (BBC, 2016).

Dokumenttien pohjalta katsojalle avautuu paremmin käsitys pakolaisen todellisuudesta, syistä paeta ja etsiä turvapaikkaa. Pakomatkalta lähteneet turvapaikanhakijat ja pakolaiset matkaavat pitkiä matkoja kävellen, välillä linja-autolla, matkaavat salakuljettajien armoilla vaarallisia merimatkoja, matkustavat voimiensa ääri rajoilla fyysisestä rasituksesta, väsymyksestä ja nälästä johtuen, joutuvat ottamaan paljon riskejä, kohtaavat matkan aikana turvattomuutta esimerkiksi kohdatessaan pakolaisia vastustavia henkilöitä, tuntevat pelkoa ja epävarmuutta tulevaisuudesta. Huoli ja suru läheisistä ja suurten valintojen tekemisen vaikeudet välittyvät dokumenteista.

On arvioitu, että joka päivä noin 42 500 ihmistä joutui jättämään kotinsa etsiäkseen turvaa muualta (2014). Kokonaisuudessaan maailmassa on noin 65,3 miljoonaa pakolaista UNHCR:n tilastojen mukaan. (Suomen Pakolaisapu, 2016). Maailman pakolaisista yli 50 %:ia tulevat Syyriasta, Afganistanista ja Somaliasta. Pakolaisilla on usein toive paluusta kotiin ja näin ollen he eivät ensisijaisesti muuta kauas. Tästä johtuu esimerkiksi se, että maailman suurimmat pakolaiskeskittymät ovat

syntyneet 2000-luvulla Syyrian ja Somalian naapurivaltioihin (Tarvainen 2016, 59; Parhiala & Raulo 2016, 22).

Pakolaistermiä käytetään vaihtelevissa asiayhteyksissä ja merkityksissä julkisessa keskustelussa. Pakolaisuus määritellään kuitenkin tarkasti Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1951 laatimassa Geneven pakolaissopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjassa vuodelta 1967. Pakolaisen aseman saa henkilö, joka on paennut maastaan ja jolla olla on perusteltu syy pelätä joutuvansa omassa maassaan vainon kohteeksi alkuperänsä, rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa tai poliittisen ja yhteiskunnallisen aktiivisuutensa vuoksi, ja joka oleskelee sen maan ulkopuolella, jonka kansalainen hän on, ja pakolaisena ei mainitun uhan vuoksi voi tai ei halua palata takaisin kotimaahansa. Virallista pakolaisen asemaa ei siis saa jokainen, joka lähtee pakoon maastaan. Pakolaisen aseman henkilö saa vasta, kun hän täyttää Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisjärjestö UNHCR:n vaatimukset. Kansainvälisen yhteisön tehtävä on tarjota suojaa vainoa tai sen uhkaa pakeneville ihmisille, mikäli oma valtio ei noudata ihmisoikeuksia tai suojele kansalaisiaan. (Gothóni & Siirto 2016, 11; Suomen Pakolaisapu 2016). Pakolaisaseman voi saada Suomessa siis henkilö, joka on vastaanotettu Suomeen pakolaiskiintiössä, joka on saanut turvapaikan Suomesta ja ulkomaalaisen pakolaiseksi katsottava perheenjäsen, jonka perheenjäsen on saanut oleskeluluvan (Kuosma 2016, 42).

Kansainvälisiin sopimuksiin pohjautuen Suomi vastaanottaa vuosittain kiintiöpakolaisia. Kiintiöpakolaiset saapuvat Suomeen YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n pakolaisleireiltä. YK:n pakolaisjärjestö esittää pakolaisia tai muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia henkilöitä uudelleensijoitettavaksi johonkin kiintiöpakolaisia vastaanottavaan maahan. (FSHKY 2017, 5).

Valtioneuvosto tekee linjaukset siitä, mitä kansalaisuuksia kiintiöpakolaisiksi valitaan ja miltä alueilta. Suomeen on otettu kiintiöpakolaisia vuodesta 1979 lähtien. Kiintiöpakolaisina Suomeen vastaanotettavat henkilöt valitaan Maahanmuuttoviraston, kuntien ja ELY-keskusten edustajien sekä suojelupoliisin yhteistyönä. (FSHKY 2016, 5; Mäkelä 2016, 77). Kiintiöpakolaisille myönnetään Suomessa pakolaisstatus. Suomen pakolaiskiintiö on viime vuosina ollut 750 henkilöä (Marttinen 2010, 72), mutta esimerkiksi vuosina 2014 ja 2015 osalta Suomi vastaanotti 300 henkilöä enemmän kiintiöpakolaisia Syyrian kriisin takia (FSHKY 2017, 5).

Turvapaikanhakija on paennut kotimaastaan ja hakee turvaa vieraasta valtiosta (Fingerroos 2016, 67). Turvapaikanhakija hakee kansainvälistä suojelua toisesta maasta vedoten vainoon kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan (Gothóni & Siirto 2016, 270). Suomeen saavuttuaan turvapaikanhakijat hakevat turvapaikkaa Suomen rajatarkastusviranomaisilta tai poliisilta heti saavuttuaan maahan ja heidät sijoitetaan turvapaikkahakemuksen käsittelyajaksi vastaanottokeskuksiin. Maa-hanmuuttovirasto käsittelee hakemukset ja tekee niistä päätökset. Myönteisen turvapaikkapäätöksen saanut turvapaikanhakija saa Suomessa pakolaisen aseman (FSHKY 2017, 4; Suomen Pakolaisapu 2016).

Suomessa asuva henkilö voi hakea oleskelulupaa yhdelle tai useammalle perheenjäsenelleen. Tätä prosessia kutsutaan perheenyhdistämiseksi. Prosessin edellytys on se, että niin sanotulla perhenko-koajalla (Suomessa asuva perheenjäsen) on oleskelulupa. Lakiin on säädetty, että muiden kuin pa- kolaisstatuksen tai muun suojeluperusteisen oleskeluluvan perusteella saaneiden on osoitettava ky- kenevänsä elättämään perheensä, jotta perheenyhdistäminen on mahdollista. (Fingerroos 2016, 66 - 67).

1.3. Pakolaisuus ja ihmisoikeudet

Ajatus kaikille kuuluvista ihmisoikeuksista, joihin myös pakolaisten oikeus hakea turvaa kuuluu, vakiintui toisen maailmansodan jälkeen. Yhdistyneet Kansakunnat hyväksyi vuonna 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen, jossa ihmisoikeudet taataan jokaiselle. Tuolloin alkoi myös ihmisoikeuksien kansainvälinen sääntely ja valvonta (Ihmisoikeudet.net 2017) sekä kehitettiin nykytuotoinen pakolaisten suojelujärjestelmä (Nykänen 2014, 191).

Vuonna 1945 hyväksytty YK:n peruskirja on ensimmäinen valtioiden hyväksymä kansainvälinen dokumentti, jossa mainitaan ihmisoikeuksien käsite. Hyvin yleisellä tasolla kirjattu YK:n peruskirjan ihmisoikeusmääräyksiä täsmennettiin vuonna 1948, kun YK:n yleiskokouksessa hyväksyttiin ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (Pentikäinen 2012, 101 - 102). Ihmisoikeudet käsittävät jokaiselle ihmiselle kuuluvan samanlaisen ihmisarvo ja tasa-arvoiset oikeudet. Ihmisoikeuksien peruskirjan mukaan ”kaikki ihmiset ovat syntyneet vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan”. (Pentikäinen 2012, 103).

Pakolaisten suojelujärjestelmän ydinelementeiksi muodostuivat vuonna 1950 perustettu YK:n pakolaisjärjestö UNHCR ja vuonna 1951 hyväksytty pakolaissopimus. UNHCR koordinoi kansainvälisen yhteisön toimintaa auttaakseen pakolaisia ja toimii pitkäaikaisten ratkaisujen löytämiseksi pako-

laistilanteeseen. Päätehtävänä on pakolaisten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen pakolaisuuden aikana sekä kestävien ratkaisujen etsiminen paon jälkeiseen aikaan. UNCHR on läsnä pakolaisalueilla ja se ylläpitää pakolaisleirejä, pyrkii takaamaan jokaisen pakolaisen oikeuden hakea turvapaikkaa turvallisesta valtiosta ja saada suojelua kokemaansa vainoa vastaan. (Nykänen 2014, 191 - 192).

Kiintiöpakolaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeudellisesta asemasta säädetään kansainvälisellä, alueellisella ja kansallisella tasolla. Suomi on omaksunut mallin, jossa Suomen hyväksymät kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet muunnetaan osaksi Suomen oikeusjärjestelmää. (Nykänen 2014, 191 – 192). Suomessa kansainvälistä oikeus säädöksineen ja sisäinen lainsäädäntö ovat periaatteessa toisistaan erillisiä oikeusjärjestyksiä. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat kuitenkin osa Suomen sisäistä oikeutta. (Ihmisoikeudet.net 2017).

Ihmisoikeudet on tunnustettu virallisesti, mutta todellisuudessa ihmisoikeudet ja oikeuksien tunnustaminen eivät monesti toteudu. Pykälää sovelletaan kansallisella tasolla ja esimerkiksi käsitys siitä, mikä on turvallinen valtio, johon kielteisen oleskeluluvan saaneita pakko palautetaan, on suhteellista. Myös kansainvälisiä pakolaisten oikeuksia ja suojelua turvaavia sopimuksia on kritisoitu suojelutarpeen toteutumattomuudesta. Pakolaistilanteeseen ei ole myöskään löydetty pitkän aikavälin ratkaisuja. (Parhiala & Raulo 2016, 26).

Ihmisoikeudet tulisi turvata ilman syrjintää kaikille valtion lain käyttöpiirissä oleville, riippumatta heidän kansalaisuudesta ja maassa oleskelun perusteesta, mutta valtiot eivät ole aina halukkaita hyväksymään tällaista näkökohtaa. Kansallisella tasolla on esimerkiksi pelätty syntyvän liiaksi rajoituksia valtion toimintamahdollisuuksille maahanmuuton- ja kontrollin alueella. (Nykänen 2014, 208). Pentikäisen (2012) mukaan nykyinen ihmisoikeusjärjestelmä on kehittynyt kymmenien vuosien aikana moninaiseksi normien ”cocktailiksi” ja valvontajärjestelmien palapeliksi. Ihmisoikeuksien kysymykset ovat haastavia, sillä ne kytkeytyvät tiiviisti sellaisiin laajoihin kokonaisuuksiin kuin demokratia, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, rauha ja turvallisuus. (Pentikäinen 2012, 121 – 122).

Valtiot voivat siis käytännössä halutessaan oikeuksia toteuttaessaan kohdella eri ryhmiä eri tavoin, mikäli erottelulle määritellään hyväksyttävä peruste ja erottelu ovat oikeassa suhteessa perusteeseen nähden. Ihmisoikeuksien suhteellisuudesta seuraa se, että henkilöt, joiden asumista ei pidetä oikeudellisessa mielessä pysyvänä, saattavat jäädä osin tai kokonaan palvelujärjestelmien ulkopuolelle. Ulkopuolelle jääviä, marginaalissa eläviä, ovat esimerkiksi jotkut tilapäisellä oleskeluluvalla oles-

kelevat, paperittomat sekä Nykäsen (2014) mukaan myös jossain määrin turvapaikanhakijat. (Nykänen 2014, 218 – 219).

1.4. Pakolaisuus ja kysymys identiteetistä

Erilaiset elämäkokemukset vaikuttavat yksilöön, hänen kehitykseensä ihmisenä ja hänen omaan minäkuvaansa. Pakolaisuuteen joutuminen ja turvapaikanhakijana pakeneminen ovat usein elämän ja kuoleman kysymyksiä, traumaattisia kokemuksia, jotka jättävät jäljen ihmiseen ja muuttavat yksilöä.

Pakolaisten ryhmä on heterogeeninen, kuin yhteiskunta pienoiskoossa. Kinnusen & Honkalan (2016) mukaan pakolaisissa on miehiä, naisia, lapsia, nuoria, vanhuksia, yksinhuoltajaperheitä, suurperheitä, yksin tulevia, erityissairautta sairastavia, vammaisia ja eri etnisiin, uskonnollisiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. (Kinnunen & Honkala 2016, 98). Monelta löytyy taustalta traumaattisia tapahtumia kotimaasta, sillä he ovat saattaneet kokea vainoa, syrjintää, ovat saattaneet tulla pahoinpidellyiksi, raiskatuiksi, kidutetuiksi ja he ovat saattaneet olla vangittuina. He ovat todistaneet väkivaltatilanteita ja monella on sotakokemuksia. Moni pakolainen on myös menettänyt läheisiään, perheenjäseniään, kotinsa ja ammattinsa. Lähtiessään kotimaastaan ihminen menettää kosketuksen entiseen arkeensa, monesti myös kulttuuriinsa ja joskus kieleensäkin. (Schubert 2013, 68; Tuomola 2016, 139). Menetykset, erityisesti Schubertin (2013) mukaan oman identiteetin menetys, pakolaisen tullessa uuteen maahan, on suuri muutos hänen elämässään (Schubert 2013, 69). Oman identiteetin menetyksellä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia.

Koskihaaran & Kyyrön (2015) mukaan identiteetti pohjautuu latinan kielen sanaan *idem*, jonka merkitsee samuutta ja jatkuvuutta. Se kiinnittää yksilön yhteisöön ja kulttuuriin ja identiteetin muodostuminen on tietynlaisessa ympäristössä tapahtuvaa toimintaa ja tehtyjä valintoja. Samalla kun se liittyy yksilön yhteisöihin, kansoihin ja paikkoihin, identiteetti myös erojen tekemistä itsen ja muiden välille (Koskihaara & Kyyrö 2015, 237).

Identiteetti on kuitenkin kiistelty käsite. Identiteetin on aikaisemmin ajateltu olevan yksilön sisäinen ydin, joka rakentui ihmisyyksikön kehittyessä, identiteetin pysyessä samana. Myöhemmin käsitys identiteetistä muotoutui ja alettiin ymmärtää, että yksilön sisäinen ydin muodostui suhteessa ”merkityksellisiin” toisiin, joilta yksilö ammensi maailmojen arvoja, merkityksiä ja kulttuurin. Postmoderni identiteetin käsitys perustuu sen sijaan ajatukselle, ettei ole mitään yhtenäistä eikä valmista

identiteettiä. Sen sijaan yksilön on mahdollista identifioitua moniin eri identiteetteihin. Identiteettien rakentuminen ja uudelleen muotoutuminen tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden yhteisöjen, paikkojen ja tilanteiden välillä. Minuus ei ole eheää vaan ristiriitaista. Yksilöt kiinnittyvät jatkuvassa prosessissa erilaisiin kulttuurisesti rakentuneisiin identiteetteihin. Identiteetin uusintamisen jatkuvaa prosessia kutsutaan identifikaatioksi, joka ei tule koskaan valmiiksi. (Koskihaara & Kyyrö 2015, 237 – 247).

Myös Lauhamaan, Rasmusen & Judeén-Tupakan (2006) mukaan identiteettiä on vaikeaa luokitella yhdeksi. Sen sijaan se saattaa koostua jopa keskenään ristiriidassa olevista eri identiteeteistä. Identiteetti voidaan nähdä aikaisemmasta yhtenäisestä identiteettikäsitelmästä poiketen myös pirstoutuneena. (Lauhamaa, Rasmus & Judén-Tupakka 2006, 194). Pirstoutuneesta identiteetistä voidaan käyttää nimitystä hybridi-identiteetti, joka on jatkuvassa muutostilanteessa käydessämme muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa identiteettineuvotteluja (Oksanen 2010, 241).

Esimerkiksi kirjailija Amartya Sen (2009) kirjoittaa omasta moninaisesta identiteetistään, joka mielestäni konkretisoi hyvin hybridi-identiteetin. Senin (2009) mukaan tämä merkitsee sitä, että hän voi kuulua samanaikaisesti lukuisiin eri kategorioihin. Hän kirjoittaa voivansa olla samaan aikaan: ”aasialainen, Intian kansalainen, bengalilainen jonka esi-isät olivat bangladeshilaisia, Yhdysvaltojen tai Britannian vakituinen asukas, taloustieteilijä, filosofian harrastelija, kirjailija, sanskritintutkija, demokratian ja sekularismin vankka kannattaja, mies, feministi, heteroseksuaali, homojen ja lesbojen oikeuksien puolustaja, elämäntyylyltään ei-uskonnollinen, taustaltaan hindu, ei-brahmaani, ihminen joka ei usko kuoleman jälkeiseen elämään (ja mikäli asiaa kysytään, ei myöskään ”elämää edeltävään” elämään)”. (Sen 2009, 42).

Identiteettiä ei tulisi sekoittaa hallinnollisiin kategorioihin, jotka määrittävät ihmisen aseman valtion tai jonkin organisaation näkökulmasta. Puumalan & Kynsilehdon (2017) mukaan tällaisia hallinnollisia kategorioita ovat esimerkiksi turvapaikanhakija ja paperiton (Puumala & Kynsilehto 2017, 358). Itse näkisin, että hallinnollisiin kategorioihin käyvät hyvin lisättäväksi myös maahanmuuttaja, pakolainen ja pakolaistaustaisella perheenyhdistämisellä maahan tullut maahanmuuttaja. Nekään eivät ole pysyviä olotiloja, identiteettejä tai asemia. Hallinnolliset kategoriat voivat kuitenkin sivuuttaa yksilön muita identiteettejä.

Esimerkiksi kirjailija Adichie Ngozi Chimamande (2016) nosti Yhdistyneiden Kansakuntien Maailman humanitaarisen päivän puheessaan vuonna 2016 esille kysymyksen pakolaisen identiteetistä. Puheessaan hän kertoi vanhemmistaan, jotka olivat eläneet hyvää keskiluokkaista elämää Nigerias-

sa aina siihen asti, kun sota syttyi noin 50 vuotta sitten. Kirjailijan perhe joutui pakenemaan pois kotikaupungistaan ja jättämään taakseen kotinsa, omaisuutensa ja entisen elämänsä. Chimamanden perheestä tuli pakolaisia, jotka elivät pakolaisuudessa noin kaksi vuotta. Kukaan ei kuitenkaan koskaan ole pelkästään pakolainen. (Chimamanda, 2016).

Pakolaisen osa ja rooli sivuuttivat kuitenkin Chimamandan perheen jäsenten muut identiteetit ja he tulivat nähdyiksi pitkään yksinkertaistetusti pelkästään pakolaisina, luuna ja lihana, joiden emotionaalinen puoli jäi vähemmälle huomiolle. Chimamandan (2016) mukaan se, että ihminen tulee kohdatuksi arvokkaasti ja nähdyksi kokonaisuutena on kuitenkin yhtä tärkeää kuin se, että hänellä on riittävästi syötävää ja juotavaa. Huolimatta eroavaisuuksistamme, ihmiset ovat loppujen lopuksi hyvin samanlaisia sen suhteen, että meille kaikille on todella tärkeää tulla kohdatuksi ihmisinä. (Chimamanda, 2016).

Schubert (2013) toteaaakin, että mikäli pakolaisen omalla taustalla, koulutuksella, osaamisella, ammatti-identiteetillä ei tunnu olevan mitään arvoa uudessa vastaanottomaassa, katoavat ne ja muuttuvat merkityksettömiksi. Tällainen kehityskulku on riski yksilön henkiselle hyvinvoinnille ja mielen-terveydelle. (Schubert 2013, 69).

Mikäli maahanmuuttajia leimataan uudessa yhteiskunnassa jatkuvasti ulkopuolisiksi, esimerkiksi hallinnollisen kategorian mukaan, ei yksilö ainoastaan koe ulkopuolisuutta ja toiseutta, vaan rajoittaa leimaaminen myös yhteisöllisen ja yhteisen identiteetin rakentumista sekä osallistuvan suhteen kehittämistä kantaväestöön, kantaväestön yhteisöihin ja instituutioihin. Aito vuorovaikutus, dialogi ja tasa-arvoinen yhteiskunta syntyvät kantaväestön arvostavasta asennoitumisesta maahanmuuttajia kohtaan, ei leimaamalla heitä ”toisiksi” (Saarinen 2007, 141 - 142).

Minkälainen on maahanmuuttajia vastaanottava Suomi vuonna 2017? Erilaiset arvot, elämäntavat ja käyttäytymisen muodot määrittävät yhteiskunnan. Suomi on Saukkosen (2013) mukaan jo entuudestaan ollut monikulttuurinen maa ja kuluneiden vuosikymmenten kasvanut maahanmuutto on monimuotoistanut sitä entisestään arvomaailmaltaan, käyttäytymismalleiltaan ja elämäntavoiltaan. Perinteisen, täydellisen, yhtenäiskulttuurin aika on ollut jo pitkään ohi. Perinteisten kantasuomalaisien perinteiden jatkajia Suomessa on toki yhä paljon, mutta yhä suurempi osa suomalaisista ei kuitenkaan katso kuuluvansa mihinkään tiettyyn kulttuuriseen yhteisöön, vaan yhdistelee monia aineksia elämäntavoissaan sekä perinteissään. Suomalaisuuden ohella henkilö saattaa kokea kuuluvansa esimerkiksi syyrialaiseen, somalialaiseen tai valkovenäläiseen etniseen yhteisöön, vaikka oma kieli-

taito olisikin olematon ja perinteet sekä arjen toimintatavat olisivat vieraantuneet lähtömaan traditioista (Saukkonen 2013, 167 - 168; 223).

Edellä esitetystä johtuen, ja sen seurauksena: kotoutumiskäsite on ristiriitainen. Kuinka voimme määritellä, minkälainen on identiteetiltään se Suomi, johon maahanmuuttajat kotoutuvat ja johon heitä kotoutetaan? Suomi on moniääninen ja kulttuurisesti monimuotoinen. Kuinka määrittelemme ”osallistumisen suomalaiseen yhteiskuntaan”, ”suomalaisen elämäntavan” tai ”suomalaiset arvot”? Mikä on se ihanteellinen kuva ”normaalista suomalaisesta elämästä”, johon maahanmuuttajan elämäntilannetta verrataan, sillä onhan olemassa lukuisia erilaisia tapoja olla ”suomalainen”. (Martikainen 2011, 54).

Saukkonen (2014) on pohtinut samaa kysymystä eli kenen kulttuuriperinnöstä Suomessa puhutaan. Usein suomalainen kulttuuriperintö ymmärretään kapeasti kantasuomalaisen enemmistön perintönä, mutta siihen tulisi ottaa mukaan vähintään myös esimerkiksi suomenruotsalaisten, saamelaiden, romanien, tataarien, juutalaisten ja venäläisten omat perinteet, joilla Suomessa on jo pitkät juuret. (Saukkonen 2014, 114). Käytännössä ”nykysuomalaisuudesta” puuttuvat vähemmistöjen omat äänet ja identiteetit.

Uusien maahanmuuttajien osalta kotoutumisen ristiriitaa syntyy myös siitä, että vaikka virallinen Suomi nykyään laeiltaan ja poliittisilta ohjelmiltaan ohjaa maahanmuuttajia ja kantasuomalaisia kaksisuuntaiseen kotoutumiseen, jossa sekä maahanmuuttajat että kantaväestö oppivat elämään monimuotoisessa yhteiskunnassa (eikä yhtä yhtenäiskulttuuria enää ole), suuri osa tästä monikulttuurisuuden ideaalista on kuitenkin, esimerkiksi Pasi Saukkosen (2013) mukaan näennäistä. Käytännössä edelleen kotoutumisen katsotaan kuitenkin koskevan maahanmuuttajaa yksisuuntaisesti eikä kaksisuuntaisuus oikeasti toteudu. (Rasilainen 2016, 20 – 21).

2. KOTOUTUMINEN JA KOTOUTTAMISTYÖ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kotoutujien kokemuksia kotoutumisesta, huolimatta siitä, että kotoutuminen käsitteenä on ristiriitainen. Tässä luvussa perehdytään kotoutumisen käsitteeseen ja kotouttamistyöhön.

2.1. Kotoutuminen

Kotoutumista voidaan määritellä monin eri tavoin. Martikaisen (2011) mukaan kotoutuminen viittaa käsitteeseen integraatio eli jonkin osaksi tulemiseen. Kotoutumisella voidaan myös korostaa prosessia, jonka myötä maahanmuuttaja sopeutuu vastaanottaneeseen yhteiskuntaan (Gothóni & Siirto 2016, 268; Martikainen 2011, 51).

Suomen kotoutumislaisissa (1386/2010) kotoutuminen määritellään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan kaksisuuntaiseksi, vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka johdosta maahanmuuttaja saa yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Samalla tuetaan maahanmuuttajan mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. (Kotoutumislaki 1386/2010). Maahanmuuttaja tulee osalliseksi ympäröivästä yhteiskunnasta oppimalla uusia tietoja, taitoja ja toimintamalleja sekä luomalla sosiaalisia verkostoja. Kotoutumisen edellytyksenä on se, että kantaväestön asenteet ja toimintamallit edesauttavat ja mahdollistavat kotoutumista. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7).

Kotoutuminen on pitkäkestoinen, kaksisuuntainen ja jatkuva prosessi, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa maahanmuuttajan vastaanottaneen yhteiskunnan kanssa arkipäivän kohtaamisissa lähiyhteisöissä. Kaksisuuntaisuus tarkoittaa sitä, että kotoutuminen koskettaa sekä maahanmuuttajaa että vastaanottavaa yhteiskuntaa. Maahanmuuttaja sopeutuu uuteen yhteiskuntaan samanaikaisesti kun vastaanottava yhteiskunta oppii vuorovaikutuksessa maahanmuuttajan kanssa. Kotoutuminen voidaan toisin sanoen nähdä kehityksenä, jossa maahanmuuttaja osittain sopeutuu ja sulautuu yhteiskuntaan ja sen käytäntöihin pitäen samalla yllä myös omaa kulttuuri-identiteettiänsä ja sen käytäntöjä (kuten kieltä ja uskontoa). Vastaanottava yhteiskunta muuttuu samalla monikulttuurisemmaksi. (Lautiola 2013, 15; Martikainen 2011, 51; Martikainen & Haikkola, 2010, 10).

Kotoutumisprosessi on kokonaisvaltainen kehityskulku, jossa maahanmuuttajien sopeutuminen on monien osien summa. Monissa tutkimuksissa on vahvistunut se käsitys, että työllisyys on keskeisessä roolissa maahanmuuttajien sopeutumisessa. Työ ja palkka mahdollistavat taloudellisen riippumattomuuden, töiden kautta löytyy sosiaalisia suhteita ja työ kohentaa itsetuntoa. (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002, 22 – 23). Keskeistä kotoutumisessa voidaan sanoa olevan myös

kielitaidon kehittyminen, ammatillinen osaaminen sekä sosiaalisten ja kulttuuristen tilanteiden hallintaa. Merkittävää on myös perheen tai muiden läheisten ihmisten vaikutus hyvinvoinnin kannalta. (Martikainen 2011, 51).

Jokainen yksilö sopeutuu eli akkulturoituu uusiin olosuhteisiin omalla tavallaan yksilöllisesti, kirjoittavat Siirto & Hammar (2016). Akkulturaation termiä käytetään Korhosen (2013) mukaan, kun kotoutumisen yhteydessä tarkastellaan kulttuuriin sulautumista, oppimista ja sopeutumista yhteiskunnallisissa, koulutuksellisissa, ammatillisissa sekä yksityisen elämänpiirin kohtaamisissa. Erilaisilla akkulturaatiomalleilla kuvataan esimerkiksi maahanmuuttotilanteessa yksilön ja ryhmän läpikäymää tilaa. Akkulturaatiomalleja on useita ja ne jaetaan yksi- ja kaksikulotteisiin malleihin. Yksisuuntaisissa mallissa kulttuurivähemmistö sulautuu enemmistön kulttuuriin, kaksikulotteisissa malleissa korostetaan vähemmistöryhmän oman kulttuurisen identiteetin säilymistä sopeutumisessa enemmistön yhteiskuntaan. (Korhonen 2013, 36).

Korhonen (2013) esittelee John Berryn kaksikulotteisen akkulturaatiomallin tyypittelyä, jossa eri kulttuurisissa kohtaamisissa tapahtuu muutoksia aina molemmissa osapuolissa, sekä vastaanottavassa että integroituvassa osapuolella. Berryn mallin mukaan akkulturaatio voidaan käsittää myös kulttuurisen sopeutumisen ja integraation kehityksen jatkumona. Mikäli henkilö on kasvanut hyvin yksikulttuurisessa ympäristössä ilman monikulttuurisia vaikutteita, on hän vasta käsityksensä alussa ja painopiste on hänen omassa kotikulttuurissa ja etnosentrisyydessä. Monikulttuurinen yksilö, kuten maahanmuuttaja, joka on kotoutumassa uuteen ympäristöön, ymmärtää kulttuurisen monimuotoisuuden olevan hyväksyttyä ja kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen olevan lähtökohta kaikelle. Monikulttuurisen ajattelutavan mukaan kenenkään ei tarvitse hylätä omia taustojaan, vaan voi hyväksyä niiden ohien uuden kohdemaansa sosiaalisia normeja ja pääasiassa toimia niiden mukaan. (Korhonen 2013, 36 – 37).

Berryn kehittämässä mallissa kuvataan yksilön asennetta kahden kulttuurin kanssa elämiseen. Asenteeseen sisältyy kaksi tarkastelukohdetta. Tarkastelun kohteena on ensinnä se, kuinka paljon yksilö haluaa säilyttää omaa kulttuuriperinnettään ja identiteettiään ja toiseksi se, kuinka paljon yksilö haluaa olla kontaktissa valtaväestön kanssa. (Schubert 2013, 65). Akkulturaatiostrategioita voi olla neljä erilaista riippuen siitä, millaisia ovat esimerkiksi maahanmuuttajan alkuperäinen kotikulttuuri, sen arvot ja etnistä identiteettiä koskevat arvostukset: integraatio, assimilaatio, separaatio ja marginalisaatio. (Korhonen 2013, 37).

Akkulturaatioksi kutsutun muutos- ja sopeutumisprosessin, jolla kuvataan ihmisten sopeutumista uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ensimmäinen sopeutumismalli on integraatio. Marjetan (1998) mukaan integraation toteutumisen edellytyksenä on se, että maahanmuuttaja on sekä halukas säilyttämään omaa alkuperäistä kulttuuriaan että on kanssakäymisessä uuden kulttuurin ja sen edustajien kanssa. Kaksikulttuurisuus on onnistuneen integraation jatkumo, jolloin maahanmuuttaja on sekä säilyttänyt omaa kulttuuriaan ja yhteyksiä alkuperäiseen viiteryhmäänsä, mutta on omaksunut myös kantakulttuurin normeja ja tapoja. (Marjeta 1998, 9).

Suomessa maahanmuuttajien sopeuttamisessa yhteiskuntaan korostui aikaisemmin akkulturaation assimilaatiostrategia. Assimilaatio tarkoittaa kokonaisvaltaista, kulttuurisen sulauttamisen strategiaa, jossa maahanmuuttaja luopuu omasta kulttuuri-identiteetistään. (Schubert 2013, 66). Baumanin (1996) mukaan assimilaatio, sulauttaminen, tarkoittaa juuri ”samankaltaiseksi tekemistä” (Bauman 1996, 66). Maahanmuuttajien tuli sopeutua suomalaiseen elämänmenoon sellaisenaan ja luopuvan kulttuurisista erityispiirteistään. Viranomaistyössä näkökulma tarkoitti sitä, että kaikkien asiakkaiden odotettiin käyttävän samoja palveluita eikä eriyttäviä tukitoimia kulttuurisen erilaisuuden paineessa hyväksyty. Tilanne kuitenkin muuttui 1990-luvun lopulla, jolloin kansallista integraatiopoliittikkaa muutettiin luonteeltaan moniarvoisuutta hyväksyvämmäksi ja pluralistisemmaksi. Nykyisen suomalaisen maahanmuuttopolitiikan tavoitteeksi on kirjattu monikulttuurisen yhteiskunnan rakentaminen. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 21).

Mikäli kotoutuminen ei onnistu eri syistä johtuen, saattaa maahanmuuttajan kotoutumisen sijaan hänen selviytymisstrategiakseen muodostua kantaväestöstä eristäytyminen tai syrjäytyminen. Separatiossa eli eristäytymisessä maahanmuuttaja jättäytyy valtakulttuurin ulkopuolelle ja haluaa säilyttää yksinomaan oman kulttuuri-identiteetinsä ja välttää yhteyttä valtakulttuuriin. Marginalisaatio eli syrjäytyminen uhkaa maahanmuuttajaa silloin, kun hänellä ei ole halua tai mahdollisuutta säilyttää omaa kulttuuriaan, eikä hänellä ole myöskään halua tai kiinnostusta pitää yhteyttä valtakulttuuriin eikä sen edustajiin. Maahanmuuttaja voi tällöin syrjäytyä molemmista ryhmistä sekä ympäröivästä yhteiskunnasta. (Marjeta 1998, 9; Schubert 2013, 66).

Kotoutuminen käsitetään tässä tutkimuksessa yksilölliseksi, kaksisuuntaiseksi ja pitkäkestoiseksi kehityskuluksi. Kotoutumisessa myös maahanmuuttajia vastaanottava yhteiskunta muuttuu väestön monimuotoistumisen myötä ja maahanmuuttajat kehittyvät tiedollisesti ja taidollisesti suhteessa suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan. Vastaanottavan yhteiskunnan tulee tarjota maahanmuuttajille tarvittavat mahdollisuudet kotoutumiseen ja aktiiviseen osallistumiseen. Toisaalta myös maa-

hanmuuttajalta, kotoutumislain mukaisesti, odotetaan aktiivista osallistumista oman kotoutumisen ja tilanteensa edistämiseen. (FSHKY 2017, 7). Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan (2017) hyvien suhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen eri väestöryhmien välillä sekä nollatoleranssi rasismiin ja syrjintään ovat edellytyksinä kaksisuuntaisen kotoutumisen onnistumiselle ja toimivan, monimuotoisen yhteiskunnan rakentamiselle. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2017).

2.2. Kotouttaminen

Kotouttaminen määritellään kotoutumislaisissa (1386/2010) monialaiseksi kotoutumisen edistämiseksi ja tukemiseksi eri viranomaisten sekä muiden tahojen palveluilla ja toimenpiteillä. Kotouttamispalvelut toteutetaan käytännössä monen eri toimijan välisenä yhteistoimintana. Oikeus kotoutumista edistäviin palveluihin on sidoksissa maahanmuuttajan tarpeisiin, ei maahantuloperusteeseen. (FSHKY 2017, 7). Kotouttaminen eri muodoissaan ja eri tekijöiden taholta on yksi kotoutumista edistävä tekijä.

2.2.1. Kotouttaminen valtion, aluehallinnon ja kunnan toimintana

Kotouttamistoimet ja niihin osallistuminen ovat Suomessa maahanmuuttajan oikeus. Käytännössä kotouttamisella tarkoitetaan Saukkosen (2013) mukaan Suomessa vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on toisaalta antaa maahanmuuttajalle niitä tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee yhteiskunnassa ja työelämässä sekä tukea maahanmuuttajan mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Kotouttaminen on kotoutumisen monialaista tukemista ja edistämistä viranomaisten ja muiden tahojen palveluilla ja toimenpiteillä. (Saukkonen 2013, 89 - 90).

Kotouttamistoimintaa järjestetään eri organisaatioiden toimesta. Valtion kotouttamispolitiikkaa ja ohjelmaa toteuttavat sisäministeriö, maahanmuuttovirasto ja työ- ja elinkeinoministeriö. Alueellista kotouttamistyötä tehdään ELY-keskuksissa ja aluehallintovirastoissa (seuranta, valvonta ja kehittäminen). Kunnat ja TE-toimistot vastaavat käytännössä maahanmuuttajien parissa tehtävästä kotouttamistyöstä. (Anis, 2016; FSHKY 2017, 7 – 8).

Valtakunnallisesti kotouttamistyötä ja sen kehittämistä linjataan ja ohjataan hallituksen laatimalla valtion kotouttamisohjelmalla, joka laaditaan neljäksi vuodeksi kerrallaan ja joka rahoitetaan valtion talousarvion rajoissa. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa valtion kotouttamispolitiikan yleisestä kehittämisestä, suunnittelusta ja ohjauksesta, seurannasta ja arvioinnista. Tämän lisäksi myös muut kotouttamisen kannalta merkittävät ministeriöt määrittelevät omat tavoitteensa ja toimenpiteensä.

Ministeriöiden yhteinen yhteistyöelin tehostaa ja yhteen sovittaa kotouttamisen suunnittelua, toimenpiteitä ja ohjausta. ELY-keskusten ohjaamisesta kotouttamiseen ja hyvien etnisten suhteiden kehittämiseen liittyen vastaa TE-ministeriö. (FSHKY 2017, 9).

Alueellisella tasolla kotouttamistyön kehittämisestä vastaavat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. ELY-keskuksissa laaditaan ja toimeenpannaan pakolaisten kuntaan osoittamisen alueellinen strategia. ELY-keskukset myös vastaavat yksin maahan saapuneiden lasten ja nuorten asumisyksiköiden perustamisesta, sopimisesta ja valvonnasta. ELY-keskukset ohjaavat, neuvovat, tukevat ja kehittävät TE-keskuksia sekä vastaavat työvoimakoulutuksena tarjottavan kotoutumiskoulutuksen suunnittelusta, hankinnasta ja valvonnasta. ELY-keskusten tehtävänä on myös esimerkiksi tukea ja neuvoa kuntia kotouttamistyössä, kotouttamisohjelmien laadinnassa sekä seurata ohjelmien toteuttamista. (FSHKY 2017, 7).

Maahanmuuttajien kotoutumista edistävien ja tukevien toimenpiteiden ja palveluiden suunnittelu, ohjaus ja valvonta, omiin toimialoihin kuuluvissa asioissa, kuuluvat myös aluehallintavirastojen vastuulle. Aluehallintovirastot myös vastaavat, että maahanmuuttajien erityiset tarpeet tulevat huomioituiksi esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja koulutus- ja sivistystoimeen liittyen sekä arvioitaessa kuntien vastuulla olevia palveluita. (FSHKY 2017, 8).

Maahanmuuttajien työllistymisen edistäminen ja kotouttamista tukevien työvoima- ja yrityspalveluiden ylläpito ja toteuttaminen ovat puolestaan alueellisten TE-toimiston tehtäviä. TE-toimistot vastaavat maahanmuuttaja-asiakkaidensa alkukartoitusten ja kotoutumissuunnitelmien tekemisestä sekä kotoutumiskoulutukseen ohjaamisesta ja toimivat yhteistyössä kuntatoimijoiden kanssa paikallistason kotouttamisen toteuttamisessa. (FSHKY 2017, 8).

Kunnat laativat omat kotouttamisohjelmansa, jossa määritellään se, kuinka kuntien maahanmuuttajien tarpeiden huomioiminen ja kotoutumisen edistäminen on käytännössä suunniteltu toteuttaa. Kunnat myös varmistavat palvelutarjonnan riittävyuden ja soveltuvuuden maahanmuuttajille sekä huolehtivat henkilöstön kotouttamisosaamisesta. (FSHKY 2017, 8). Kotouttamistyö on monialaista. Kunnan viranomaisten ja työvoima- ja elinkeinotoimistojen ohella kotouttamistyötä tekevät esimerkiksi erilaiset koulutusorganisaatiot, maahanmuuttajien järjestöt ja muu kolmas sektori, työmarkkinajärjestöt, kirkot ja uskonnolliset yhteisöt sekä poliisi. (Turtiainen 2013, 192 – 193).

Kuntien kotouttamisohjelmissa määritellään se, kuinka kunta tarjoaa maahanmuuttajille sellaiset perustiedot suomalaisesta yhteiskunnasta ja mahdollisuuden oppia sellaisen suomen kielen taidon, että maahanmuuttajat voisivat työllistyä tai jatkaa opintoja Suomessa. Myös erityisryhmät tulee huomioida kuntien kotoutumisohjelmissa (vanhukset, lapset sekä luku- ja kirjoitustaidottomat henkilöt). Kotouttamisohjelmien tulee myös edistää tasa-arvoa eri tavoin ja eri tasoilla. (Räty, 2002, 140 - 141).

Työvoima- ja elinkeinotoimistot laativat yksilölliset kotoutumissuunnitelmat 17 – 64-vuotiaille työttömille työnhakijoille. Kunnan tehtävänä on laatia kotoutussuunnitelma muille kuin työvoimapolitiisessa iässä oleville työttömille työnhakijoille. Esimerkiksi kotiäidit, eläkeläiset pitkäaikaissairaat, nuoret ja lapset kuuluvat kuntien kotoutussuunnitelmien piiriin (Turtiainen 2013, 193). Kotoutumissuunnitelman tarkoitus on kartoittaa maahanmuuttajan kieli- ja koulutustarpeet sekä kartoittaa eri keinoja päästä työelämään kiinni. Usein maahanmuuttaja opiskelee suomen kieltä ja yhteiskuntatietoa kotoutumisen alkuvaiheessa. Hän saattaa myös osallistua erilaisiin aikuiskoulutuksiin tai omaehtoisen koulutukseen. Maahanmuuttajille järjestetään myös erilaisia tiedotustilaisuuksia, joissa hän voi saada lisätietoa suomalaisesta yhteiskunnasta. Väylinä suomalaiseen yhteiskuntaan toimivat myös työharjoittelut ja vapaaehtoistoiminta. (Räty 2002, 145 – 147).

Kotouttaminen voi olla käytännössä esimerkiksi asumaan opastamista, lähiympäristön palveluihin tutustumista, sosiaaliturvaverkon piiriin saattamista (sairausvakuutuskortit, työvoimatoimi). Pakolaiset käyvät myös kattavassa terveystarkastuksessa suoraan ulkomailta saavuttuaan. Kotouttaminen kunnissa alkaa siitä, kun kotoutettavia avustetaan asunnon etsimisessä ja asuntoihin hankitaan valmiiksi kodintarvikkeita ja huonekaluja. (Räty 2002, 144).

Turtiainen (2013) esittelee kotouttavaan työssä huomioitavia erityiskysymyksiä. Ensinnäkin kotouttamistyössä lähdetään ensisijaisesti selvittämään asiakkaan tarpeita työn perustana. Asiakkaan ja työntekijän käsitykset siitä, mitä asiakas tarvitsee kotoutuakseen saattavat poiketa toisistaan. On tarpeellista erottaa tarpeet toiveista ja haluista. Viranomaisen tulee toisaalta olla herkkä tunnistamaan pakolaisen yksilöllisiä tarpeita, mutta on kyettävä selkeyttämään realistisia tulevaisuuden toiveita ja kotoutumisen tukia asiakkaalle, mikäli esimerkiksi hänen voimavaransa eivät riitä keskittymään omaan tai perheen kotoutumiseen. Toiseksi Turtiaisen (2013) mukaan kotouttavassa työssä voidaan hahmottaa hoivan ja huolenpidon tarve, oikeuksien toteutuminen ja sosiaalisen arvostuksen saaminen. Kaikki kolme ovat elämänalueita, jotka ovat yksilölle yhtä tärkeitä ja kaikille välttämättömiä aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi kotoutumisessa. Pakolaiselta saattaa puuttua oma perhe

tai läheisverkosto, jolloin viranomaisista muodostuu kotoutumisen alkuvaiheessa läheisten korvike. Toisaalta tarpeet voivat liittyä omiin oikeuksiin ja autonomia tunteen vahvistamiseen, jolloin riippuvuus viranomaisista vähenee. (Turtiainen 2013, 199 – 200).

Vaikka kotoutumisesta edistävien palvelujen järjestäminen on viranomaisten tehtävänä, on maahanmuuttajalla kotoutumisprosessissa itsellään myös aktiivinen rooli. Kotoutujan tehtävänä on osallistua henkilökohtaisen kotoutumissuunnitelman laatimiseen sekä suunnitelmassa sovittuihin palveluihin ja toimenpiteisiin. Keskeisessä roolissa kotoutumisen onnistumisen kannalta ovat kotoutujan omatoimisuus, motivaatio sekä sitoutuminen. (FSHKY 2017, 10).

Kotouttamispalveluihin liittyy jatkuva resurssiongelmia, joka on todettu monissa eri yhteyksissä viime vuosien aikana. Kotouttamiseen käytettävissä olevat taloudelliset varat eivät vastaa todellisia tarpeita. Määrärahojen riittämättömyys korreloi aikuisten maahanmuuttajien jäämiseen työvoiman ulkopuolelle, hitaampaan kotoutumiseen, koulutuserojen kasvuun, syrjäytymisriskin kasvuun ja moninkertaistaa kotoutumisen kustannuksia pidemmällä aikavälillä. (Saukkonen 2013, 90).

2.2.2. Kotouttaminen ja kolmas sektori

Kotouttamistyö on virallisesti eri viranomaisten organisoimaa, pitkälti viranomaiskeskeistä, työtä, mutta käytännön kotouttamistyöhön osallistuu myös paljon erilaisia kolmannen sektorin toimijoita, joiden rooli kotouttamisessa on merkittävä. (FSHKY 2017, 39). Kolmannen sektorin toimijoita ovat muun muassa monikulttuuri- ja maahanmuuttajajärjestöt, muut kansalaisjärjestöt, maakuntaliitot, koulutus- ja tutkimusorganisaatiot (Anis, 2016).

Kolmannen sektorin toimijoiden kotouttamistyöstä valtaosa on niiden omiin tavoitteisiinsa pohjautuvaa toimintaa, joka käytännössä tukee maahanmuuttajien kotoutumista, mutta jota ei varsinaisesti voida luokitella kotouttamiseksi. Maahanmuuttajat otetaan toimintaan mukaan uusiksi jäseniksi ja erilaiset vapaaehtoistyöt, harrastustoiminnat ja erilaiset kurssit voivatkin tarjota kaiken ikäisille maahanmuuttajille tasavertaisia osallistumisen mahdollisuuksia. Kolmannen sektorin toiminnan kautta maahanmuuttajat saattavat löytää myös lisää sosiaalisia verkostoja ja toiminnassa mukana oleminen edesauttaa kielen oppimista ja omaksumista. (FSHKY 2017, 39). Monessa kunnassa tavoitteena on tehdä kolmannen sektorin, työelämän ja yksittäisten vapaaehtoisten roolista kotouttamisessa entistä keskeisempi (Turtiainen 2013, 192), sillä näin on mahdollista esimerkiksi lujittaa

maahanmuuttajien osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta uuteen yhteiskuntaan muiden kuin pelkästään viranomaiskontaktien kautta.

2.3. Kotoutumiseen liittyvää aiempaa tutkimusta

Aniksen (2008) mukaan maahanmuuttoa koskeva tutkimus on Suomessa hajallaan eri tieteenaloilla. Maahanmuuttajia ja muuttoliikettä käsittelevät tutkimukset ovat hänen mukaansa usein monitieteisiä, eivätkä oikein puhtaasti yhdelle tieteenalalle selkeästi sijoitettavia. Maahanmuuttoa ilmiönä tutkitaan kuitenkin varsin paljon ja siis varsin poikkitieteellisesti. Eri tieteenalojen tutkimuksissa on kysely-, haastattelu- ja havainnointiaineistoihin perustuen tarkasteltu maahanmuuttajien kokemuksia ja tarinoita maahanmuutosta, suomalaisessa yhteiskunnassa elämisen monista ulottuvuuksista sekä minua erityisesti kiinnostavasta kotoutumisesta (Anis 2008, 36) ja kotouttamisesta. Tutkimusten määrän kasvun syynä voidaan ymmärtää ilmiön ajankohtaisuus, merkittävyys sekä maahanmuuton määrän kasvu.

Anis (2008) kirjoittaa vielä, että monissa tutkimustuloksissa ilmenee samat maahanmuuttajien vaikeudet päästä aitoon osallisuuteen vastaanottavassa maassa. Kotoutumista hankaloittavana tekijänä Anis mainitsee esimerkiksi kantaväestön odotukset muualta tulleiden ”suomaistumisesta”, jolloin toistuu ristiriitaisuus kotoutumisen kaksisuuntaisuudesta. Nopean ”suomalaistumisen” odotusten lisäksi, maahanmuuttajat kohtaavat, monen tutkimuksen mukaan, myös paljon syrjintää ja rasismia arkipäivän kohtaamisissa kantaväestön kanssa (Anis 2008, 36).

Myös Martikaisen & Haikkolan (2010) mukaan suomalainen maahanmuuttoon liittyvä tutkimuksen määrä on kasvanut nopeasti ja on verraten monipuolista. Heidän mukaansa suuri osa kotimaisesta tutkimuksesta keskittyy lähinnä ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven kysymyksiin. 2000-luvulle tultaessa on maahanmuuttajanuorten, -perheiden ja -sukupolvien tutkimus kuitenkin kasvanut. Teemoja, joita maahanmuuttajanuorten kohdalta on alettu enenevässä määrin tutkia, ovat olleet esimerkiksi identiteetti, integraatio, koulumenestys, nuorisokulttuuri ja kansalaisuus. (Martikainen & Haikkola 2010, 20).

Kotoutumista on tutkittu hyvin monesta eri näkökulmasta tutkijoiden toimesta sekä opinnäytteinä. Oman tutkimukseni inspiraatioina ovat toimineet kaksi hyvin erityyppistä tutkimusta, joita yhdistää humanien arvojen huomioiminen maahanmuuton ja kotoutumisen kysymyksissä.

Jyväskylän yliopiston Kati Turtiaisen (2012) väitöstutkimuksessa ”Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities - Resettlement as part of durable solutions to forced migration” (Luottamuksen ja tunnustamisen mahdollisuuksia pakolaisten ja viranomaisten välillä – uudelleensijoitus yhtenä pakkomuuton kestävässä ratkaisuna) tarkastellaan kiintiöpakolaisten ja heitä vastaanottavien viranomaisten välistä luottamuksen rakentumisen mahdollisuutta. Turtiainen toteutti tutkimuksen haastattelemalla sekä Suomeen tulleita pakolaisia että heitä vastaanottaneita viranomaisia. Turtiaisen mukaan kotoutumisen onnistumisen kannalta on koettu luottamus ja tunnustetuksi tuleminen. Mikäli viranomaisten ja kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien syntyy luottamusta, kokemusta huolenpidosta, oikeuksien kunnioittamisesta sekä kokemusta sosiaalisesta arvostuksesta, nopeuttaa se uuteen maahan kotoutumista. Tunnustetuksi tuleminen on jokaisen yksilön perustarve ja sen puute voi jatkaa syrjityksi tulemisen peruskokemusta. (Turtiainen, 2012).

Mielenkiintoista Turtiaisen (2012) tutkimuksessa mielestäni on huomion kiinnittäminen kotoutumiskysymyksessä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja yksilön psykologiaan. Turtiaisen mukaan ihmisen perustarve on tulla tunnustetuksi. Itsetunto, itsearvostus ja itsekunnioitus, toisin sanoen itsesuhteet, syntyvät ja niitä ylläpidetään tunnustussuhteiden kautta eli oman käsitykseni mukaan juuri vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Pakolaisten itsesuhteet ovat saattaneet osittain vaurioitua koetun vainon vuoksi ja uuteen yhteiskuntaan kotoutuessa merkittävää onkin se, huomioidaanko tunnustetuksi tulemistä riittävästi, jotta itsesuhteet voivat korjaantua. (Turtiainen 2012, 99 – 101).

Turtiaisen väitöstutkimus käsitteli luottamuksen rakentumista kotoutujien ja viranomaisten välille ja luottamuksen rakentumisen merkitystä kotoutumisen kannalta. Kotoutujien omia kotoutumiskokemuksia kartoitettiin sen sijaan tutkimuksella: ”Minä valitsin uusi elämä”. Se on Ilpo Kurosen ja Tiina Savuahan Kontakti-projektin tutkimus maahanmuuttaja-asiakkaiden kotoutumistarinoista sekä viranomaisten kokemuksista maahanmuuttajatyöstä vuodelta 2006. Tutkimus on tehty Euroopan Sosiaalirahaston ja Etelä-Savon TE-keskuksen tuella. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin kuuttatoista maahanmuuttajaa viranomaisten haastatteluiden ja viranomaisten ryhmäkeskustelujen lisäksi. Tutkimuksen ote on narratiivinen eli siinä maahanmuuttajien oma ääni tulee hyvin ja laajasti esille kotoutumisen tarinoiden muodossa. Käytännönläheisen tutkimuksen tarkoituksena oli löytää

keinoja kehittää maahanmuuton moniammatillista yhteistyötä ja maahanmuuttajien palveluohjausta. (Kuronen & Savuaho 2006).

Myös kaksi Pro gradu-työtä kotoutumiseen liittyen ovat antaneet minulle näkökulmaa kotoutumisen tutkimisessa. Riikka Pohjolan etnografinen tutkimus ”Nuorten maahanmuuttajien kotoutuminen” vuodelta 2016 nuorten maahanmuuttajien kotoutumisprosesseja nostaa esille kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Pohjolan tutkimus on osa Polku kotiin -projektia ja sen tuloksena on muun muassa, että kohderyhmän kotoutumisprosessit olivat olleet haastavia ja vaikeuksia kohdanneilla maahanmuuttajilla on myös suurempi riski syrjäytyä. Myös Pohjolan tutkimuksen tuloksissa painottui osallisuuden tunteen merkitys tärkeänä osana kotoutumista (Pohjola, 2016). Henna Karttusen (2014) pakolaisten kotoutumiseen liittyvä Pro gradu-opinnäytetyö ”Äitinä ja pakolaisena Suomessa” on myös mielenkiintoinen opinnäyte, joka käsittelee pakolaisäitien Suomeen kotoutumisen kokemuksia. Tutkimus selvitti, kuinka haastateltavat, kymmenen pakolaisäitiä, olivat kotoutuneet Suomeen ja mitkä olivat heidän näkökulmastaan merkittäviä tekijöitä kotoutumisessa. (Karttunen, 2014).

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni viitekehyksen, tutkimusprosessin vaiheet ja tutkimuskysymykseni. Tämän lisäksi selvitän, kuinka hankin tutkimukseni aineiston, minkälaisia eettisiä kysymyksiä tutkimukseeni liittyy ja miten aloin analysoida tutkimusaineistoa.

3.1. Tutkimuksen viitekehyksenä taistelevan tutkimuksen perinne

Tutkimukseni tarkoitus on antaa puheenvuoro turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajille, joilla on omakohtaista kokemusta kotoutumisesta. Kotoutujien kertomukset antavat arvokasta tietoa siitä, minkälaiset tekijät vaikuttavat kotoutumiseen. Merkityksellistä on antaa ääni niille yhteiskunnan marginaalissa, joiden mielipidettä ei usein kysytä ja jotka monesti joutuvat ottamaan monet asiat puolesta päätettyinä ja annettuina. Vielä merkityksellisempää on tietenkin se, että tutkimustuloksilla voitaisiin vaikuttaa kotouttamispalveluiden kehittämiseen.

Suoranta & Ryyänen (2016) kirjoittavat siitä, että kanta-aottavaan, taistelevaan tutkimukseen on monia eri polkuja. Joskus jokin polttava yhteiskunnallinen ongelma lähes ”valitsee” tutkijan, joka taistelevan tutkimuksen metodein alkaa ottaa selvää ilmiöstä ja pyrkii jopa ratkaisemaan asian. Myös omat henkilökohtaiset arvot ja valmiiksi omaksutut ideologiat ajavat saattavat ajaa tutkijan ”löytämään” taistelevan tutkimuksen. Myös muiden innostaminen ja motivoiminen ongelman ratkaisemiseksi saattaa toimia motivoivana tekijänä tutkijan toiminnan takana. (Suoranta & Ryyänen 2016, 24).

Oma polkuni taistelevaan tutkimukseen on kulkenut henkilökohtaisen kasvun kautta. Henkilökohtaisen elämäni positiivisessa murrosvaiheessa, sosiaalityön opinnot aloitettuani, kiinnostuin pakolaiskysymyksestä ja ihmisoikeuksista. Yhteiskunnallinen uudelleenherääminen, uuden jatkuva oppiminen sekä vaikuttaminen yhä enenevässä määrin motivoivat minua. Etuoikeutettu olen ollut saatuani perehtyä pakolais- ja ihmisoikeuksiin liittyviin kysymyksiin oman mentorin ohjauksessa. Oman äänen löytymisen jälkeen haluan yrittää vaikuttaa rakentavasti siihen, että muidenkin, erityisesti marginaalissa elävien, ääni kuuluu.

Taistelevan tutkimuksen käsitteen alle mahtuu monia eri tutkimusperinteitä, keskusteluja ja menetelmiä, joiden olemassaolon tarkoitus on toimia paremman maailman puolesta. Taisteleva tutkimus ei ole valtavirran yhteiskuntatiedettä, mutta sitä on tehty ja kehitetty maailmanlaajuisesti. Esimerkiksi Etelä-Amerikassa, Espanjassa, englanninkielisessä maailmassa ja Suomessa ovat taistelevan tutkimuksen näkökulmat alkaneet kiinnostaa tutkijoita. Synonyymina taistelevalle tutkimukselle on

käytetty myös muita nimityksiä: aktivistitutkimus, militanttitutkimus, radikaali tutkimus, sitoutunut tai osallistuva tutkimus, praksistutkimus ja toimintasuuntautunut tutkimus. (Suoranta & Ryyänen 2016, 16 – 17).

Taistelevan tutkimuksen yhtenä ”aateisistä” voidaan pitää C. Wright Millsiä. Hän esitti teoksessaan Sosiologinen mielikuvitus, että kaikkein tärkeintä yhteiskunnallisessa tutkimuksessa on sellaisen ajattelun ja havainnoinnin kehittäminen, jonka avulla voidaan tarttua kunkin aikakauden polttaviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Millsin mukaan yhteiskuntatieteilijän tehtävä on oman aikakautensa ahdistusten, ongelmien ja välinpitämättömyyden syiden ja piirteiden tutkiminen. (Suoranta & Ryyänen 2016, 26 – 27).

Sosiologisessa mielikuvituksessa (1990) Mills kirjoittaa, ettei näe mitään väärää siinä, että yhteiskuntatieteet voivat yrittää maailmanparannusta. Hänen mukaansa on juuri yhteiskuntatieteilijöiden tehtävänä etsiä ulospääsyä yhteiskunnallisista kriiseistä, mikäli se on järjen avulla mahdollista. Millsin (1990) mukaan yhteiskuntatieteilijä voi vaikuttaa poliittisesti ja yhteiskuntatieteilijän tehtävät liittyvätkin ensinnä niiden ihmisten valistamiseen, joilla on valtaa ja jotka tietävät omaavansa valtaa, toiseksi joiden toiminnalla on yhteiskunnallisia seurauksia, mutta jotka eivät näytä olevan seuraamuksista tietoisia sekä kolmanneksi niiden valistamiseen, joilla ei valtaa ole, mutta joiden olisi hyvä saada tietoa vallanpitäjien toimista (Mills 1990, 178 - 185). Poliittinen vaikuttaminen on Millsin mukaan osa yhteiskuntatieteilijöiden kasvatuksellista tehtävää.

Kasvatus, oppiminen ja ymmärtäminen taistelevan tutkimuksen perinteessä voidaan yhdistää myös kriittiseen ajattelijaan Paolo Freireen. Paolo Freire oli pedagogi, joka teoksellaan Sorrettujen pedagogiikka nosti esille, McLarenin (2001) mukaan, yhteiskunnallisen epätasa-arvon ja epäsuhdan vallan sorrettujen ja sortajien välillä. Freire oli kasvatustieteilijä, mutta harjoitti tiedettä yli tiederajojen. Sana ”kasvattaja” sai uuden merkityksen, sillä Freire liitti käsitteeseen erilaisia, poikkitieteellisiä, näkökulmia. Kasvattaja taistelevassa tutkimuksessa saattaa olla intellektuelli, aktivisti, kriittinen tutkija, moraalinen toimija, radikaali filosofi ja poliittinen vallankumouksellinen. (McLaren 2001, 249). Taistelevan tutkimuksen tarkoituksena on jonkin yhteiskunnallisesti tärkeän asian puolesta tutkiminen ja toimiminen. Tätä ajatusta on Freiren teoksissa kutsuttu niin sanotusti ”toivon pedagogiikaksi”. (Suoranta & Ryyänen 2016, 18).

Freiren teeseissä yhdistyvät poikkitieteellisesti kasvatus, tutkimus ja yhteiskunnallinen aktivismi. Tutustumalla ihmisten todelliseen arkeen ja vallitseviin olosuhteisiin muodostetaan perusteita tietämisen kautta toimimiselle. Todellisuus on Freiren mukaan dynaamista ja dialektista. Freire on

kirjoittanut, Suorannan & Ryytäsen (2016) mukaan, että todellisuus ”vaikuttaa ihmisiin historiana, olemassa olevina instituutioina, tapoina ja tottumuksina, mutta toisaalta liittyessään yhteen ihmisillä on mahdollisuus myös muuttaa historiaa, yhteiskunnallisia instituutioita ja ajattelutapoja. Tulevaisuus ei ole jotain, mitä minkä ihmiset vastaanottavat, vaan jotain, minkä he luovat”. (Suoranta & Ryytänen 2016, 118 – 119).

Sorrettuja ei tule mieltää Freiren ajattelussa pelkästään sorretuiksi, sorron objekteiksi, vaan myös kulttuurin luojiksi ja toimiviksi subjekteiksi, jotka voivat itse muuttaa olojaan. Mikäli yksilön subjektisuus kielletään, tukahdutetaan sillä ihmisen perusolemus ja olemassaolo typistyy pelkäsi elossa olemiseksi ja selviytymiseksi. Subjektiivisuuden tukahduttaminen on Freiren mukaan väkivaltaa. Suoranta & Ryytänen (2016) jatkavat tätä Freiren ajattelua pohtimalla ”hiljaisuuden kulttuuria” nykyajassa ja löytävät nykyhetkestä turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset esimerkiksi tilasta, jossa ”majoitetut, teljetyt ja ihmisyydeltään rajoitetut” turvapaikanhakijat käyvät olemassaolon kamppailua. Vallan ja sorron lähteet muuttuvat siis ajassa, mutta vallan ja sorron perusasetelmat ja rakenteet pysyvät usein samoina läpi historian. Freire on esikuva epäoikeudenmukaisuuksia vastustaville tutkijoille, jotka haluavat omaksua taistelevan tutkimuksen tavaksi olla ja vaikuttaa maailmassa, kohdata kaikki ihmiset yhdenveroisina ja muuttaa maailmaa. (Suoranta & Ryytänen 2016, 119; 122).

Maailman muuttaminen tapahtuu Freiren (2016) mukaan ainoastaan heittäytymällä dialogiin. Dialogin keinoin ihminen saavuttaa merkityksensä ihmisenä. Dialogissa kohdanneet ymmärtävät oman olemassaolonsa reflektion kautta. Dialogista syntyvä toiminta puolestaan kohdistuu maailmaan, jota halutaan muuttaa. Koska dialogi on yhteyttä ihmisten välillä, se ei voi olla tilanne, jossa toiset nimeävät maailmaa muiden puolesta. (Freire 2016, 97). Dialogisuus tarkoittaa ideaalisti viime kädessä sitä, että Freiren sorretut tiedostavat, ymmärtävät kriittiseen ajatteluun ja dialogiin perustuen olevansa ”tilanteessa”, nousevat ajattelullaan tukahduttavan tilanteen yläpuolelle ja kyvykkäiksi muuttuaan alkavat muuttaa todellisuuttansa. (Freire 2016, 120).

Taistelevassa tutkimuksessa painottuvat humanit arvot, mutta tieteellisessä tutkimuksessa tulee aina huomioida myös tieteen tekemisen vaatimukset. Suorannan ja Ryytäsen (2016) mukaan ollakseen tutkimusta, taistelevan tutkimuksen tulee sisältää systemaattisia havaintoja, jotka liitetään laajempiin asiayhteyksiin. Taisteleva tutkija osallistuu, kirjaa asioita muistiin, tekee julkiseksi tapahtuneen ja opitun opettamalla, kirjoittamalla ja keskustelemalla. (Suoranta & Ryytänen 2016, 20 – 21).

Suorannan ja Ryytäsen (2016) mukaan taisteleva tutkija voi nostaa esille yhteiskunnallisesti merkittävän asian, joka tarvitsisi lisähuomiota. Usein tällaiset asiat tai asiakokonaisuudet liittyvät alistetujen ääniin eli marginalisoituihin, sorrettuihin ja ”äänettömiin”. Merkittävyyttä lisää se, että tutkimuksessa lähdetään asetelmasta, jossa marginaalissa olevat otetaan tutkimuksessa tietävinä ja taitavina yksilöinä, jolla on kerrottavaa omasta tilanteestaan. (Suoranta & Ryytänen 2016, 31).

Sen lisäksi, että tutkija nostaa epäkohtia esille, kuten edellä on esitetty, taisteleva tutkija voi lisätä yhteiskunnassa kriittistä tietoisuutta ja valvutuneisuutta epäkohdista. Tutkimuksella on tarkoitus luoda uusia näkökulmia, osoittaa yhteyksiä asioiden välillä ja kyseenalaistaa aikaisemmin opittuja ajattelutapoja. Kriittisen tiedon herättelyllä pyritään horjuttamaan vallitsevia käsityksiä ja purkamaan epätasa-arvoa. (Suoranta & Ryytänen 2016, 33 – 34).

Suorannan ja Ryytäsen (2016) mukaan taistelevan tutkijan tavoitteina voi myös olla osallistuttaminen, voimaannuttaminen ja toiminnan tukeminen sekä vallitsevan järjestyksen kumoaminen, jolla pyritään vastustamaan epäoikeudenmukaisuuksia kumoamalla kapitalistinen yhteiskuntajärjestys. Jälkimmäisessä taistelevan tutkimuksen tutkimustoiminnassa tehdään yliopistoon instituutiona selkeä ero eikä se ole myöskään tämän tutkimuksen fokuksessa. (Suoranta & Ryytänen 2016, 35 – 36).

3.2. Tutkimuksen toteuttaminen

Seuraavassa kerron, kuinka tutkimusidea kehittyi, miten tutkimuskysymykset muotoutuivat, kuinka suoritin haastattelut ja hankin tutkimukseni aineiston sekä kuinka analysoin saamani tutkimusaineiston. Lisäksi pohdin tutkimukseni eettisiä kysymyksiä.

3.2.1. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kulku

Tutkimus lähti liikkeelle henkilökohtaisesta kiinnostuksesta oppia lisää maahanmuuttoon ja pakolaisuuteen liittyvistä asioista. Koko sosiaalityön opintojen ajan olen seurannut maahanmuuttoon, erityisesti pakolaisuuteen, liittyvää yhteiskunnallista keskustelua ja pro gradu-vaiheessa aihe valitsi minut. Aihepiiriksi muotoutui ensin kotoutuminen ja kotouttaminen. Tutkimuksen aihe hioutui oman oppimisen myötä ja pääpaino tässä tutkimuksessa on kotoutumisessa.

Halusin tavata ja tutkia Suomeen saapuneita turvapaikanhakijoita ja pakolaistaustaisia maahanmuuttajia ja kuulla heidän kertomuksiaan siitä, mitä he ovat läpikäyneet ja kuinka he ovat selviytyneet. Halusin, että he itse kertovat kotoutujina minulle siitä, mistä kotoutumisessa on kyse. Tästä syystä kvalitatiivinen haastattelututkimus oli minulle luonteva valinta. Tutkittavien taustat erosivat

toisistaan riittävästi ja tästä johtuen pystyin saamaan mielestäni laadullisesti rikkaan kuvauksen tutkimuskohteista. Tutkimuksen aikana oma ajatteluni on kehittynyt ja toivon sen vieneen tutkimusta parempaan suuntaan.

Erityinen kiinnostukseni kohde ihmisoikeuksiin, pakolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyen ovat vähemmistöt ja heidän oikeutensa. Tämän tutkimuksen aikana pääsin oppimaan lisää esimerkiksi Afganistanin Hazara-vähemmistöstä ja kiinnostukseni oppia lisää muista vähemmistökansoista kasvoi entisestään. Tutkimuksen prosessointi on myös auttanut löytämään henkilökohtaisen, ammatillisen, tulevaisuuteeni suunnan.

Maahanmuuttajista osa on vaarassa syrjäytyä ja sen ehkäisemiseksi onkin mielestäni yritettävä tehdä kaikki mahdollinen. Kotoutumisen tutkiminen on yksi keino muiden joukossa yrittää vaikuttaa siihen, että syrjäytymisen riski yhteiskunnasta pienenee ja osallisuuden tunne kasvaisi.

Työssäni keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat seuraavat kysymykset:

1. Mitä kotoutuminen merkitsee kotoutujalle?
2. Mitkä ovat kotoutumista edesauttavia tekijöitä?
3. Miltä tuntuu olla maahanmuuttaja tai turvapaikanhakija nyky-Suomessa?

Tutkimuskysymysten pohdinnan ohella laadin puolistrukturoidun haastattelurungon, jota haastattelussa sovelsin turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajatutkittaville. Tutkimusluvan ja/tai henkilökohtaisen haastatteluluvan saatuani sovin haastatteluajankohdat, jonka jälkeen suoritin nopealla aikataululla haastattelut ja litteroinnin. Seuraavissa kappaleissa käyn läpi tutkimuksen vaiheita tarkemmin.

3.2.2. Aineiston hankinta avoimella haastattelulla

Kotouttamistoimien vaikuttavuutta kotoutumisen kannalta on luonnollista tutkia palveluita käyttäneiltä eli maahanmuuttajilta itseltään. Esimerkiksi Vilka (2005) toteaa, että nimenomaan tutkimusongelma määrittää tavan valita haastateltavat asiantuntemuksen tai kokemuksen perusteella. Merkittävä kriteeri on se, että haastateltavalla on omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta. (Vilka, 114, 2005). Kotoutumisen kokijan oma kokemus on monimerkityksellistä. Kun turvapaikanhakija

ja pakolainen ovat lähteneet hakemaan turvaa, ovat kokemukset puhtaasti subjektiivisia ja näkemykset eivät ole, eivätkä voi olla, neutraaleja.

Tutkimusotteeni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa, joka on sosiaalinen ja tapahtuu ihmisten kesken, keskuudessa ja vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksessa ihmisten välisissä suhteissa syntyy ajatusten, päämäärien ja rakenteiden kautta merkityskokonaisuuksia. Laadullisen tutkimuksen keskiössä ovat ihmisten omat kuvaukset koetusta reaali maailmasta. Oletettavaa on se, että haastateltavien kuvaukset sisältävät niitä asioita, joita he pitävät itselleen elämässään tärkeinä ja olennaisina. (Vilka, 97, 2005).

Laadullisessa tutkimuksessa tiedonkeruu tapahtuu usein haastattelemalla. Ruusuvooren ja Tiittulan (2005) mukaan haastattelusta onkin tullut paljon ja merkittävästi käytetty tiedonhankkimismenetelmä yhteiskuntatutkimuksen alalla. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 9). Eskola & Suoranta (2014) arvioivat haastattelun olevan mahdollisesti jopa yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun keinoin saadaan selville se, mitä jollakulla on mielessään. Tutkijan aloitteesta käydyn keskustelun myötä selviää, mitä henkilö ajattelee ja minkälaisia motiiveja hänellä on. (Eskola & Suoranta 2014, 86).

Tutkimushaastattelu eroaa spontaanista keskustelusta institutionaalisuutensa vuoksi, mutta voi kuitenkin muistuttaa sellaista. Haastattelun institutionaalisuus tulee esiin kuitenkin siinä, että haastattelu on väline uuteen tietoon, jonka vuoksi haastattelija esittää kysymyksiä, tekee aloitteita, kannustaa haastateltavaa vastaamaan, ohjaa keskustelua ja kohdentaa sitä tiettyihin teemoihin. Tutkimuksen tavoite määrittää kysymykset ja ohjaa tutkimushaastattelua. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23).

Tutkimushaastattelua suunniteltaessa yksi merkittävä kysymys on se, kuinka paljon aineistoa on kerättävä, jotta tutkimus täyttää tieteen vaatimukset. Kysymys on Tuomen & Sarajärven (2013) oleellinen kysymys huolimatta siitä, onko tutkimus kvalitatiivinen vai kvantitatiivinen. Laadullisen tutkimuksen puolella tutkittavien määrän ratkaisevat käytännössä monesti käytettävissä olevat tutkimusresurssit, kuten aika ja raha. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on saada yleistämisen sijasta tulokseksi uutta tulkintaa tutkittavalle ilmiölle tai tapahtumalle ja siksi laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on se, että tutkimuksen tiedonantajat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on asiasta kokemusta. Tästä seuraa se, että haastateltavien valinnan olisi hyvä olla harkittua ja tutkimuksessa perusteltua. Tuomi & Sarajärvi (2013) kirjoittavat, että joskus saattaa olla haasteellista löytää riittävä määrä soveltuvia tiedonantajia. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 85 - 86).

Tutkimustani varten olin asettanut tavoitteen tavoittaa noin kymmenen haastateltavaa, joilla kaikilla olisi tuntumaa maahanmuuttajina tai potentiaalisina maahanmuuttajina pakolaisuuteen ja kotoutumiseen. Sain sovituksi yhteensä kymmenen haastattelua, mutta kaksi niistä peruuntui eri syistä. Lopulta haastattelin kaiken kaikkiaan kahdeksaa henkilöä tutkimuksen teemaan liittyen. Neljällä haastateltavalla on turvapaikanhakijatausta, yksi turvapaikanhakijataustainen on saanut myönteisen turvapaikkapäätöksen ja luvan jäädä Suomeen. Neljä haastateltavista oli tullut Suomeen perheen yhdistämisen kautta, joista kahdella muuttoon liittyi turvapaikanhakua ja pakolaisuutta ja kahdella muuta maahanmuuttoa. Kaksi jälkimmäistä perheen yhdistämisen haastattelutapausta kuitenkin tuntevat hyvin läheltä pakolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyviä asioita ja siksi pidin heidät haastateltavien joukossa, vaikka he eivät pakolaisia Suomeen tullessaan olleet. Tutkimukseni kannalta henkilökohtainen pettymys oli se, että varsinaisia kiintiöpakolaisia en haastateltavakseni tällä kertaa saanut, vaikka yritin.

Haastateltavat tavoitin kolmen eri tahon kautta. Ensimmäinen taho on eteläsuomalainen maahanmuuttajien yhdistyksen yhteyshenkilö, joka toimii vapaaehtoisena pääkaupunkiseudulla aktiivisesti toimivassa yhdistyksessä. Hänen kauttaan tavoitin ja haastattelin kolme naista, joista kaikki ovat tulleet Suomeen Lähi-idästä perheen yhdistämisen kautta. Toisen maahanmuuttajataustaisen yhteyshenkilön kautta tavoitin kaksi haastateltavaa, molemmat somalitaustaisia, joista mieshenkilö on tullut Suomeen ala-ikäisenä lapsena perheen yhdistämisen kautta ja naishenkilö yksin turvapaikanhakijana. Tämän lisäksi haastattelin kahta irakilasta ja yhtä afgaanitaustaista turvapaikanhakijaa (miehiä), jotka kaikki ovat tulleet Suomeen vuonna 2015 ja opiskelevat Suomen kieltä eräässä eteläsuomalaisessa opistossa. Haastateltavat tavoitin opiston yhteyshenkilön kautta. Yhteyshenkilöt olivat tiedustelleet opiskelijoiden joukosta haasteltavia ja kertoneet haastattelusta kiinnostuneille, että haastattelut olivat täysin vapaaehtoisia ja luottamuksellisia. Toistin itse kuitenkin samat asiat joka haastattelun alussa, kiitin osallistumisesta ja painotin, että mihinkään kysymykseen ei olisi velvollisuutta vastata. Selvitin myös tutkimuksen tarkoituksen ja arvion haastatteluun kuluvasta ajasta etukäteen.

Yhteyshenkilöt eli portinvartijat, kuten Puumala & Kynsilehto (2017) niin sanottuja ”tutkimuksen välikäsiä” kutsuvat, ovat yleisiä kohderyhmän tavoittamisessa silloin, kun halutaan haastatella esimerkiksi turvapaikanhakijoita tai paperittomia. Portinvartijat voivat olla esimerkiksi viranomaisia, järjestötoimijoita tai muita tutkittavien elämänpiiriin kuuluvia tahoja. (Puumala & Kynsilehto 2017, 360). Yhteyshenkilöiden toimiessa haastatteluideni ”välikäsinä” koin, että haastatteluista sopiminen haastateltavien kanssa helpottui. Toisaalta minulta puuttui lähes kaikki etukäteistieto haastateltavas-

ta ennen haastattelutilannetta. Portinvartijoille olin kyllä etukäteen täsmentänyt tutkimukseni tavoitteen ja tarkoituksen sekä sen, ketkä olisivat tutkimukseni kohderyhmä.

Kaikki haastateltavat suostuivat haastatteluun henkilökohtaisesti kanssani varmistettuani haastatteluvuorun heiltä haastattelupaikalle saavuttuani. Kaksi sovittua haastattelua peruuntui. Haastatteluiden aikataulujen yhteensovittaminen haastateltavien kanssa oli välillä haastavaa, mutta loppujen lopuksi sujui hyvin, sillä yhteyshenkilön olemassaolo auttoi aikataulujen sopimisessa.

Tapasin jokaisen haastateltavan kerran ja he olivat minulle entuudestaan tuntemattomia henkilöitä. Haastatelluista neljä on naisia ja he ovat iältään 19 vuoden ja 50 vuoden väliltä. Kahdeksasta haastatellusta neljä on miehiä ja he ovat iältään 20 ja 29 vuoden väliltä. Haastateltavat ovat olleet Suomessa noin kahdesta vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen asti.

Sensitiivisistä aiheista haastateltaessa tutkittavia, jotka elävät byrokraattisen hallinnan alaisissa laitoksissa, kuten esimerkiksi turvapaikanhakijat, on hyvä etukäteen tiedostaa kohderyhmän erityispiirteitä haastattelua ja tutkimusta suunniteltaessa. Puumala & Kynsilehto (2017) kutsuvat kohtausiksi haastattelun tavaksi tiedonkeruuta, joka antaa tilaa haastateltavan omalle kerronnalle ja sallii haastateltavan itse määrittää keskeisinä pitämiään näkökulmia. Tutkijat suosittelivat avoimehkoa temaattista haastattelua tai etnografista haastattelun tyyppiä kuvaamiensa erityisryhmien haastattelemiseksi. (Puumala & Kynsilehto 2017, 357 – 359).

Haastattelukysymyksiä laatiessani ja haastatellessani tiedonantajia tiedostin hyvin tutkittavieni erityisaseman ja erityisyyden. Osa haastateltavistani elää turvapaikanhakijoina väli-tilassa, jossa koko elämä on auki ja tulevaisuus epävarmaa. Osa tutkittavista on aikaisemmin läpikäynyt vaikeita elämänvaiheita hakien nyt ja edelleen Suomessa omaa paikkaansa monien silmissä ”maahanmuuttajina”, ”toisina”. Tästä syystä valitsemani avoin, soveltava haastattelu kotoutumiseen liittyen soveltui mielestäni hyvin haastattelutyypiksi. Suoraviivaisempi haastattelutyylily olisi saattanut synnyttää epä-tietoisuutta ja levottomuutta tutkittavien keskuudessa, kuten Puumala & Kynsilehto (2017) toteavat.

Suoritin omat tutkimushaastatteluni avoimen temahaastattelun keinoin. Tämä tarkoittaa sitä, että minulla oli etukäteen määriteltynä haastattelun aihepiirit eli tema-alueet. Kysymykseni eivät kuitenkaan olleet strukturoidulle haastattelulle tyypilliseen tapaan tiukan tarkassa muodossa tai järjestyksessä. Pidin itse huolta siitä, että kävin haastateltavan kanssa läpi kaikki etukäteen päätetyt tema-alueet. Kaikki kysymykset eivät kuitenkaan olleet relevantteja jokaiselle tai soveltuneet tilanteeseen, koska osa haastateltavistani oli turvapaikanhakijoita ja osa pakolaistaustaisia maahanmuutta-

ja. Haastatteluilla oli kuitenkin suunniteltu rakenne ja sillä halusin varmistaa sen, että etukäteen suunnitellut teemat tulivat haastatteluissa huomioiduiksi. Riittävin avoimin kysymyksiin haastattelut kuitenkin rakentuivat ennen kaikkea haastateltavan ehdoilla eteneväksi keskusteluksi.

Eskola & Suoranta (2014) antavat neuvon haastatteluihin liittyen, että kaikki on mahdollista haastatteluissa ja siihen on hyvä varautua. Jokainen haastattelutilanne on ainutlaatuinen kohtaaminen tutkittavan kanssa. Jokainen kohtaaminen on aina erilainen. Haastattelu on vuorovaikutusta ja siihen vaikuttavat vuorovaikutuksen lainalaisuudet. Joskus haastatteluissa haastateltavat ovat niukkasanaisia, joskus haastattelumateriaalia tulee haastateltavalta vuolaasti. Eskola & Suoranta (2014) opastavatkin teemahaastattelijaa varautumaan lisäkysymyksiin, joiden avulla niukkasanaisten haastateltavien kanssa pääsee haastattelussa eteenpäin (Eskola & Suoranta 2014, 90).

Jokaisesta käymästäni tutkimushaastattelusta muodostui mielestäni luonteva keskustelunomainen tilanne ja minusta tuntui, että haastattelun aiheen sensitiivisyydestä huolimatta, onnistuin tavoittamaan tutkittavien todellisia näkemyksiä kysymyksistä. Kahdeksasta tutkittavasta kahdella oli puutteellisempi suomen kielitaito ja se teki haastattelusta haastavampaa, josta oli seurauksena heidän kohdallaan se, että vastaukset ja haastattelut olivat lyhyempiä. Kielitaidon puutteellisuus vaikutti siihen, etteivät he pystyneet kertomaan minulle kaikkea sitä, mitä heiltä kysyin eivätkä pystyneet jakamaan syvempiä ajatuksiaan minulle. Kolmen tiedonantajan kanssa keskustelin englanniksi. Ilmapiiri kaikissa haastatteluissa oli mielestäni avoin ja se vaikutti varmasti siihen, että useamman haastateltavan kanssa tavoitin heidän syvempiä ajatuksiansa, vaikkakin tapasin kaikki haastateltavat vain kerran. Erityisesti turvapaikanhakijat avautuivat minulle kokemuksissaan. Haastattelujen sovimisen yhteydessä olin kertonut yhteyshenkilöille, että haastattelut käydään joko suomen tai englannin kielellä, sillä palkattuihin tulkkeihin ei tässä tutkimusprojektissa ollut mahdollisuuksia taloudellisista resursseista johtuen.

Ruusuvuori & Tiittula (2005) kirjoittavat, että useimmiten tutkimushaastattelut nauhoitetaan. Nauhoittamisesta on usein enemmän hyötyä kuin haittaa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14). Nauhoittaminen antoi minulle mahdollisuuden keskittyä keskustelemaan tutkittavan kanssa sen sijaan, että olisin kirjoittanut tutkittavan vastauksia koko ajan paperille. Samalla tarkkailin haastateltavaa keskustelun ajan, hänen eleitään ja sanatonta viestintäänsä. Jälkeenpäin minun on ollut mahdollista myös palata haastatteluvuorovaikutukseen ja löytää keskusteluista uusia sävyjä. Kukaan haastateltava ei epäröinyt ollenkaan sitä, että nauhoitin keskustelut. Haastateltavat tiesivät, että aina olisi ollut mahdollista haastatella myös ilman nauhuria.

Tutkimusaineistoni keskeisin osa rakentuu tallennetuista haastatteluista ja niiden litteroinneista. Opin haastatteluita tehdessäni ja niitä purkaessani, että haastatteluiden toteuttamiseen ja purkamiseen täytyy varata paljon aikaa. Haastatteluiden aihe vaikuttaa varmasti paljon siihen, kuinka monta haastattelua pystyy päivän tai viikon aikana tekemään. Minulle sopi hyvin, että sain haastattelut sovituksi tiiviille ajanjaksolle, jonka jälkeen tiiviissä tahdissa myös litteroin haastattelut. Eskola & Suoranta (2014) kirjoittavat, että yhden haastattelutunnin purkamiseen menee keskimäärin yksi työpäivä (Eskola & Suoranta 2014, 95). Allekirjoitan tämän arvion. Litterointiaikaan vaikutti myös se, että haastateltavat eivät puhuneet äidinkieltään haastattelussa ja minullekin englanninkielisten haastatteluiden purkaminen kesti hieman pidempään kuin suomenkielisten. Ruusuvuori & Tiittula (2005) kirjoittavat myös että, litterointi on hyvä tutkimuksen muistiapu ja litteroitujen avulla on helpompaa havaita tärkeitä yksityiskohtia haastatteluaineistosta (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 16). Tämä on totta ja tarkan litteroinnin pohjalta on mielestäni helpompaa syventyä analyysiin.

Teemahaastattelut etenivät haastattelurungon mukaan ja joskus otin tukikysymyksistä lisäkysymyksiä mukaan. Välillä kuitenkin huomasin jäävämmekeskustelemaan haastateltavan kanssa myös jostain enemmän varsinaisen tutkimusaiheen vierestä olevasta asiasta. Useimmiten huomasin haastattelun aikana tämän ja onnistuin korjaamaan haastattelun suuntaa takaisin varsinaiseen teemaan. Olen kuitenkin sitä mieltä, että keskustelun rönsyämällä oli hyviäkin puolia. Ne syvensivät vuorovaikutusta, ymmärrystä ja luottamusta tilanteessa. Jonkun haastattelun kohdalla kävi toisaalta niinkin, että en huomannut haastattelutilanteessa esittää jatkokysymystä jostain haastateltavan mielenkiintoisesta vastauksesta.

Puumala & Kynsilehto (2017) kirjoittavatkin, että on hyvin tyypillistä, että esimerkiksi turvapai-kanhakijoilla on voimakkaita näkemyksiä siitä, mitä asioita haastattelussa tulisi käsitellä. Tietoisena tästä seikasta koin haastatteluissa, että oli varsin hyvä, että keskustelu rönsysi. Keskustelun rönsyily toi esille tutkittavan oman tarinan lisäksi tietoa siitä, minkälaisia muutoksia tutkittavat haluavat saada aikaan tuomalla toisenlaista näkökulmaa vallitsevaan keskusteluun esimerkiksi maahanmuuttopolitiikassa. (Puumala & Kynsilehto 2017, 364). Onnistuin mielestäni antamaan tutkittaville mahdollisuuden tuoda omia näkemyksiään esiin.

Suoritin haastattelut viikkojen 44 ja 45 (2017) aikana. Matkustin haastattelupaikkaan ja tapasin haastateltavat kohteissa. Haastatteluista kolme kävin englanniksi ja neljä suomen kielellä. Yhtä haastattelua lukuun ottamatta haastateltavia oli aina yksi per haastattelu. Haastatteluiden kokonais-

kestot vaihtelivat 1h 20 minuutista 36 minuuttiin. Kuusi haastattelua seitsemästä kesti keskimääräisesti noin tunnin. Litterointi tapahtui haastattelujen jälkeen.

Kaikki haastatellut asuvat eteläisen Suomen alueella. Haastateltujen identiteettien suojaamiseksi haastateltujen paikkakuntia ei raportoida tarkemmin. Haastatelluille on laadittu kutsumanimet tutkimusraporttia varten, mutta kutsumanimet eivät ole heidän oikeita nimiään. Haastatelluille myös kerrottiin ja painotettiin tutkimuksen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta. Lisäksi haastattelun alussa muistutuin haastateltuja, että mikäli haastattelussa tulisi eteen sellaisia kysymyksiä, joihin haastateltu ei halua vastata, voisi hän luonnollisesti jättää kysymyksiin vastaamatta.

3.2.3. Tutkimuksen etiikka

Läpi koko tutkimusprosessin tutkija joutuu pohtimaan tutkimukseensa liittyviä eettisiä kysymyksiä ja valinnoillaan ottamaan eettisyyteen kantaa. Tehdyt eettiset valinnat vaikuttavat tutkimuksen kokonaisuuteen ja siihen, kuinka eettisesti laadukas työ on. Kvale (1996) esittää seitsemän tutkimuksen vaihetta, joissa tutkija tekee tärkeitä eettisiä valintoja. Myös Rauhala ja Virokannas (2011) painottavat sitä, että tutkimuksen kaikissa vaiheissa ja valinnoissa huomioitaisiin tutkimuseettiset käytännöt (Rauhala & Virokannas 2011, 238).

Ensimmäinen eettisyyden mittari tutkimuksessa on tutkimuksen teema. Sen lisäksi, että tieteelliseltä tutkimukselta odotetaan vastauksia tutkimusongelmaan, tutkimuksen tulisi, jos mahdollista, parantaa tutkittavien tilannetta. (Kvale 1996, 111). Henkilökohtaisesti haluan uskoa, että antamalla kotoutujille ääni tutkimukseni välityksellä, kotoutumisesta opitaan lisää ja tämä puolestaan, toivottavasti, voi vaikuttaa siihen, että tapahtuu konkreettisella tasolla kotoutujien tilannetta parantavia asioita.

Valitsemani teema haastatella turvapaikanhakijoita ja pakolaistaustaisia maahanmuuttajia kotoutumiseen liittyen on aiheena hyvin sensitiivinen. Nikunen (2008) kirjoittaa ja avaa sitä, mitä sensitiivisyys voi tarkoittaa: sensitiiviseen aiheeseen saattaa liittyä paljon erilaisia tunteita esimerkiksi tuntemuksia häpeästä vihaan ja pelkoon. Väkiältä ja kuolema herättävät meissä kaikissa tuntemuksia, ensinnä tietenkin väkivallan ja kuoleman kokijoissa ja sivustaseuraajissa, mutta tämän lisäksi heissä, jotka tapauksista kuulevat tai lukevat. (Nikunen 2008, 156 - 163).

Turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla on taustalla väkivallan, kuoleman ja pelon kokemuksia ja he ovat menettäneet entiset elämänsä. Turvapaikanhakijoita koskettaa myös epävarmuus siitä, mitä ja missä heidän tulevaisuutensa tulee olemaan. Kokemukset voivat tuntua tutkittavista sensitiivisiltä, yksityisiltä ja aroilta. Haluavatko he siis avautua kokemuksistaan? Esimerkiksi entinen pakolainen Javiera Marchant Aedo kertoo, Kähkösen ja Aution (2016) teoksessa ”Ennen olin pakolainen”, ettei hän enää halua kertoa tarinaansa. Aedo oivalsi vuonna 2007, ettei hänen tarvitse avata kaikkein kipeimpiä haavoja joka kerta, kun joku haluaisi niistä kuulla. Hänen mukaansa uudelleentraumatisoituminen on todellinen ongelma, josta ei keskustella riittävästi. (Kähkönen & Autio 2016, 75 – 76).

Kaikki haastattelemanani tutkittavat kertoivat minulle vapaaehtoisesti ja oman kielitaitonsa suomien mahdollisuuksien mukaan avoimesti kokemuksistaan. Turvapaikanhakijat kertoivat kaikkein yksityiskohtaisimmin, entiset pakolaiset sen sijaan lyhyemmin, ajastaan ennen Suomeen tuloa. Ymmärrän tämän myös niin, että entisillä pakolaisilla ei ole enää tarvetta palata entisiin tilanteisiinsa ja toisaalta haastattelemani turvapaikanhakijoilla mahdollisesti traumaattiset kokemukset ovat tuoreemmin mielessä, koska heidän turvapaikkaprosessi heidän osaltaan on vielä kesken ja he elävät niin sanotusti välitilassa eivätkä ole voineet aloittaa uutta vaihetta elämässään.

Tutkimusprosessissani olen pohtinut juuri edellä mainitusta syystä Rauhalan ja Virokankaan painottamaa eettisen tutkimuksen kriteeriä siitä, ettei tutkimus saisi aiheuttaa mitään haittaa tai vahinkoa tutkittaville. Rauhalan ja Virokankaan (2011) mukaan eettisesti kestävä tutkimus ei ainoastaan välttä vahingon aiheuttamista, vaan tutkimukseen osallistumisen tulisi olla, jos mahdollista, tutkittavaa hyödyntävää. Tämä tavoite liittyy sekä tutkimuksen toteuttamiseen käytännön tasolla että tutkimuksen tuottamaan uuteen tietoon. (Rauhala & Virokannas 2011, 238).

Toinen tutkimuksen aiheeseen liittyvä riski liittyy tutkijan suhteeseen valittuun tutkimusaiheeseen. Hakala (2015) kirjoittaa siitä, laadullisesti suuntautuneella tutkijalla voi olla riski heittäytyä tutkimuksessa eettisesti arveluttavasti, mukautuvaksi eläytyjäksi, joka Hakalan (2015) sanoin ”tekee näkemästään, kokemastaan tunteita vaikutelmia, hajuja ja makuja pursuavan tilanneraportin” (Hakala 2015, 20). Riskinä tällaisesta asennoitumisesta on se, että tutkimuksen tulokset saattavat vaikuttaa etukäteen lukkoon lyödyiltä. Olen itse tämän vaaran tiedostanut ja läpi haastatteluprosessin pitänyt riskin mielessäni ja mielestäni välttynyt ylilyönneiltä.

Ihmisoikeudet ja niihin perustuvat oikeus hakea turvapaikkaa ovat kuitenkin kiistattomia, puolustettavia arvoja ja tältä osin tutkimus voi ottaa kantaa, kun se on taistelevan tutkimuksen viitekehyksessä. Hakalakin (2015) muistuttaa siitä, että monet laadullisen tutkimuksen kannattajat puolustavat

tutkimukseen mukaan tuotua subjektiivisuutta sillä, että se voi olla tarkoituksellista ja kuulua asiaan (Hakala 2015, 20 – 21). Nikusen (2008) mukaan objektiivisuudesta puhutaan ihanteena, mutta monet tutkimukset sisältävät itsestään selvän moraalisen kannanoton. (Nikunen 2008, 164).

Puumala & Kynsilehto (2017) nostavat esille eettisen kysymyksen myös siitä, minkälaisen asian-tuntijaroolin tutkija itselleen on valmis ottamaan politisoidusta ihmisryhmästä kirjoittaessaan. Kirjoittajien mukaansa monet maahanmuuttopoliittisten kysymysten parissa työskentelevät tutkijat välttävät monesti osallistumasta tiedotusvälineissä käytävään keskusteluun. Henkilökohtaisesti koken, että juuri taistelevan tutkimuksen viitekehyksestä tarkasteltuna julkiseen keskusteluun, tavalla tai toisella osallistuminen, on suotavaa ja välttämätöntä. Vain osallistumalla ja argumentoimalla voidaan vaikuttaa siihen, että julkinen keskustelu monipuolistuu myös maahanmuutosta keskusteltaessa (Puumala & Kynsilehto 2017, 373).

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja varsinaisessa tutkimushaastattelussa tutkija kohtaa myös monia muita eettisiä kysymyksiä. Osa eettisistä kysymyksistä saattaa liittyä, Ruusuvuoren & Tiittulan (2005) haastattelijan ja haastateltavan suhteeseen. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 17). Tutkijan tulee ratkaista asioita ja niiden esittämistä esimerkiksi sen suhteen, kuinka hän saa tutkittavat osallistumaan tutkimukseen, varmistaa tutkimuksen luottamuksellisuuden ja tiedostaa sekä minimoit tutkittaville tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit ja vahingot. Haastattelutilanteessa korostuvat myös luottamuksen kysymykset esimerkiksi sen suhteen, syntyykö haastateltavan ja haastatellun välille riittävästi luottamusta, että haastateltava kokee voivansa avautua näkemyksistään oikeasti. Tutkijan on, Kvalen (1996) mukaan, myös tiedostettava riski siitä, että haastattelutilanne voi lisätä tutkittavan kokemaa stressiä (Kvale 1996, 111). Esimerkiksi Rauhala ja Virokannas (2011) kirjoittavat vuorovaikutuksen merkitystä tutkimusprosessissa. Tutkijan käyttäytymisellä ja toiminnalla tiedonantajien kanssa, on paljon merkitystä sille, kuinka tutkittavat kokevat tutkimukseen osallistumisen. Vuorovaikutuksella on paljon merkitystä tutkimuksen lopputuloksen kannalta. (Rauhala & Virokannas 2011, 239).

Luottamuksen luominen haastattelijan ja haastateltavan välille onkin avainkysymys tutkimuksessa. Eskola ja Suoranta (2016) muistuttavat, että mikäli haastattelija saavuttaa haastateltavan luottamuksen ja tämä avautuu syvimmistä ajatuksistaan, haastattelijalla on käytössään autenttista, aitoa materiaalia tutkimusta varten. Mikäli tutkittava ei puolestaan luota haastattelijaan eikä luottamusta synny, haastattelija ei saa merkittävää tutkimustietoa tutkimustaan varten (Eskola & Suoranta 2016, 94).

Myös Puumala & Kynsilehto (2017) painottavat luottamuksen rakentamisen tärkeyttä haastateltaessa esimerkiksi turvapaikanhakijoita ja paperittomia. Tutkimukseni kohderyhmällä on poliittisesti vaikea asema ja heidän marginalisoiduksi tuleminen kokemuksensa vaikuttavat siihen, että luottamuksen rakentaminen tapahtuu muutoin, kuin viralliseen tai ammatilliseen valta-asemaan tai suhteeseen ”nojaamalla” (Puumala & Kynsilehto 2017, 366). Kaikki haastateltavani reagoivat hyväksyvästi ja positiivisesti siihen, kun kerroin suorittavani tutkimusta opintoihini liittyen yliopistolla.

Luottamuksellisuus ja tasa-arvoisuus ovat mielestäni kaksi avainasiaa tutkittavan ja tutkijan vuorovaikutuksen kannalta. Luottamuksellisen vuorovaikutuksen kehittymiseen haastattelijan ja haastateltavan välillä vaikuttaa myös se, kuinka tasa-arvoiseksi haastateltava kokee haastattelutilanteen ja suhteensa haastattelijaan. Esimerkiksi Mäkinen (2006) muistuttaa, että tutkimusprosessissa olisi tärkeää se, että tutkija ja tutkittava kokevat olevansa tasa-arvoisessa asemassa tutkimustilanteessa (Mäkinen 2006, 110). Täysi tasa-arvoisuus on kuitenkin erityisesti turvapaikanhakijoiden kohdalla problemaattista. Puumala & Kynsilehto (2017) muistuttavat, että ”rakenteellinen valtasuhde näissä kohtaamisissa liittyy lähtökohtaisesti epätasa-arvoiseen asetelmaan tutkijan ja haastateltavan välillä. Äärimmäisissä tapauksissa haastateltavan itsestään jakama tieto voi muodostua jopa kysymykseksi elämästä tai kuolemasta”. (Puumala & Kynsilehto 2017, 367).

Tutkittavani tiesivät, että tutkimukseen osallistuminen on täysin luottamuksellista ja että käsittelen sekä raportoin tulokset säilyttäen tutkittavien anonymiteetin, tutkimuksen joka vaiheessa. Haastatelllessani tiedonantajia en kysynyt heidän nimiään, enkä raportissani täten kerro heidän oikeita nimiään enkä oikeita, tarkkoja oleskelu- tai asuinpaikkoja. Olen parhaani mukaan yrittänyt suojata haastateltavieni henkilöllisyydet.

Toisaalta useampi haastatelluistani kertoi minulle, että he voisivat kertoa tarinansa avoimesti oikean nimensäkin kanssa. Tämä helpotti ja vapautti minua kokemastani aiheen sensitiivisyyteen liittyvästä eettisestä huolesta. Eräs haastateltava kertoi haastattelun loputtua minulle, että hänestä tuntui hyvältä, kun hän oli saanut kertoa kokemuksistaan ja näkemyksistään. Hänestä tuntui hyvältä se, että joku oli aidosti häntä kuunnellut. Aito kuunteleminen liittyy juuri Puumalan ja Kynsilehdon (2017) kohtaavaan haastattelun ytimeen. Lähtökohtanani omassa tutkimuksessani oli ajatus siitä, että haastateltavani esiintyivät minulle ensisijaisesti ”toisena ihmisenä”, kohtasin heidät olemalla aidosti läsnä tilanteessa. Toivoin haastateltavieni aistivan aidon kiinnostukseni heidän kokemuksiinsa. Avasin ja perustelin haastattelun aikana myös omia näkemyksiäni haastateltavalle. Minusta tuntui, että läsnäolo ja dialogisuus syvensivät vuorovaikutusta haastateltavieni kanssa.

Jokainen haastattelijan ja haastateltavan kohtaaminen on ainutkertainen ja näin ollen jokaisessa vuorovaikutustilanteessa eettiset kysymykset tulevat ratkaistavaksi joka kerta kuin aina ensimmäistä kertaa, kuten Granfelt (2000) muistuttaa. Joillekin haastateltaville voi esittää kysymyksiä ja väittämiä suoraan, kun taas toisia haastateltavia tulee lähestyä varovaisemmin, etäisyys säilyttäen. (Granfelt 2000, 110 – 112). Itse huomasin haastatteluissani, että ajoittain, tiettyjen haastateltavien kanssa, muotoilin kysymyksiäni siten, että ne eivät tulisi ”liian” suoraan. Sosiologinen intuitio ja tilannetaju ohjasivat toimintaani. Saatoin oman arvioni mukaan arkaluontoisemman kysymyksen kohdalla varoittaa haastateltavaa etukäteen siitä, että seuraava aihe olisi hyvin henkilökohtainen, mutta tutkimuksen vuoksi, minun oli sitä kysyttävä. Granfelt (2000) muistuttaakin toisaalta, ettei ylettömän hienotunteisella ja varovaisella tutkimustyylillä päästä syvemmälle tutkittavien ajatuksiin tai kertomuksiin. Tutkijan on uskallettava kysyä. Tutkimuksen kohteita ei kuitenkaan saa painostaa, vaan on aina edettävä heidän ehdoillaan. (Granfelt 2000, 110 – 112).

Oliver (2003) kuitenkin kirjoittaa, ettei täysin koskaan ole mahdollista olla varma siitä, mitä seurauksia tutkittaville aiheutuu tutkimuksen valmistuttua. Koskaan ei ole mahdollista huomioida kaikkia seurauksia. Tutkijan tulee kuitenkin tehdä parhaansa ja kaiken mahdollisen varmistaakseen, että tutkimusprosessin eettisyyttä noudattamalla minimoisi mahdollisimman paljon epäsuotuisia seurauksia. (Oliver 2003, 15). Erityisen tärkeää tämä on oman tutkimukseni osalla, sillä haastateltavani ovat pakolaistaustaisia maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita, joiden tilanteiden ja itsemääräämisen kyky ovat olleet ja/tai ovat heikentyneet. Omat tutkittavani ovat haavoittuvassa asemassa.

Tämän lisäksi tutkimukseni osalta myös kulttuurierot tutkijan ja tutkittavan välillä on huomioitava tarkasteltaessa tutkimusprosessin tutkimusetiikkaa. Tutkittavani tulevat alun perin Somaliasta, Egyptistä, Turkista, Irakista ja Afganistanista. Väärinymmärryksiä voisi etukäteen arvioiden helposti syntyä kulttuurillisiin ja kielellisiin eroihin liittyen, mutta koska tutkittavista kaikilla on jo vähintään kahden vuoden ajalta kokemusta ja tietoa Suomesta ja kantasuomalaisesta kulttuurista ja minulla tutkijanroolissa on entuudestaan hieman kokemusta Lähi-idän kulttuureista, sekä henkilökohtaiseen että työelämään liittyen, koen, että tutkimuksen kannalta ei syntynyt merkittävästi kulttuurillisia väärinkäsityksiä tai viestinnällisiä ongelmia. Sekä haastateltavilla että haastattelijalla tässä tutkimuksessa on multikulttuurista kokemusta ja ymmärrystä. Toisaalta on muistettava, että tutkimukseni teemana ovat juuri nämä kantasuomalaisuuden ja muiden kulttuurien kipupisteet, joten kulttuurien kirjo ja monikulttuurisuus olivat haastattelukeskusteluissa keskusteluaiheina mukana.

Kvalen (1996) mukaan tutkija tekee valintoja myös tutkimuksen litterointivaiheessa, tutkimuksen analyysivaiheessa, johtopäätelmissä ja sen raportoinnissa (Kvale 1996, 111). Henkilökohtaisesti olen yrittänyt parhaani mukaan noudattaa eettisen tieteen ohjeita ja huolellisesti, tarkkuudella, avoimesti ja läpinäkyvästi tässä tutkimusraportissa esittää tutkimusprosessini ja tutkimuksen tulokset mitään vääristelemättä ja asiat niiden oikeissa valoissa.

3.2.4. Tutkimuksen analyysi

Aloitin haastattelumateriaalin varsinaisen analyysin heti, kun sain haastatteluiden litteroinnin suoritetuksi, marraskuun 2017 puolivälissä. Haastatteluaineistoa minulle syntyi 115 sivua litteroitua tekstiä. Tutkimusaineistoon kuuluu myös haastattelupäiväkirja, jossa kuvaan lyhyesti haastattelutilanteeseen ja sen ”luonnistumiseen” liittyviä seikkoja. Analyysi oli alkanut kuitenkin jo aikaisemmin litteroidessani haastatteluita, sillä litteroidessa ajatukset alkavat jo työstää saatuja vastauksia.

Eskolan & Suorannan (2014) mukaan kvalitatiivisen aineiston analyysissä luodaan aineistoon selkeyttä ja selkeyttämällä aineistoa tuotetaan uutta tieteellistä tietoa (Eskola & Suoranta 2014, 138). Tämä mielessäni pohdin, kuinka haastattelumateriaalistani saisin tiivistetyksi ja selkeytetyksi oleelliset tiedot ja jalostaa tulokset tieteeksi. Laadullisen aineiston analyysitapoja on monia ja ne usein myös kietoutuvat toisiinsa. Analyysitavat eivät myöskään ole Eskolan & Suorannan (2014) mukaan mitenkään selvärajaisia. Tässä lienee laadullisen tutkimuksen analyysin valinnan haasteellisuus mutta toisaalta myös sen rikkaus (Eskola & Suoranta 2014, 162 – 163).

Analyysin alkuvaiheessa minulla oli käsissäni mahdollisimman selkeästi määrittelemäni tutkimuskysymykset sekä mielestäni onnistuneen aineistonkeräyksen pohjalta paljon tutkimusmateriaalia. Epätietoisuus siitä, kuinka alkaa käsitellä aineistoa, kuuluu kuitenkin laadullisen tutkimuksen alkuvaiheen realiteetteihin. Mutta koska olin suorittanut haastatteluiden litteroinnin huolellisesti, tuntui, että sain analyysivaiheen kaikesta tutkimuksen keskeneräisyydestä huolimatta aloitettua lukemalla läpi tekstejä, palaamalla siten haastattelutilanteisiin, ja samalla pikku hiljaa hakemalla teksteistä merkityksiä.

Analysoitavaa tekstiä kertyi runsaasti ja teksti muuttui koko ajan sitä tutummaksi, mitä useammin haastattelumateriaalin tekstiin palasin. Haastateltavani olivat kaikki omalla tavallaan erilaisia haastateltavia, joko taustaltaan tai kerronnaltaan, joten ensi alkuun mietin, kuinka saisin niistä aloitettua yhtenäisen analyysin. Hirsjärvi & Hurme (2010) lohduttavat, että tällainen tuntemus on aivan luon-

nollista tutkimuksen analyysivaihetta aloitettaessa ja ettei analyysin alkuvaihetta pidä pelästyä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143).

Kvalitatiivisen aineiston käsittely käsittää Hirsjärven ja Hurmeen (2010) mukaan useita vaiheita. Käsittely muodostuu analyysistä ja synteesisistä. Tutkimuksen analyysissä eritellään ja luokitellaan aineistoa ja sen synteisivaiheessa pyritään luomaan aineistosta kokonaiskuvaa ilmiöstä. Tavoitteena on esittää tutkittavasta ilmiöstä uutta perspektiiviä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143).

Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston kuvailuvaihe. Kuvailemalla aineistoa pyrin antamaan lukijalle käsitystä tutkittavien henkilöiden, tapahtumien ja kohteiden ominaisuuksista eli toisin sanoen antamaan kokonaiskuvaa siitä perustasta, jolle tutkimuksen käytännönsuus pohjautuu. Tutkimukseni analyysin alussa esittelen haastateltujeni profiilit pitäytyen tiedollisissa faktoissa, mutta tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi tehden sen valikoiden ja pyrkien suojelemaan haastateltavien henkilöllisyyttä.

Haastattelukysymysten vastausten pohjalta aloin seuraavaksi muodostaa havaintoja tutkimusmateriaalista. Teemoitellen pilkoin ja ryhmittelin keräämääni haastatteluaineistoa erilaisten aihepiirien mukaan. Etsin teemoihin kutakin teemaa kuvaavia näkemyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92). Havaintojen tekeminen materiaalista on oleellinen tutkimusprosessin vaihe, jota seuraa havaintojen yhdistäminen sekä sen pohdinta, miten havainnot liittyvät toisiinsa ja mitä toisiinsa liittyvät havainnot merkitsevät käytännössä. Havainnot ovat kuin johtolankoja arvoitusta ratkaistaessa. (Vilka 2006, 78).

Tieteellisessä tutkimuksessa havaintojen tekemiseen yhdistyy tieteen vaatimukset siitä, että havaintomateriaali on tuotettu tieteellisen tutkimusmenetelmän avulla, teoriaa käytetään havainnoinnin perusteluissa ja kaiken aikaa tutkimusprosessissa säilytetään kriittinen ajattelu, jonka avulla kyseenalaistetaan ja haastetaan aikaisempaa tietoa ja teoriaa, jotta syntyisi uutta, luotettavaa, tietoa. (Vilka 2006, 80 – 81).

Kun tutkimuksen havainnot on yhdistetty ja esitetty, alkaa laadullisessa tutkimuksessa tulosten tulkinta eli arvoituksen ratkaiseminen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi erilaisten merkitysyhteyksien etsimistä aineistosta. Tutkija käy tutkimushavaintojensa ja teorian kanssa ikään kuin vuoropuhelua, yrittää ymmärtää havaintoja ja esimerkiksi vertailemalla etsii yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia, jotka hän pystyy perustelemaan. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii muotoilemaan sisällönanalyysin pohjalta esimerkiksi uusia havaintoja, säännön, sääntörakenteen tai yleisen teorian, joka

pätee koko tutkimusaineistossa. Lopullinen arvoitus tulee ratkaistuksi vasta sitten, kun tutkija on asettanut saamansa tulokset keskusteluun teorian ja muiden tutkimusten kanssa. (Vilka 2006, 81 – 89).

Havaitsin tutkimusprosessin aikana, että tutkimuksen eri vaiheet eivät ole peräkkäisiä, vaan todellisuudessa ne tapahtuvat lomittain. Teoriasta siirryin havaintojen analyysiin ja tulkintaan ja palasin kirjoitusprosessissa jälleen takaisin teoriaan. Tulkintaa tehdäänkin Hirsjärven & Hurmeen (2010) mukaan koko tutkimusprosessin ajan (Hirsjärvi & Hurme 2010, 152). Tuloksena havaintojen merkityksistä ja yhtäläisyyksistä ja eroista syntyivät kotoutumiseen vaikuttavien merkittävien tekijöiden nelikenttä sekä kotoutujien näkemyksiä kotoutumisesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Näiden löydösten tulkintana yritän tutkimuksen johtopäätöksissä pohtia niitä toimia, tekijöitä ja keinoja, joiden avulla kotoutujien näkemykset kotoutumisesta huomioitaisiin ja mahdollisiin kotoutumista estäviin epäkohtiin voitaisiin puuttua.

4. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni havainnoista muodostin jaottelun lähestyä kotoutumista kahdesta näkökulmasta. Kotoutumista voidaan ensinnäkin käsitellä yksilölähtöisesti ajatellen sen muodostuvan erilaisista osatekijöistä, jotka vaikuttavat jokaisen maahanmuuttajan henkilökohtaiseen kotoutumiseen prosessina, joka voi joko onnistua tai epäonnistua. Jokaiselle maahanmuuttajalle kotoutuminen on siis henkilökohtainen kehityskulku ja erilaisten tekijöiden summa. Haastatteluvastausten pohjalta muodostin kotoutumisen nelikentän: kielen oppiminen, identiteettikysymys, sosiaalisen verkoston ja osallisuuden tunteen muodostuminen sekä kotouttamispalveluiden toteutuminen.

Kotoutumista voidaan pohtia myös enempi yhteiskunnallisena kysymyksenä, jolloin keskeistä on tarkastella yhteiskunnallista ympäristöä ja henkistä ilmapiiriä, jossa kotoutuminen tapahtuu. Tutkimukseni mielenkiinto on myös selvittää se, mikä vaikutus kotoutumiseen on sillä, minkälaiseksi haastateltavani nyky-Suomen kotoutumisen kannalta kokevat ja erityisesti minkälaiseen ”suomalaisuuteen” maahanmuuttajien ajatellaan kotoutuvan.

Pasi Saukkonen (2013) on esimerkiksi nostanut esille kysymyksen tulevaisuuden suomalaisuudesta ja moninaisuuksien Suomesta, joka arvoiltaan, käyttäytymismalleiltaan ja elämäntavoiltaan on rikas. Koska täyden yhtenäiskulttuurin aika Suomessa on ollut ohi jo pitkään, on oleellista pohtia, miten kaikki erilaiset suomalaiset voisivat tuntea yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista kiinteyttä muuttuvassa Suomessa. Virallinen Suomi puhuu kaksisuuntaisesta integraatiosta, mutta missä määrin kaksisuuntaisuus toteutuu ja missä määrin maahanmuuttajien oletetaan käytännössä kuitenkin sulautuvan yhteiskunnan paineesta yhdenmukaistaa ihmisiä? (Saukkonen 2013, 222 – 223). Kotoutumista yhteiskunnallisena kysymyksenä käsitellään analyysissä osa-tekijöiden jälkeen, kohdassa 4.4.

4.1. Tutkimuksen taustatietoja: haastateltavien profiilit

Tutkimukseni haastateltavat ovat saapuneet Suomeen hyvin eri aikoina, 1990-luvun lopun ja vuoden 2015 välisenä aikana. Aikaprospektiivi Suomessa olemisen osalta on siis laaja.

Miriam saapui perheenyhdistämisen kautta Suomeen vuonna 2010, koska hänen nykyinen ex-puolisonsa asui Suomessa jo entuudestaan. Ex-puoliso oli saanut Suomesta turvapaikan aikaisemmin. Haastateltu irakilaisnainen oli ensi alkuun itse toiveikas tulevaisuutensa, uransa ja työnsä suhteen Suomessa. Hänellä oli ollut hyvä työ ja ammatti Irakissa ja Miriam toivoikin nopeasti oppivansa suomen kieltä ja pääsevänsä osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Ongelmaksi muodostui kuitenkin

oma puoliso, jonka vaikutuksesta haastateltu vietti lähes noin viisi vuotta kotona hoitaen lapsia ja vastaten taloudenpidosta. Tuona aikana haastateltu ei, omien sanojensa mukaan, oppinut lähes ollenkaan suomen kieltä, liikkunut kodin ulkopuolella kovinkaan usein eikä tavannut usein muita henkilöitä, kuin perheensä jäseniä. Haastateltu pakeni lähisuhdeväkivaltaa turvakodin kautta, erosi ja asuu nyt lapsensa kanssa omassa kodissa pääkaupunkiseudulla.

Aisha saapui Turkista Suomeen noin viisitoista vuotta sitten perheenyhdistämisen kautta. Perheen lapset syntyivät Suomessa ja ovat vielä alaikäisiä. Aishan puoliso oli asunut Suomessa jo pitkään ennen kuin Aisha muutti tänne. Lasten ollessa vielä pieniä Aisha hoiti heitä kotona ja hänen elämänsä täyttyi Miriamin tavoin lastenhoidosta ja taloustöistä. Suomen kielen opiskelu jäi viideksi vuodeksi vähemmälle. Puoliso lähti Aishan kielitaidon puutteesta johtuen mukaan kaikille käynneille, esimerkiksi lääkäriin ja usein kauppaankin. Puoliso hoiti myös ”kaikki paperiasiat”

Sari muutti Suomeen Egyptistä perheenyhdistämisen kautta noin kaksikymmentä vuotta sitten. Hänen puolisonsa oli asunut Suomessa jo aikaisemmin ennen Sarin muuttoa Suomeen. Suomessa asui tuolloin jo myös Sarin sukulaismies, joka on naimisissa kantasuomalaisen kanssa. Sari alkoi Suomeen tultua työskennellä sukulaisensa yrityksessä ja pian perheeseen syntyi lapsia, joita Sari hoiti kotona.

Karen saapui Suomeen vuonna 2015 yksin alaikäisenä turvapaikanhakijana. Hän oli ennen Suomeen saapumistaan matkannut lähes koko edeltävän vuoden. Karen kertoi omasta elämästään ennen Suomeen tuloa, että oli perheensä kanssa asunut pitkään Saudi-Arabiassa ja Somaliassa, mutta molemmissa paikoissa elämä oli ollut hyvin vaikeaa. Karen ei ole Suomeen saavuttuaan tavoittanut perhettään kotimaassa.

Mahmoud saapui Suomeen turvapaikanhakijaksi Irakista. Hän matkasi Turkin, Kreikan, Serbian ja Ruotsin kautta Suomen Kemiin. Kemistä Mahmoud kyyditettiin Pirkanmaalle. Pirkanmaalaisessa vastaanottokeskuksen lisäksi Mahmoudilla on kokemusta vastaanottokeskustoiminnasta ainakin neljästä muusta vastaanottokeskuksesta Suomessa. Nyt hän opiskelee suomen kieltä eteläsuomalaisessa opistossa.

Suldaan on nyt kaksikymmentävuotias maahanmuuttaja, joka saapui Somaliasta Suomeen vuonna 2008 perheensä perheenyhdistämisen kautta. Suldaan oli tuolloin 12-vuotias. Perhe lensi Etiopiasta Suomeen. Syy Somaliasta lähtemiseen oli Somalian levottomuudet, vaikkei Suldaanilla ole niistä kovinkaan paljon muistikuvaa, sillä hänen vanhempansa onnistuivat, Suldaanin sanojen mukaan,

suojaamaan Suldaania ja hänen veljeänsä kokemasta oloansa kovin turvattomaksi Somaliassa. Aikuisilla oli kuitenkin suuri huoli tulevaisuudesta. Suomesta toivottiin rauhaa ja hyvää elämää. Perheen ensimmäinen koti sijaitsi Itä-Helsingissä, josta Suldaanilla on mieluisat muistikuvat. Suldaanilla on yksi veli. Suldaan opiskelee paraikaa.

Ahmed on kaksikymmentäneljävuotias irakilainen turvapaikanhakija, joka saapui yksin Suomeen vuonna 2015. Ahmedin ei ollut henkilökohtaisen hengenvaaran vuoksi enää mahdollista jäädä Irakiin. Edes muuttaminen Irakin sisällä paikasta toiseen ei hänen tapauksessaan olisi auttanut. Ahmed opiskelee suomen kieltä eteläsuomalaisessa opistossa ja odottaa turvapaikkapäätöstä. Ahmed on opiskellut kotimaassaan graafista suunnittelua, sisustussuunnittelua ja työskennellyt tietohallinnon alan ohjelmoijana.

Ergin on 29-vuotias turvapaikanhakija Afganistanista. Hän kuuluu Afganistanin Hazara-vähemmistökansaan ja joutui jättämään Afganistanin sekä oman etnisyytensä vuoksi että henkilökohtaisista syistä. Hän osallistui Hazara-vähemmistön oikeuksien ja tasa-arvon edistämiseen liittyvään toimintaan Afganistanissa ja saamiensa tappouhkauksien vuoksi pakeni maasta. Ergin saapui Suomeen yksin vuonna 2015. Erginin lapsuuden perhe asuu yhä Afganistanissa. Yhden vastaanottokeskusmajoituksen jälkeen hän on jatkanut suomen kielen opiskelua eteläsuomalaisessa opistossa. Ergin on opiskellut tietotekniikkaa Afganistanissa.

4.2. ”I am a man to have a plan for my future”

Huolimatta siitä, että vasta turvapaikkapäätöksen jälkeen selviää se, kuka turvapaikanhakijoista saa Suomesta turvapaikan ja virallisesti pakolaisen aseman ja on näin oikeutettu kotouttamispalveluihin, on selvää, että inhimillisellä yksilötasolla kotoutumisen perusta muotoutuu heti siitä hetkestä lähtien, kun henkilö saapuu vastaanottavaan maahan. Tuosta hetkestä lähtien uusi tulija kerää kokemuksia uudesta yhteiskunnasta ja etsii paikkaansa siinä.

Haastattelemistani neljästä turvapaikanhakijataustaisista henkilöistä yksi sai myönteisen turvapaikkapäätöksen lyhyen Suomessa olonsa jälkeen, kolme turvapaikanhakijaa on odottanut vuodesta 2015 lähtien, kuinka heidän käy turvapaikanhakuprosessissa. Esitin haastateltavilleni kysymyksiä liittyen vastaanottokeskuskokemuksiin. Seuraavassa kuvaan turvapaikanhakijoiden kokemuksia suomalaisista vastaanottokeskuksista. Nämä kokemukset ovat tärkeitä, jotta pohtisimme enemmän sitä, miten erilaiset vastaanottokokemukset voivat vaikuttaa maahanmuuttajaan. Nämä kokemukset

toimivat toisaalta myös kuvailevana aineistona tarkastellessamme sitä, minkälaiseen suomalaiseen yhteiskuntaan turvapaikanhakijat vuonna 2015 saapuivat.

Karen saapui vuonna 2015 Suomeen Vantaan lentokentälle, josta poliisi auttoi hänet eteläsuomalaiseen turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukseen. Siellä Karen asui kuukauden, jonka jälkeen hän majoittui vielä kahteen muuhun vastaanottokeskukseen noin kuukaudeksi kerrallaan. Karenin turvapaikkahakemus käsiteltiin nopeasti, noin kolmessa kuukaudessa. Hän sai myönteisen turvapaikkapäätöksen, virallisen pakolaisen statuksen ja oleskeluluvan Suomeen. Karen kertoo, että hänen oleskelunsa turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksissa oli kaiken kaikkiaan lyhyt, mutta tuona ajanjaksona hän mielestään sai paljon apua sekä viranomaisilta että vastaanottokeskusten henkilökunnilta. Koska Karenin aika vastaanottokeskuksissa jäi lyhyeksi, hän kertoo, että omat kokemukset vastaanottokeskuksista ovat aika rajoitetut. Kaiken kaikkiaan Karenin mielestä kokemukset olivat myönteisiä kaikissa kolmessa vastaanottokeskuksessa, jossa hän majoittui. Turvapaikanhaku-aikana hän kertoi osallistuneensa vastaanottokeskuksissa järjestettyihin erilaisiin toimintoihin.

Mahmoudilla oli yleisesti ottaen ensi alkuun vain hyviä kokemuksia vastaanottokeskusten toiminnasta. Mahmoud oli Suomeen saapumisesta erittäin helpottunut ja iloinen, koska tunsikin olonsa vihdoin turvallisiksi. Pirkanmaalaisessa vastaanottokeskuksessa Mahmoud tapasi sosiaalityöntekijöitä ja muita avustustyöntekijöitä, jotka saivat Mahmoudin tuntemaan olonsa tervetulleeksi. Turvapaikanhakijoihin suhtauduttiin ensi alkuun hyvin ja heille järjestettiin erilaista ohjelmaa, he saivat tehdä muun muassa vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistyö tuntui hyvältä, sillä aika olisi käynyt muutoin kovin pitkäksi vastaanottokeskuksissa. Nukkuminen ja syöminen eivät riittäneet elämän sisällöksi, vaan tarvitaan muutakin toimintaa, Mahmoud kertoo haastattelussa.

Myöhemmin sattui kuitenkin jotain sellaista, joka saa Mahmoudin kritisoimaan suomalaista vastaanottokeskusten toimintaa yleisemmällä tasolla. Vuosi sitten Mahmoudin lyötiin kasvoihin niin kovaa, että hänen poskiluunsa rikkoontui ja osa poskialueen hermoista vaurioitui. Kun Mahmoud pyysi vastaanottokeskuksessa apua tilanteeseensa, vastaanottokeskuksen sairaanhoitaja oli hänelle vastannut, että Mahmoudin tulisi vain odottaa. Mahmoudille määrättiin kipulääkkeitä kipuun. Myöhemmin vastaanottokeskuksessa lääkärikäynti evättiin häneltä edelleen ja hänelle määrättiin lisää kipulääkitystä. Kun kyseinen Hämeessä sijainnut vastaanottokeskus suljettiin, Mahmoud siirtyi toiseen vastaanottokeskukseen, josta hänet lähetettiin lääkäriin ja poskiluuta sekä hermoja korjaavaan kirurgiseen toimenpiteeseen. Kasvojen hermoja ei kuitenkaan enää saatu parannettua, sillä aikaa oli kulunut jo liikaa tapahtuneesta. Mahmoudille jäi hoidon viivästyisestä ikuinen jatkuva hermokipu

ja vakava, pysyvä, terveyshaitta. Mahmoud kertoi haastattelussa, että kokee nyt, ettei vastaanottokeskuksen sairaanhoitaja eivätkä muutkaan hoitohenkilökunnasta hoitaneet tehtäviensä oikein eivätkä aidosti välittäneet siitä, kuinka Mahmoud tai muut turvapaikanhakijat voivat. Mahmoudin mukaan kyseisen vastaanottokeskuksen työntekijät halusivat vain rahaa itselleen ja säästivät kaikissa mahdollisissa vastaanottokeskuksen kustannuksissa. ”They want money..and they don’t like refugees. I am sure”. (Mahmoud, 2017).

Erginin välitön ensi vaikutelma Suomesta oli myös positiivinen. Vaikka oli kylmää ja pimeää, päällimmäisenä Erginillä tuolloin oli saavuttamansa turvan tuntemus. Hän oli onnellinen päästessään määränpäähän, jossa hänen ei tarvinnut pelätä henkensä puolesta. Ensimmäisessä vastaanottokeskuksessa Ergin tapasi viranomaisia ja vastaanottokeskuksen henkilökuntaa, jotka auttoivat Erginiä avuliaasti. Myös turvapaikanhakijoiden välillä keskinäinen avunanto oli runsasta. Ergin esimerkiksi kertoi auttaneensa vastaanottokeskuksissa muita Afganistanista paenneita, sillä hän osaa hyvin englantia.

Haastattelussa Ergin alkoi kuitenkin purkaa huoltaan ja turhautumistaan turvapaikanhakijoiden tilanteisiin vastaanottokeskuksissa. Hän kertoo olevansa huolissaan suomalaisesta turvapaikkapolitiikasta ja siitä, kuinka se vaikuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan ja kuinka turvapaikanhakijoihin ja maahanmuuttajiin suhtaudutaan ylipäätään Suomessa. Ergin kertoo kuulleensa uutisista, että maahanmuuttovirastossa olisi kuluneena vuotena ollut ”kilpailu” siitä, kuka virkailija antaisi eniten kielteisiä turvapaikkapäätöksiä. Erginin mukaan tällainen epäinhimillinen toiminta koskettaa erityisesti Afgaani-turvapaikanhakijoita ja sotii hänen oikeustajuaan vastaan.

Erginin mielestä nykyistä turvapaikanhakuprosessia tulisi kehittää paremmaksi. Tällä hetkellä ihmisten ”säilyttäminen” useiden vuosien ajan vastaanottokeskuksissa ei ole järkevää. Erginin mukaan turvapaikanhakijat nykyisellään vain nukkuvat ja syövät vastaanottokeskuksissa, eivätkä pääse tekemään oikeastaan mitään muuta. Huolimatta siitä, etteivät kaikki turvapaikanhakijat saa myönnteistä turvapaikkapäätöstä, tulisi turvapaikanhakijoiden oleskelua Suomessa kehittää antamalla turvapaikanhakijoille entistä enemmän ja paremmin mahdollisuuksia osallistua. Mikäli henkilö viettää kahdesta kolmeen vuotta vastaanottokeskuksessa vain nukkuen ja syöden, ilman osallisuuden kokemuksia ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen ihmisistä, muodostuu olotilasta pikku hiljaa ongelmia henkilölle itselleen, mutta myös henkilön ympäristölle. Erginin mukaan tällä hetkellä monet vastaanottokeskuksissa turvapaikkapäätöstä odottavat tulevat kirjaimellisesti hulluiksi:” You know, many people are now crazy now in the camps... they are hullu now.. and they are thinking..on what

we spent two years of our lives in the camp..and we are just eating..and sleep...”. (Ergin, 2017). Ergin jatkaa, että turvapaikkahakemusten käsittely on tapahtunut niin hitaasti, että tällä hetkellä vastaanottokeskuksissa on miehiä, naisia ja perheitä, jotka eivät odota enää mitään muuta kuin kuolemaa: ”They are only waiting for dying..if we don’t have any job, any exercise.. anything to do.. it is good to be dying”. (Ergin 2017).

Elämäntarkoitus on monelta turvapaikanhakijalta Erginin mukaan hävinnyt. Hänen mukaansa se, että turvapaikanhakija viettää monta vuotta vastaanottokeskuksessa tuntuu samalta, kuin hän kuvittelisi elämästä tuntuvan olla suljetussa häkissä. Turvapaikanhakija on täysin riippuvainen muista eikä voi eikä pääse vaikuttamaan siihen, mitä hän voi tai saa tehdä. Erginistä tällainen on erittäin turhauttavaa: ” I am just trying to learn Finnish..and nothing more. This is not all in my hands.. and I am a man to have a plan for my future...”. Joskus unessa Ergin kertoo uneksivansa siitä, että hänellä on oleskelulupa, oma koti, työpaikka ja että hän voi itse auttaa muita ihmisiä.

Ahmedin reitti Suomeen kulki Turkin, Kreikan, Serbian, Unkarin, Itävallan, Saksan, Tanskan ja Ruotsin kautta Suomeen. Matkaa hän teki kävellen, ylitti Välimeren Turkista Kreikkaan salakuljettajien veneessä, maksoi myös salakuljettajalle rahaa, jotta tämä ohjaisi hänet Unkarista Itävallan puolelle. Ruotsiin saavuttuaan Ahmed kuuli, että Ruotsiin oli saapunut niin paljon turvapaikanhakijoita, että hän päätti jatkaa matkaansa Suomeen, jotta hänen turvapaikansaantimahdollisuutensa paranisivat. Maiden rajalla olivat poliisit vastaanottamassa turvapaikanhakijoita ja heidät vietiin sieltä erääseen urheiluhalliin, josta Ahmed kyyditettiin erääseen eteläsuomalaiseen vastaanottokeskukseen, jossa hän viipyi muutaman kuukauden. Kun kyseinen vastaanottokeskus suljettiin, siirtyi Ahmed toiseen alueen vastaanottokeskuksista. Kokemusta Ahmedilla on kahdesta vastaanottokeskuksesta ja yhdestä oppilaitoksesta.

Myös Ahmed kertoo, että ensi alkuun turvapaikanhakijoihin suhtauduttiin vastaanottokeskuksissa myönteisesti. Monenlaista apua oli hyvin saatavilla ja ensimmäisen vastaanottokeskuksen työntekijöiden kanssa hän tutustui helposti ja pitää edelleen heihin yhteyttä. Ongelmia ilmaantui kuitenkin toisessa vastaanottokeskuksessa, johon Ahmed ja muut turvapaikanhakijat ohjattiin. Ahmed kertoi haastattelussa, että vastaanottokeskuksen henkilökunta alkoi yhtäkkiä suhtautua turvapaikanhakijoihin kielteisesti. Ahmedin mukaan ”kaikki muuttui” radikaalisti. Henkilökunta lopetti turvapaikanhakijoiden auttamisen, keskustelemisen turvapaikanhakijoiden kanssa, vastaamisen turvapaikanhakijoiden esittämiin kysymyksiin ja jopa turvapaikanhakijoille hymyilemisen. ”Everything changed. They stopped helping...stopped even talking with you...yeah...yeah.. if you asked about any-

thing..even when it was simple...they did not give you a help or answer or anything...everything changed". (Ahmed 2017).

Ahmedin mukaan vastaanottokeskuksen johtaja kielsi henkilökuntaa auttamasta turvapaikanhakijoita. Ahmed kertoi haastattelussa erään esimerkin auttamisen (halun) puutteesta. Vastaanottokeskuksessa oli eräs juuri saapunut liikuntarajoitteinen turvapaikanhakija, joka oli menettänyt toisen jalkansa. Mies oli kysynyt vastaanottokeskuksen henkilökunnalta, saisiko hän tyynyn sänkyynsä. Hänelle oli vastattu, ettei tyynyä voitaisi hänelle antaa ja olisi parempi jos he (turvapaikanhakijat) palaisivat takaisin kotimaihinsa. Ahmedille tuli myös tunne, että kyseisen vastaanottokeskuksen johtaja suosi tietyn maan turvapaikanhakijoita ylitse muiden. Esimerkiksi kerran vastaanottokeskuksessa ilmoitettiin, että kymmenen henkilöä voisi tulla valituksi osallistumaan erääseen kurssiin. Valituiksi tulivat, Ahmedin mukaan, ne turvapaikanhakijat, jotka olivat vastaanottokeskuksen johtajan suosiossa. Kysymykseen siitä, onko tällainen menettely hänen käsityksensä mukaansa poikkeuksellista vai onko hän kuullut vastaavanlaisista tilanteista muissa vastaanottokeskuksissa, Ahmed vastasi, että on kuullut vastaavaa tapahtuneen muuallakin.

Myös Ahmed kertoi, että elämä vastaanottokeskuksissa on stressaavaa, koska turvapaikanhakijoilla ei ole juuri mitään tekemistä ja usein vastaanottokeskukset sijaitsevat syrjäisissä paikoissa. Ahmed sanoo, että mielenterveyden kannalta olisi hyvä, että turvapaikanhakijoiden annettaisiin enemmän mahdollisuuksia työskennellä. Esimerkin vastaanottokeskuksessa turvapaikanhakijoilta evättiin mahdollisuus vapaaehtoistyöhön kokonaan. "(You feel sad) ...because there was really nothing to do...not even voluntary job...nothing..they said "No". (Ahmed 2017). Opistolla Ahmed on kuitenkin päässyt osallistumaan vapaaehtoistyöhön kunnostamalla muun muassa maalaamalla opiston tiloja. Lisäksi Ahmed on hyvän kielitaitonsa vuoksi auttanut tulkkaustehtävissä.

Karenin turvapaikanhakuprosessi kesti kolme kuukautta. Odotusaika vastaanottokeskuksessa ei muodostunut pitkäksi ja hän pääsi turvapaikanhakijan välitilasta nopeasti eteenpäin aloittamaan uutta elämää Suomessa. Kaiken kaikkiaan Karenin elämäntilanne vaikuttaa nyt hyvin positiiviselta haastatteluni perusteella. Kotoutuminen, suomen kielen opiskelu ja kotouttamispalvelut olivat käynnistyneet lähes samanaikaisesti. Karenilla on paljon odotuksia tulevaisuutensa suhteen Suomessa. Ahmed, Ergin ja Mahmoud sen sijaan odottavat edelleen turvapaikkapäätöksiään. Ensi alkuun haastattelemani turvapaikanhakijat kertoivat, saavuttuaan Suomeen heidät valtasi voimakas onnen tunne siitä, että he olivat päässeet turvaan. Tuona hetkenä vainon pakeneminen ja jatkuva pelko muuttuivat hetkeksi unelmaksi vapautua vainosta ja päästä elämään elämää eteenpäin. Nyt

vastaanottokeskukset näyttäytyvät heille Freiren (2016) kuvaamina ”hiljaisuuden kulttuurin” näyttämöitä, joihin turvapaikanhakijat ”säilötään” tukahdutettuina ja ihmisyydeltään rajoitettuina sieluinna. Toiveikas odottamisen olotila on muuttunut pelonsekaiseksi epätoivoksi.

Siirto & Laihia (2016) kirjoittavat, että monet vastaanottokeskukset ovat yrittäneet kehittää erilaista vastaanottokeskustoimintaa, jotta turvapaikanhakijoiden elämään tulisi virkistystä ja vaihtelua. Kalvava epävarmuus tulevasta ja menneen elämän traumat vaikuttavat kuitenkin turvapaikanhakijoiden jaksamiseen ja hyvinvointiin. Turvapaikanhakuprosessin aikana tulisi tunnistaa traumatisoituneet ihmiset ja saattaa heidät hoitoon. Käytännössä resurssipula, sekä ajan että rahan, hankaloittavat valittavasti turvapaikanhakijoiden auttamista. (Siirto & Laihia 2016, 128).

Mahmoudin ja Ahmedin kertomukset tuovat esille myös karua kuvaa todellisuudesta vastaanottokeskusten arjessa. He uskaltavat kertoa kokemistaan vääryyksistä vastaanottokeskuksissa siitäkin huolimatta, että heidän omat turvapaikanhakuprosessinsa ovat kesken. Mahmoudin ja Ahmedin kertomukset vastaanottokeskusten henkilökunnan epämoraalisesta toiminnasta kieltämällä tarvittava lääketieteellinen hoito ja henkilökunnan vihamielinen suhtautuminen turvapaikanhakijoita kohtaan herättävät paljon jatkokysymyksiä. Ahmed kertoo, että vastaanottokeskuksen henkilökunnan suhtautuminen turvapaikanhakijoita kohtaan muuttui yhtäkkiä kielteiseksi. Mikä tähän on ollut syynä ja motiivina? Miksei Mahmoud saanut asianmukaista ja oikea-aikaista apua hermovammaansa? Mikä li tilanne monen turvapaikanhakijan kohdalla on johtanut täydelliseen toivottomuuteen turvapaikkapäätöstä odottaessa, kuinka koettu epätoivo todellisuudessa vaikuttaa mahdollisesti myöhemmin myönteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden kotoutumisen tunteeseen? Herää myös sosiaalinen huoli siitä, kuinka hauraita ihmisoikeudet ja kuinka epäoikeudenmukaista turvapaikanhakijoiden kohtelu paikoittain voi olla.

Sari ei ole tullut turvapaikanhakijana Suomeen, mutta hän kohtaa työssään monia pakolaistaustaisia maahanmuuttajia ja on paljon pohtinut maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä. Hänen mielestään kotoutuminen tai kotoutumattomuus alkaa heti henkilön saapuessa Suomeen. Monet turvapaikanhakijat ovat ennen lopullista turvapaikkapäätöstään olleet vastaanottajamaissa usein pitkään. Sarin mielestä sitä, miten turvapaikanhakijoihin ja samalla siis potentiaalisiin maahanmuuttajiin suhtaudutaan virallisen Suomen taholta, tulisi kehittää.

Sarin mukaan sitä, että ”me ollaan kaikki ihmisiä” tulisi huomioida siis enemmän maahanmuuton alkuvaiheessa. ”Turvapaikanhakijoista kaikki alkuvaiheessa tarvii mielenterveystukea..he(idän) pitää saada kaikki(en), jos vaikka kerran viikossa, koska he tulvat sodasta. Ei vain, että he istuu, syö ja juo. He tarvitsee vaikka jo(n)kun luento viikossa, joissa keskustellaan”. Sari jatkaa: ”He syö ja juo vaan..hei(idän) täytyy saada tukena sellainen mielenterveys(palveluita), sillä siellä ihmisiä stressaa vaan..istuu koko ajan ja odottaa päätöstä. Tuli oikea vai ei..kyllä tai ei”. (Sari 201). Sarin mielestä turvapaikanhakijat tarvitsevat mielenterveyspalveluita, joilla ehkäistään vakavampia ongelmia. Yhteiskunta voisi myös tässä säästää, sillä kun osa turvapaikanhakijoista saa myönteisen turvapaikkapäätöksen, tulee paljon kalliimmaksi yhteiskunnalle alkaa hoitaa pahentuneita mielenterveysongelmia, joiden myötä on mahdollisesti syntynyt myös muita ongelmia. Suomalaisessa turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikassa tulisi olla enemmän ehkäisevää ja ennakoivaa toimintaa.

4.3. Kotoutumisen osatekijät haastateltujen näkökulmasta

Haastatteluiden pohjalta muodostin kotoutumisen nelikentän, jossa kotoutumisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen vaikuttavat: kielen oppiminen, identiteettikysymys, sosiaalisen verkoston ja osallisuuden tunteen muodostuminen sekä kotouttamispalveluiden toteutuminen (laatu, oikea-aikaisuus sekä toteuttamisen asenne).

4.3.1. Kielen oppimisen merkitys kotoutumisen kannalta

Kielen oppiminen on väylä uuden kulttuurin ymmärtämiseen ja se on väline ihmisten välillä. Kieli ja kulttuuri ovat toisiinsa sidoksissa. Kieli on yksi vuorovaikutuksen väline, joka edesauttaa osallisuuden tunnetta kotoutumisessa uuteen yhteiskuntaan. Suomen kielen tehokas opiskelu edesauttaa maahanmuuttajaa kouluttautumaan ja työllistymään. Esimerkiksi Miriam korostaa haastattelussa sitä, että kielen oppiminen on ensiarvoisen tärkeää kotoutumisen kannalta, koska se on edellytys sille, että hän voi päästä takaisin työelämään tai mahdollisesti aloittamaan opinnot.

Kielen opiskelun tärkeys korostuu kaikissa haastateltujen vastauksissa kotoutumisen osatekijänä. Esimerkiksi Ahmedin mukaan oleellista kotoutumisen kannalta on kielen oppiminen. Kielen opiskelu antaa turvapaikanhakijalle merkityksellistä sisältöä elämään, vahvistaa osallisuuden tunnetta yhteiskuntaan ja luonnollisesti helpottaa kotoutumista. Ergin on myös turvapaikanhakijana aktiivisesti opiskellut vuodesta 2015 lähtien suomen kieltä ja osaa sitä jo paljon. Suomen kielen oppimi-

nen ja suomalaisen kulttuurin oppiminen ovat Erginille tärkeitä, koska hän haluaa jäädä Suomeen pysyvästi. Ergin on tutustunut moneen kantasuomalaiseen ja hänellä useita suomenkielisiä ystäviä.

Suomen kielen opiskeluun saattaa kuitenkin liittyä erilaisia haasteita. Suomen kieli sinällään opiskeltavana kielenä voidaan kokea vaikeaksi, varsinkin kun uutta, vierasta kieltä aletaan opiskella aikuisiällä. Toisaalta esimerkiksi Suldaan kertoo kokeneensa kielenoppimisen vaikeutta jo alaikäisenä maahanmuuttajanakin. Hän kertoo muistavansa vanhan Nokia-matkapuhelimen, jonka oli saanut lahjaksi ja jonka eräs toiminto ilmoitti kellonajan suullisesti suomen kielellä. Suldaan muistaa, kuinka usein kuunteli uuden puhelimensa kellonajan tiedonantoa ja ajatteli, että ”mä en koskaan puhu tätä kieli” (Suldaan 2017). Suldaanin äiti kuitenkin lohdutti häntä sillä, että opiskelun kautta hän kyllä oppii.

Kielen oppimiseen liittyvä haaste on myös se, kuinka paljon maahanmuuttajat pääsevät harjoittelemaan suomen kieltä käytännössä. Kielen oppimisen kannalta merkittävää on se, että kieltä pääsee harjoittelemaan suomen kieltä äidinkielenään puhuvien kanssa. Monen maahanmuuttajan ongelma saattaa olla suomen kieltä äidinkielenään puhuvien kontaktien puute. Kuinka maahanmuuttaja tutustuu kantasuomalaisiin, joiden kanssa voi harjoitella suomen kieltä keskustellen? Esimerkiksi Aishan mukaan suomen kielen ja kulttuurin opettelemiseen menee helposti aikaa, varsinkin mikäli sosiaalinen verkosto maahanmuuton alkuvaiheessa jää pieneksi. ”Jos on sukulaisia: helppo (kielenopiskelu), jos on kavereita: helppo. Jos yksin, tosi vaikeeta..siinä ainakin menee viisi vuotta, että.. vaikea tutustua...”. (Aisha 2017). Kun kodin ympärillä tai ulkopuolella ei ole suomea puhuvia ystäviä tai tuttavuuksia eikä kielellisesti ei pysty hoitamaan asioista, vaikuttaa se kielteisesti myös mielialaan ja samalla uuden kielen ja kulttuurin omaksumisen motivaatioon.

Oma kieleen liittyvä kysymyksensä vastaajien mukaan on myös suomalainen keskustelukulttuuri, vaikka kantasuomalaisien kanssa pääsisikin tutustumaan. Esimerkiksi Karenin mielestä suomalaiset eivät aina puhu tai keskustele. Suomalaiset vaikuttavat aika ujoilta hänen mielestään. Tästä huolimatta Karen kokee, että on saanut tutustuttua kantasuomalaisiin, kylläkin aina itseään merkittävästi iäkkäämpiin henkilöihin.

Kieli on olennainen osa kotoutumista, mutta Suldaan nostaa haastattelussa esiin kielen osaamiseen liittyvän tärkeän seikan työllistymisen kannalta. Suldaanin mukaan Suomessa korostetaan usein kielitaidon merkitystä ohi kaiken muun osaamisen. ”Katsotaan aina, että kieli on ensimmäinen. Ei katsota koulutusta, mitä osaat, mitä kokemusta, sokeita kaikelle muulle. Aina kielitaito edellä” (Suldaan 2017). Tästä seuraa Suldaanin mukaan helposti se, että monia lahjakkuuksia jää hyödyn-

tämättä työelämässä. Suldaan kertoo myös, että esimerkiksi Kanadassa ei katsota niin tiukasti kielitaitoa henkilöitä palkattaessa. Mikä henkilö osaa useita kieliä, pystyy hoitamaan perusasiansa omassa elämässään, tarkoittaa tämä sitä, että ”..olet A-level” (Suldaan 2017).

Kotoutumista edesauttaa kielen nopea oppiminen ja omaksuminen, mutta toisaalta kielen osaamisesta tai osaamattomuudesta saattaa muodostua kynnyskysymys kaikkeen muuhun kotoutumista edesauttavaan maahanmuuttajan elämässä. Rasilaisen (2016) mukaan monen maahanmuuttajan työllistyminen saattaa jäädä toteutumatta puutteellisen suomen tai ruotsin kielen taidon vuoksi. Hän ehdottaakin, että kielitaitovaatimuksia voitaisiin muuttaa joustavammaksi uutta henkilöstöä palkattaessa, sillä kuten Suldaankin kertoi, kielitaitoa voi työn ohessa parantaa koko ajan, mikäli muu työssä vaadittava osaaminen on kunnossa. Rasilainen muistuttaa kielitaidon kehittyvän nopeasti työssä ja aidoissa vuorovaikutustilanteissa. (Rasilainen 2016, 35).

4.3.2. Identiteetti: on tärkeää tulla nähdyksi muuna kuin ”toisena”

Haastatteluissa tein havainnon siitä, että kaikki haastateltavat tunnistavat postmodernin käsityksen yksilön monista identiteeteistä. Monen vastauksissa korostuu toive tulla huomatuksi esimerkiksi ammatillisen osaamisen ja suoritettujen opintojen kautta. Kuitenkin, turvapaikanhakijat kertovat kokevansa tulevansa nähdyksi muiden silmissä vain turvapaikanhakijoina ja jo oleskeluluvan Suomeen saaneet ja täällä asuneet haastattelemani maahanmuuttajat kertovat myös haastatteluissaan, että maahanmuuttajuus määrittää heitä pääsääntöisesti. Esimerkiksi Miriam tunnistaa väitteen siitä, että kovin usein maahanmuuttaja nähdään ”vain” maahanmuuttajana. Hän itse toivoo kovasti saavansa pian Suomen kansalaisuuden ja kokee ennen kaikkea olevansa ”vantaalainen”, koska asunut kyseisessä kaupungissa jo pitkään ja oma lapsi on syntynyt Suomessa. Miriam vaikuttaa melko turhautuneelta siitä, että Suomeen muutto pyyhkäisi hänen elämästään pois ison osan merkittäviä asioita, kuten hyvän ammatin ja työn ja laajan sosiaalisen verkoston, jossa hänet tunnettiin.

Sekä Ergin ja Ahmed kertovat turhautumisestaan turvapaikanhakijan hallinnolliseen kategoriaan, joka heitä määrittää. Erginin kokee raskaana tilanteensa turvapaikanhakijana, koska ei voi elää elämänsä eteenpäin. Identiteetti on korvautunut turvapaikanhakijan hallinnollisella kategorialla. Ahmed kertoo, että on surullista se, että hän kokee tulevansa usein kohdatuksi nimenomaan ”vain” turvapaikanhakijana. Suurelta osalta ihmisistä unohtuu se, että Ahmedilla on ennen kaikkea muita puolia. Häntä auttaa kuitenkin se, että hänen ystävänsä näkevät hänet muuna kuin turvapaikanhaki-

jana. Enemmänkin he näkevät Ahmedin turvapaikanhakijana, jolla on ammatillista osaamista, Ahmed kertoo. ”I know some people... they are so kind and they don't consider me as asylum seeker...I say it that way...but they consider me asylum seeker with professions” (Ahmed 2017). Ahmed lisää vielä sen, että usein ajatellaan, että pakolaiset ja turvapaikanhakijat tulisivat alkeellisista oloista, vaikka todellisuus on jotain muuta. Kantasuomalaiset eivät aina ymmärrä myöskään, Ahmedin mukaan sitä, kuka hän oli ennen. ”They don't know that i have a car model 20 2005 when i come here and i have everything..and he don't know who I am..how I was” (Ahmed 2017).

Myös turvapaikanhakija Mahmoud suree mennyttä elämäänsä ja muistojansa ajoittain, ikävöi äitiä ja perhettään, sillä kaikki jäi taakse. Hän on akateemisesti koulutettu liikuntatieteistä ja on toiminut opetustehtävissä lähtömaassaan. Hän haaveilee jatko-opinnoista Suomessa, mutta turvapaikkatilanteen vielä ollessa epäselvä, ei hän uskalla toivoa liikoa. Mahmoud arvelee, että muiden opiston opiskelijoiden ajatuksissa häntä arvioidaan ensisijaisesti turvapaikanhakijana, vaikka hän toivoisi, että hänet nähtäisiin ennen kaikkea ihmisenä.

Turvapaikanhakijoilla korostuu haastatteluissa suru siitä, että heidät nähdään ensisijaisesti turvapaikanhakijoina ja kaikki maahanmuuttajat tunnistavat itsensä tunnustamisen tärkeyden muuna ”kuin” maahanmuuttajana. Identiteettikysymys on tärkeä. Maahanmuuttajat eivätkä turvapaikanhakijat halua tulla tunnustetuiksi hallinnollisen kategorian mukaan.

Suldaan mieltää identiteettikysymyksen osaksi kotoutumisprosessia. Pakolaisuus ja maahanmuuttajuus ovat pakon sanelemia asioita ja Suldaanin mukaan moni maahan muuttanut nuori käykin läpi identiteettikriisejä maahan muuttaessaan. Suldaan itse kertoo kokevansa ”kaksikansalainen”. Suomessa hän ei tunne olevansa suomalainen, mutta ulkomailla hän tuntee itsensä suomalaiseksi. Hän sanoo, että mikäli hän nyt matkustaisi Somaliaan, hän ei tuntisi olevansa enää somalialainen Somaliassa. Suldaan määrittelee itsensä Suomen somalialaiseksi.

Sari kokee kahdenkymmenen vuoden Suomessa asumisen jälkeen olevansa suomalainen. Aisha sen sijaan mieltää itseään vähemmän suomalaiseksi, vaikka on asunut Suomessa jo lähes viisitoista vuotta. Hän tuntee, omien sanojensa mukaan, olevansa vain noin 20%: sti suomalainen. Molempien lapset, toisen polven maahanmuuttajat, sen sijaan kokevat olevansa täysin suomalaisia. Sari kertoo kuitenkin, että hänen omilla lapsillaan on herännyt ajoittain kysymys oman äitinsä kansalaisuudesta. He saattavat pohtia välillä, onko Sari egyptiläinen vai suomalainen. Sari kertoo, että toivoo, että heidät, sekä ensimmäisen että toisen polven maahanmuuttajat, hyväksyttäisiin suomalaisiksi. Sari

painottaa hyväksytyksi tulemisen tunteen tärkeyttä kotoutumisessa, sillä hyväksyntä ja tunnustetuksi tuleminen ovat todellisen kotoutumisen tunteen taustalla.

Sari siis kokee olevansa vahvasti suomalainen ja kertoo sanoneensa näin myös eräälle kantasuomalaiselle miehelle, joka kaupassa alkoi kysyä häneltä, että ”mitä sä täällä teet”? Sari oli kertonut hänelle olevansa suomalainen, jolloin mies oli vastannut Sarille, ettei Sari olisi suomalainen, vaikka hänellä olisi paperit ja passi. Sari kertoo rakastavansa Suomen maata, koska se on antanut hänelle ja perheelleen mahdollisuuksia ja hyvän elämän.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että Sari on kotoutunut erittäin hyvin, mutta Aisha ei niin hyvin, kuin voisi ajatella viidentoista vuoden maassaolon jälkeen. Itse pohdin pitkään sitä, mitkä seikat saattaisivat selittää sitä, että molemmat Suomessa pitkään asuneet naiset kokevat kotoutuneensa niin eri tavoin. Molemmat ovat tulleet perheenyhdistämisen kautta Suomeen, mutta ero naisten välillä löytyy sosiaalisissa verkostoissa ja kielen oppimisessa. Aishan kontaktit kantasuomalaisiin ovat edelleen vähäiset, Sarilla sitä vastoin on paljon kantasuomalaisia ystäviä ja tuttuja.

Missä vaiheessa, kuinka monen sukupolven jälkeen, lakkaa kysymys maahanmuuttajuudesta? Sari kertoo toivovansa, että heidät hyväksyttäisiin suomalaisiksi ja muistuttaa, että onhan maahanmuuttajia Suomessa aina ollut ja ettei maahanmuuttajuus ole mikään uusi ilmiö. Suomessa ison osan teollisuudesta ovat laittaneet alulle maahanmuuttajat, esimerkiksi Fazer. Sari ottaa esille myös Suomen mustalaiset ja tataarit.

4.3.3. Sosiaalisen verkoston ja osallisuuden merkitys kotoutumisessa

Haastatteluissa pohjalta minulle vahvistui käsitys siitä, että maahanmuuttajan kotoutumisen kannalta merkittävää on kotoutujan tunne aidosta osallisuudesta ja tunnustetuksi tulemisesta vastaanottaessa yhteiskunnassa. Lähiomaisten jääminen kotimaahan ja kaiken menneen elämän menettäminen ovat olleet ja ovat edelleen asioita, joita vainoa paenneet ajattelevat usein tai melko usein. Kotoutumisessa korostuu menetyksen tunteen seurauksena vahvasti tarve muodostaa uusia sosiaalisia verkostoja, saada ympärille ihmisiä ja löytää oma paikka. Osallisuus yhteiskunnasta, ystävät ja läheiset ihmiset merkitsevät paljon, sillä vuorovaikutuksessa muihin yksilö todentaa itseänsä. Sosiaalisella verkostolla ja osallisuudella on merkitystä sille, kuinka yksilö kokee yhteenkuuluvaisuutta. Tärkeää on kokea olevansa tervetullut.

Esimerkiksi Ergin kertoo haastattelussa, että hänen mielestään kotoutumiseen tarvitaan työn, kodin ja oleskeluluvan lisäksi tunnetta osallisuudesta ja humaania empatiaa tulijoita kohtaan. Oleskelulupa, työ ja oma koti eivät yksinään riitä. Erginistä on hieman vaikeaa selittää, mutta kyse kotoutumisesta on hänen mielestään viime kädessä siitä, että kun turvapaikanhakija vastaanotetaan humanisti, auttaa se korjaamaan turvapaikanhakijan henkisiä vaurioita, jotka aikaisemmat elämäkokemukset ovat aiheuttaneet. Ergin on itse henkilökohtaisesti lapsena nähnyt, kuinka hänen silmiensä edessä naisia on raiskattu ja tapettu. Hän kertoo itkeväänsä tuntemaansa ikävää maatansa, perhettään, sukuaan, kyläänsä, kouluansa ja opettajiensa kohtaan. Menetyksen kokemukset ovat valtavat ja humani, lämmin vastaanotto on ja olisi lääkettä syviin haavoihin.

Myös turvapaikanhakija Ahmed korostaa osallisuuden ja kunnioituksen tunteen merkitystä kotoutumisen kannalta. Myönteisen turvapaikkapäätöksen lisäksi turvapaikanhakija ja maahanmuuttaja tarvitsevat kunnioituksen tunnetta kotoutuakseen ja tunteakseen olevansa osa yhteiskuntaa. ”Respect..and just consider me as human...not as a refugee.. Respect and that’s all... and talk with me to know who i am...and yeah..don’t judge me...If everybody respects me...of course I feel I am at home”. (Ahmed 2017).

Maahanmuuttajat tutustuvat toisiin maahanmuuttajiin ja kantasuomalaisiin esimerkiksi erilaisissa kolmannen sektorin yhdistyksissä. Maahanmuuttajayhdistykset ovat yksi esimerkki kansalaisaktiivisuudesta ja paikka maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten kohtaamisille. Osallisuuden tunteesta ja sosiaalisten kontaktien syntymisestä maahanmuuttajayhdistyksen kautta kertoo esimerkiksi Miriam haastattelussaan. Miriamilla ei ollut ensimmäisten Suomessa asuttujen vuosien aikana sosiaalisia kontakteja omaa perhettänsä lukuun ottamatta, sillä ex-puoliso eristi Miriamin kotiin. Tilanne ahdisti Miriamia paljon, sillä hän oli ennen Suomeen tuloaan elänyt Irakissa hyvin aktiivista ja sosiaalisesti vilkasta elämää. Sosiaalisten kontaktien vähyys vaikutti negatiivisesti henkiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Miriam kertoo, että nyt hänen elämäntilanteensa on toinen, sillä hänellä on maahanmuuttajayhdistyksen kautta kontakteja muihin maahanmuuttajiin. Miriam iloitsee myös uudesta mahdollisesta kantasuomalaisesta ystäväperheestä, jonka hän haastatteluajankohtana on tavannut yhden kerran. Ystäväperhe oli käynyt Miriamin kanssa yhdessä kaupassa. Miriam toivoi pikaista tapaamista uudelleen ja suunnittelee kutsuvansa perheen luokseen ruokailemaan. Miriamin lapsi käy päiväkotia ja hänellä on päiväkotikavereita.

Sari kertoo, että hänellä oli sosiaalista verkostoa ympärillä, kun hän muutti Suomeen ja se helpotti hänen kotoutumistaan. Sukulaismies ja hänen kantasuomalainen vaimonsa pitivät Saria kuin omana lapsenaan ja auttoivat käytännön asioiden järjestämisessä tarpeen vaatiessa. Sarilla oli heti paljon tekemistä ja hän sai tukea ympäristöltä. Ystäväpiiri muodostui alkuvuosina lähinnä muista maahanmuuttajista. Lähiverkoston tuesta huolimatta Sari toteaa, että muiden kantasuomalaisten, kuin sukulaismiehensä vaimon, lisäksi kantasuomalaisiin hänellä ei kuitenkaan ollut varsinaisesti kontakteja moneen vuoteen Suomeen tulon jälkeen. Vasta kolmen vuoden jälkeen tuli ensimmäinen kantasuomalainen kontakti, seitsemän vuoden jälkeen enemmän. Sarin mukaan on ensiarvoisen tärkeää, että maahanmuuttajana tai potentiaalisena maahanmuuttajana, pakolaisena tai turvapaikanhakijana, että kokee itsensä tervetulleeksi.

Kotoutumisen kannalta tärkeitä ovat kyllä hyvät kotouttamispalvelut, mutta pelkät palvelut eivät sellaisenaan riitä. Ihminen on kokonaisuus, jonka hyvinvointiin vaikuttavat niin taloudelliset kuin henkiset tekijät. Sarin mukaan maahanmuuttopalveluissa eivät maahanmuuttajien henkiset tarpeet tule huomioituiksi tarpeeksi. ”Suunnittelussa ei ottaa riittävästi huomioon maahanmuuttajan tarpeita..” (Sari haastattelu). Esimerkiksi hän ottaa kysymyksen maahanmuuttajien lapsista, jotka käyvät päiväkotia ja koulua ja koko ajan kasvavat sellaisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, joka ruokkii vihapuhetta ja rasismia. Mikä vaikutus negatiivisella kasvuympäristöllä on lasten ja nuorten kehitykselle? Vihamieliseksi koettu yleinen ilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan on este kotoutumiselle. Sarin mielestä ihmisten jaottelua ja erottelua on nyky-yhteiskunnassa liikaa, varsinkin kun maahanmuuttajat haluavat kantasuomalaisten tapaan rakentaa Suomea. ”Ei vain sanota, sinä olet egyptiläinen tai turkkilainen..tai suomalainen..me ollaan kaikki ihmisiä. Loppujen lopuksi”. (Sari 2017).

Karen saapui alaikäisenä Suomeen ilman omaa perhettään. Hän ei ole kuullut mitään oman perheensä kohtalosta Somaliassa. Yhteys perheeseen on katkennut. Karenilla on ikävä ja huoli äidistään ja sisaruksistaan, joista hän on vanhin. Karen on kuitenkin Suomeen tulon jälkeen tutustunut iäkkääseen kantasuomalaiseen, joka on häntä auttanut ja jonka kanssa hän on ystäväystynyt. Karen kuvaa miestä isähahmoksi, joka auttoi Karenia esimerkiksi oleskelulupa-asioiden hoitamisessa. ”Hän on 71-vuotias ja auttaa minusta paljon. Jos mä menen hänen luona, tuntuu, että olen perheen kanssa”. (Karen 2017). Maahanmuuttajaystäviä Karenilla on monia koulusta ja muista yhteyksistä.

Mielekäs, kehittävä, osallistava tekeminen on kotoutumista edistävää toimintaa ja luo osallisuuden tunnetta.”Kun sinä sanot kotoutuminen...vain ihmisiä istuu tuoli..suomen kieli loppu..sitten hän sää kolme-neljä vuotta työttömäksi..sitten yksi työkokeilu..yksi työharjoittelu..valtio ei voi tehdä kaikkea..heillä ei oo resursseja siihen, nyt me (maahanmuuttajayhdistykset) autetaan..me ollaan mukana, mutta miksi me ei saamme tukea tai tukia?” (Sari 2017). Maahanmuuttajayhdistykset tekevät epävirallista kotouttavaa työtä virallisten kotouttamispalveluiden rinnalla. Esimerkiksi monen vapaaehtoisvoimin ylläpidettävän maahanmuuttajayhdistyksen toiminnalla pyritään saattamaan yhteen kantasuomalaisia ja maahanmuuttajia yhteisen tekemisen merkeissä. Vapaaehtoisvoimin järjestetään esimerkiksi suomenkielen opetusta, ohjattua liikuntaa sekä erilaisia naisten ja lasten kerhoja. Toiminta tähtää myös siihen, että esimerkiksi maahanmuuttajanaiset eivät jäisi kotiin ”sohvaperunoiksi”, jolloin riski syrjäytymisestä kasvaa ja sosiaalisen elämän kaventumisen uhka mielenterveydelle koettelee. Maahanmuuttajayhdistyksissä saattaa olla myös ruokajakelua, jolloin vähävaraiset maahanmuuttajaperheet voivat hakea elintarvikkeita.

Monilla haastatelluista oli kantasuomalaisia kontakteja, mutta yleisesti ottaen kantasuomalaisiin tutustuminen ja ystävystyminen ei ole ollut haastateltujen mukaan helppoa. Esimerkiksi Aisha tuo asian esille haastattelussa. Hänellä ei noin viidentoista vuoden Suomessa olon jälkeen varsinaisesti ketään ”puhtaasti” kantasuomalaista ystävää. Aisha arvelee, että tutustuminen voisi kenties olla mahdollista työn kautta. Myös Suldaan kertoo, ettei ole ollut helppoa tutustua kantasuomalaisiin. Koulussa Somalian suomalaiset olivat omana ryhmänään luokassa. Perheen vanhemmilla ei myöskään ollut helppoa luoda kantasuomalaisiin suhteita. Perheen äidillä oli yksi naapuri ”tuttuna”, joka ajoittain neuvoi käytännön asioissa ja lähti perheen äidin kanssa esimerkiksi ruokakauppaan.

Yhdeksi haasteeksi kantasuomalaisiin tutustumisessa Suldaan kokee kulttuurierot viestinnässä. Suldaanin mielestä suomalaiskulttuurissa ei ole helppo keskustella ja hän ajattelee, että erilaisilla konkreettisen toiminnan projekteilla, jossa pyritään saattamaan kantasuomalaiset ja maahanmuuttajat tutustumaan toisiinsa, on paremmat mahdollisuudet onnistua kuin järjestämällä ns. keskusteluun perustuvia kokoontumisia. Tekemisen konkreettisuus on tärkeää, sillä tekemisen lomassa on mahdollisuus tutustua, mutta kaikki paino ei ole keskustelulla. Suldaanin mukaan kantaväestö ei ole niin avoin keskustelulle. Suldaaniin mukaan ystävyyden edellytyksiä ovat hänen mukaansa avoimuus puolin ja toisin. Suldaanin mielestä kantasuomalainen kokee usein monet asiat hyvin henkilökohtaisiksi ja todellista kohtaamista henkilöiden välillä ei tapahdu, sillä henkinen etäisyys halutaan säilyttää. Nykyään Suldaanilla on kuitenkin paljon maahanmuuttajataustaisia tuttavuuksia sekä myös suoma-

laisia kavereita. Yhdistystoiminnassa toimiminen on tuonut paljon verkostoa Suldaanin ympärille. Vapaaehtoistoiminnassa tutustuu helposti uusiin ihmisiin.

Turvapaikanhakija Mahmoud suree myös kantasuomalaisten kontaktien vähyyttä ja sitä, että opistolla kantasuomalaisten ja turvapaikanhakijaopiskelijoiden keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä. Hän ei ole opistolla saanut vielä uusia kantasuomalaisia ystäviä. Hän jatkaa, että tullessaan opistolle hän ajatteli, että suomen kielen kurssin lisäksi opistolla aukeaisi uusia mahdollisuuksia päästä tutustumaan kantasuomalaisten kanssa ja sitä kautta oppia myös paremmin suomen kieltä, mutta haave ei ole toteutunut. Mahmoud ei osaa sanoa, mikä tähän on syynä. Ainoastaan se, että hän on turvapaikanhakija erottaa hänet muista opiston opiskelijoista. ”I ask myself..i can’t speak with any guys outside, because I know..I am sure..they don’t like speak with me, because I am refugee. Yeah. It is true” (Mahmoud 2017). Tästä huolimatta Mahmoud viihtyy opistolla, sillä saa opiskella suomen kielen lisäksi myös muita aineita ja tutustuu muihin kulttuureihin. Opiston henkilökuntaa hän myös kiittää lämpimästi, sillä työntekijät ovat mukavia Mahmoudin mukaan. Mahmoudilla on kuitenkin ystäväperhe toisella paikkakunnalla, jonka perheenjäseneksi hän itsensä tuntee. Mahmoud tapaa perhettään viikonloppuisin. Opiston henkilökunnan ystävällisyys on tehnyt vaikutuksen myös muihin turvapaikanhakijoihin. Esimerkiksi Ergin kertoo, että opiston henkilökunta, yrittää aidosti auttaa heitä. Myös Ahmed on tyytyväinen siitä, että on päässyt intensiivisemmin opiskelemaan suomen kieltä opistoon, jonka henkilökunta on hänen mielestään auttanut häntä hyvin.

Sekä Erginillä että Ahmedilla on turvapaikanhakuajan kuluessa muodostunut ystäväverkostoa sekä muista maahanmuuttajista että kantasuomalaisista. Monet suomalaiset vapaaehtoiset ovat auttaneet turvapaikanhakijoita erilaisissa käytännön asioissa, mutta tärkeää on ollut heiltä saati henkinen tuki.

Haastateltavat tunnistavat myös erilaisia yleismaailmallisia ilmiöitä, jotka saattavat vähentää kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien kohtaamisia. Aina syyt eivät liity mitenkään etnisen maahanmuuton ja kantasuomalaisuuden piirteisiin, vaan muitakin syitä saattaa löytyä selitykseksi sille, että kantasuomalaisten kanssa ei pääse helposti tutustumaan ja ystäväystymään. Esimerkiksi Miriam pohdii haastattelussa, että aina ihmisiltä ei vain yksinkertaisesti löydy aikaa uusille tuttavuuksille, sillä kiireiset ruuhkavuodet täyttyvät arjen velvollisuuksista ja töistä. Miriam tunnistaa samaa kiirettä omassa arjessaan ja kuvaa elämäänsä seuraavasti: ”Aamulla mä herään, vien lapsi päiväkotiin, sen jälkeen mä menen kouluun, kauppaan, takaisin hakee lapsi ja suoraan menee kotiin illalla laittaa ruokaa ja järjestää kotona vähän. Niin se päivä menee aika nopeasti siinä, siinä ei sitten paljon ehditä kommunikoidaan”. (Miriam 2017).

Sarin kertomus vahvistaa myös edellä esitettyä. Oli kyse sitten kantasuomalaisesta tai maahanmuuttajasta, elämässä saattaa olla erilaisia vaiheita, joiden aikana henkilö keskittää elämänsä lähipiiriin ja yhteydet perheen ulkopuolelle saattavat vähentyä. Myöhemmin, uudessa elämänvaiheessa, kun lapset ovat esimerkiksi jo kasvaneet isommiksi, on paremmin aikaa ja energiaa sosiaaliseen kanssakäymiseen ystäväpiirin kanssa. ”Vaikka viistoista vuotta sitten minä aina halua tykkää mun perhe..perheestä paljon..tai rakastan perheestä paljon..sen takia en ota mitää lisää ystäviä..vaan perhe”. (Sari 2017).

4.3.4. Kotouttamispalvelut kotoutumisen tukena

Oikea-aikaisilla ja laadukkailla kotouttamispalveluilla on merkitystä kotoutumisen kannalta tutkimukseni haastateltavien mukaan. Kotouttamispalveluita tarjoavat viranomaiset, mutta myös monet kolmannen sektorin toimijat. Kotouttamispalveluita kehitetään jatkuvasti, maahanmuuton lisääntyessä. Osa haastatelluista on saapunut Suomeen vuosia sitten, jolloin kotouttamispalvelut eivät vielä olleet niin kehittyneitä kuin nykypäivänä. 2010-luvulla saapuneiden pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla tilanne on eri kuin Suomeen parikymmentä vuotta sitten saapuneiden osalla. Kotouttamispalveluista on kuitenkin jokaisella kokemusta. Haastateltavani löysivät sekä positiivista että kriittisempää sanottavaa heille tarjotuista palveluista.

Viranomaistyöskentelyssä kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittävää on Kati Turtiaisen (2012) tutkima ”tunnustaminen”. Käytännössä tunnustaminen tarkoittaa sitä, että viranomainen osoittaa toiminnallaan ja vuorovaikutuksellaan arvostavansa maahanmuuttajaa yksilönä eikä vain oletettuna kulttuurin kantajana. Tunnustaminen ei koske ainoastaan sosiaalityötä vaan kaikkea viranomaistyötä. Kun maahanmuuttajan itsearvostus palautuu sen avulla, että maahanmuuttajan oikeudet ja huolenpito toteutuvat ja maahanmuuttaja kokee sosiaalista arvostusta, syntyy positiivista riippuvuutta yhteiskunnan toimijoiden kanssa eivätkä maahanmuuttajat jää riippuvaisiksi muista. Usko omiin kykyihin ja omien toiveiden tunnistaminen edesauttavat maahanmuuttajan kotoutumista. (Turtiainen 2012, 100). Käsitän Turtiaisen esityksen siten, että teknisesti laadulliset ja määrällisesti riittävät kotouttamispalvelut eivät yksin riitä kotoutumisen turvaamiseen, vaan tärkeintä palveluissa on nimenomaan vuorovaikutukselliset tavat, joilla viranomaiset kohtaavat maahanmuuttajat, pakolaiset. Tärkeintä maahanmuuttajan näkökulmasta on tunne siitä, kuinka tulee kohdatuksi: ihmisenä vai maahanmuuttajapalveluiden objektina. Haastateltavieni käsitykset tukevat humanin ihmisyden asenteen korostamisen tärkeyttä kotouttamisessa.

Esimerkiksi Suldaanilla on omasta mielestään melko kriittinen käsitys suomalaisesta kotouttamistoiminnasta. Suldaan tosin tiedostaa, että moni asia kotouttamisessa on jo muuttunut sitten vuoden 2008, jolloin hän ja hänen perheensä saapuivat Suomeen. Suldaan kertoo, että kun he perheenyhdistämisen kautta saapuivat Suomeen, ei käytännössä ollut paljonkaan viranomaisten apuja tarjolla kotoutumisen helpottamiseksi. Hänen mukaansa varsinaista kotouttamissuunnitelmaa ei heidän perheelle laadittu. Sosiaaliohjaajia ei tavattu, kukaan ei käynyt heillä kotona, eikä kukaan ilmaissut uusille maahanmuuttajille, että ”haluaisin auttaa sinua”. Suldaan kokee, että lapsena hänet myös sivuutettiin kotouttamispalveluissa. ”Kukaan ei kysynyt, mitä mä haluan.. ei ollut mitään hyvää opastusta.. mä olin vaan joku lapsi”. (Suldaan 2017). Suldaanin äiti aloitti suomen kielen opiskelun aikaisemmin kuin perheen lapset. Lapsille perustettiin oma maahanmuuttajien luokka kouluun, jossa he aloittivat suomen kielen opiskelun.

Suldaanin mielestä kotouttamisavun oikea-aikaisuus on oleellinen tekijä kotouttamisessa. Kotoutumista parantava se, että maahanmuuttajat saavat tarvittavan määrän alkuinformaatiota heti tullessaan maahan, eikä tiedonsaanti saisi olla riippuvainen kotoutujan iästä. Lapsien huomioiminen maahanmuuton kotouttamisessa on tärkeää, sillä lapset ovat sikäli erityisasemassa maahanmuutossa, etteivät he ole missään vaiheessa itse tehneet valintaa maahanmuuton osalta, toisin kuin aikuiset, jotka tekevät tietoisien päätöksen lähteä esimerkiksi hakemaan turvapaikkaa.

Riittämätön tai vähäinen maahanmuuton alkuajan kotouttamisapu lisää epävarmuutta maahanmuuttajien keskuudessa. Suldaan tiivistää oman perheensä epävarmuuden tunteen Suomeen muuton alkujaoista muistikuvaan siitä, kun kukaan perheestä ei vielä puhunut kunnolla suomen kieltä. Perheessä oli jatkuva huoli siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Päivittäin odotettiin kirjepostia, jolla eri viranomaiset perhettä lähestyivät. Kirjepostin odottaminen vähän jännittikin, Suldaan muistelee haastattelussa.

Kotouttamispalveluihin liittyy tietty ennakkokäsitys viranomaisten vallankäytöstä. Haasteltujen mukaan edelleen usein monessa viranomaisasiassa maahanmuuttoon liittyen toistuu se, että maahanmuuttajalle jää päällimmäiseksi kokemus siitä, että päätös on valmisteltu ja päätetty ilman maahanmuuttajan todellista mielipiteen kuulemista ja huomioimista. Maahanmuuttaja on vain toteuttaja suunnitelmassa: ”Erityisesti jos sä oot joku maahanmuuttaja, sulla ei mitään ääni. sä oot joku äänetön siinä” (Suldaan 2017). Maahanmuuttajien pitäisikin tehdä enemmän viranomaisvalituksia. Esimerkiksi Suldaanin tiedossa on paljon syrjintätapauksia, joissa maahanmuuttajat eivät kuitenkaan valita päätöksistä, koska eivät tunne järjestelmää hyvin ja saattavat myös pelätä, että valituksesta

syntyy maahanmuuttajalle haitallisia seuraamuksia. Maahanmuuttajien keskuudessa saatetaan ajatella että suomalaisessa järjestelmässä on olemassa ”valkoinen etu” tarkoittaen valtaväestön etua.

Kotouttamispalveluihin sekä muihin sosiaali- ja terveystalouden palveluihin liittyy myös kritiikkiä byrokraattisuudesta. Esimerkiksi Sarin mukaan sosiaali- ja terveystalouden palveluissa ja kotouttamispalveluiden hallinnossa ylipäättään on liikaa byrokraattia. Hän on sitä mieltä, että yhteiskunnan taloudellista tukea maahanmuuton tukemiseen ei suunnata oikein. Byrokraattia syö osallisuuden tunteen mahdollisuuden lisäämistä yhteiskunnasta. Esimerkiksi tiukkoja suomen kielen osaamisen vaatimuksia työhön pääsyn osalta tulisi helpottaa. Työkokeiluita tulisi myös tukea tehokkaammin, sillä maahanmuuttajat tarvitsevat työtä ja tekemistä, koska yhdessä tekemisen ja osallistumisen kautta he voivat kokea osallisuutta suomalaisesta yhteiskunnasta. ”Maahanmuuttajat pitää ottaa mukaan..siihen yhteiskuntaan heti... miksi koko ajan pitää vaatia niin korkea suomen kielen taso?” (Sari 2017).

Virallisen yhteiskunnan tulisi haastateltavien mukaan esimerkiksi suunnata enemmän taloudellista tukea osallistavan toiminnan tukemiseen. Osallistavaa toimintaa järjestävät useat kolmannen sektorin vapaaehtoiset yhteisöt ja järjestöt. Nämä toimijat toimivat usein vapaaehtoisvoimin, vapaaehtoistyön voimin ja niiden toiminnalla saattaa olla merkittävää positiivista vaikutusta maahanmuuttajien kotoutumiseen. Verrattain pienillä taloudellisilla panoksilla, kun tuetaan esimerkiksi maahanmuuttajajyhdistysten toimintaa, voidaan vaikuttaa tehokkaasti monen maahanmuuttajan elämään positiivisesti ja heidän kotoutumisen asteensa syvenee.

Haastateltavilla on myös positiivisia kokemuksia kotouttamispalveluista. Esimerkiksi tulkkauspalveluihin ovat monet tulkkauspalveluita tarvinneet haastateltavani melko tyytyväisiä. Tulkkauspalveluita on eri virastoissa vuosien aikana kehitetty. Parikymmentä vuotta sitten tulkkauspalveluita oli tarjolla vähemmän ja tilanteissa yritettiin selvittää englannin kielellä sekä auttavalla suomen kielellä. Nykyään tulkkausta on paremmin saatavissa ja esimerkiksi Karen on sitä mieltä, että on saanut viranomaistilanteissa hyvin tulkkauspalveluita aina tarvitessaan. Nykyään hän pystyy hoitamaan asioitansa suomen kielellä.

Tulkkauspalveluiden osalta Suldaan tosin kertoo, että kotoutumisen alkuaikoina hän joutui ajoittain toimimaan äidillensä tulkkausapuna äitinsä asioidessa Kelassa. Suldaan on melko kriittinen myös tulkkauspalveluihin liittyen ja kertoo, että virastoissa asioidessa on välillä ollut hankaluuksia saada virallista tulkkauspalvelua. Tulkkauspalveluiden saatavuudesta terveydenhuollon puolella Suldaanilla on myös negatiivisia kokemuksia. Hän kertoo, että monet suomen kieltä vielä osaamattomat, uudet maahanmuuttajat, ovat nykyään hankalassa tilanteessa: esimerkiksi terveystalouden

ajanvaraukseen soitettaessa maahanmuuttajille saatetaan sanoa, että mikäli henkilö haluaa nopeammin lääkäriajan (2 – 3 viikon kuluttua), on tultava ajalle ilman tulkkausta. Mikäli maahanmuuttaja puolestaan haluaa tulkkauksen, saattaa seuraava mahdollinen aika olla esimerkiksi vasta 5 – 6 viikon päästä. Suldaan kutsuu tällaista toimintaa ”diplomaattiseksi ei:ksi” ja ”palvelun rajoittamiseksi” (Suldaan 2017). Esimerkiksi tästä johtuen maahanmuuttajien keskuudessa on, Suldaanin kertoman mukaan, myös paljon niin sanottua epävirallista kääntämistä, jolloin maahanmuuttajat auttavat toisiansa erilaisissa tilanteissa.

Positiivisia kotouttamisen kokemuksia haastateltavien vastauksista löytyy tilanteista, joissa haastateltavat kokevat kotouttamispalveluita käytännössä toteuttaneiden tekijöiden olleen kuin ihmisiä ihmisille. Esimerkiksi Suldaan ja hänen veljensä kävivät maahanmuuttajien luokkaa, jossa oli erikikäisiä Somalian suomalaisia ja luokan ensimmäinen opettaja oli Suldaanin mukaan ”erityinen”. Suldaanista tuntui, että opettajalla tuntui olevan helppo suhtautua monikulttuurisuuteen kansainvälisen taustansa vuoksi. Kouluajan aloittamisesta Suldaanilla on jäänyt positiivinen mielikuva.

Miriam kiittelee turvakodin sosiaalityöntekijöitä ja TE-palveluiden henkilökuntaa, jotka auttoivat häntä selviämään erokriisistä. Erityisen lämpimästi hän kiittää ”tilannetajuista” TE-palveluiden työntekijää, joka oli nopeasti hänelle selvittänyt suomen kielen kurssin, jossa hän pääsi pian eron jälkeen aloittamaan. Miriam on kuitenkin pitkälti sitä mieltä, että haluaa itse hakea tietoa ja selviytyä. Hän ei mielellään turvautuisi ulkopuolisiin apuihin nyt kun osaa kieltä jo enempi. Hänellä on suuri tarve kokea työn kautta elämän merkityksellisyttä. Miriam kokee turhautumista siitä, että joutuu olemaan paljon kotona eikä pääse toteuttamaan itseään työelämässä tai pääse opiskelemaan ammattikouluun suomalaista tutkintoa.

Tavalla kotouttaa, kohdata kotoutuja, on merkitystä sille, minkälaiseksi kotoutujan oma motivaatio kotoutua lopulta muodostuu. Syntykö negatiivista riippuvuutta vai edesauttaako inhimillinen, arvostava kotouttaminen aktiivisen toimijuuden syntymistä. Arvostuksen kokemuksesta syntyy omaa motivaatiota, arvostus lisää henkistä jaksamista ja parantaa mielenterveyttä. Esimerkiksi Miriam, joka oli paennut lähisuhdeväkivaltaa viiden ja puolen vuoden kotona olemisen jälkeen, kertoi haastattelussa, että vasta sen jälkeen, kun hän otti eron puolisostaan ja sai asianmukaista, oikea-aikaista ja aitoa tukea, todellinen kotoutuminen alkoi kielen opiskeluineen ja elämästä aktiivisen roolin ottamisena. ”Jos oma elämä kotona perheen kanssa ei hyvä, kaikki elämä ei hyvä”. Kun henkinen paine hellitti, Miriam halusi heti päästä jatkamaa suomen kielen opintoja ja takaisin työelämään.

Työelämään pääsy onkin yleisesti merkittävä positiivinen kotoutumista edistävä tekijä. Nykyinen työttömyys koettelee Miriamin mielenterveyttä ja vaikuttaa negatiivisesti mielialaan.

4.4. Kotoutuminen yhteiskunnallisena kysymyksenä

Haastateltavat ovat tulleet Suomeen eri aikoina, jolloin tutkijalle avautuu teoreettinen mahdollisuus pyrkiä kartoittamaan näkemyksiä siitä, minkälainen Suomi kotoutumismaana on ollut ennen ja minkälainen se on nyt. Mielenkiintoiseksi koen etsiä haastateltavien vastauksista myös käsityksiä siitä, kuinka haastateltavat kokevat virallisen Suomen esittämän monikulttuurisuuden ja pyrkimyksen kahdensuuntaiseen kotoutumiseen.

”Hulluksi meni, ei vain Suomessa, vaan koko maailmassa”. Ihmisten ryhmittely, jaottelu ja erottelu vaivaavat yhteiskunnallista keskustelua ja arkielämää haastateltavien mielestä. Esimerkiksi Saria vaivaa se, että ihmisiä erotellaan maahanmuuttajiin, suomalaisiin, ruotsalaisiin, venäläisiin. Sari on muuttanut Suomeen noin kaksikymmentä vuotta sitten ja kertoo, ettei hänen mielestään ennen Suomessa ei ollut tällaista ihmisten jaottelua ”meihin” ja ”heihin”. Poliitiikka, media ja älypuhelin-teknologia ovat Sarin mielestä vaikuttaneet siihen, että vihamielisyys maahanmuuttajia kohtaan on lisääntynyt.

Kahdessakymmenessä vuodessa Suomi on muuttunut paljon. Ennen maahanmuuttajalla oli Suomessa helpompaa kuin nyt, koska henkinen ilmapiiri oli ennen monikulttuurisuutta hyväksyvämpää, avoimempaa ja inhimillisempää. Rasismia ja vihapuhetta on nyt koko ajan enemmän. Sarilla ei ole henkilökohtaisia kokemuksia rasismista, mutta hän kertoo kuulevansa jatkuvasti erilaisista välikoh-
tauksista ja tapauksista muilta maahanmuuttajilta. Sari on huomannut ilmapiirin muutoksen vaikutuksen myös siinä, kuinka maahanmuuttajien keskuudessa itse suhtaudutaan kotoutumiseen. ”(Rasismi ja vihapuhe)..vaikuttavat koko prosessiin..kotoutuiseen..prosessiin vaikuttaa...vaikka jos verrattuna kaksikymmentä vuotta sitten, silloin ei ollut mitään yhtään sama kuin nyt..ihan nyt jatkuvasti ja koko ajan..erityisesti muslimi..niitä paljon vihapuhetta.. paljon yksittäisiä tapauksia”. (Sari 2017).

Suldaan kertoo, että muistaa että hänen tullessaan Suomeen, Tarja Halonen oli tuolloin presidenttinä, Suomella meni kansainvälisesti hyvin ja Nokialla sekä niin kutsutulla Suomi-brändillä oli maailmalla hyvä maine. Nykyiset yhteiskunnalliset ja kansantaloudelliset haasteet koskevat sekä kanta-
väestöä että maahanmuuttajia.

Haastateltavista monet kokevat, että kantasuomalaisista monet nimeävät maahanmuuton kasvun syyksi esimerkiksi talouden ongelmiin. Esimerkiksi Aishan mukaan kantasuomalaisten oma työttömyys, mielenterveysongelmat ja alkoholi-ongelmat vaikuttavat kantaväestön kielteiseen suhtautumiseen maahanmuuttajiin. Hänen mukaansa rasismi alkaa siinä, kun työt ja opiskelut loppuvat. Ihmiset ovat turhautuneita. Kantasuomalaiset työttömät kuvittelevat, että maahanmuuttajat elävät paremmin kuin he. Hänestä tuntuu pahalta se, että maahanmuuttajia syytetään sosiaalietuisuuksien vastaanottamisesta, vaikka ne lain mukaan kuuluvat kaikille niihin oikeutetuille, eivätkä maahanmuuttajat ole työttömyyspäiväraha eikä lapsilisätukia ole keksineet.

Sosiaali- ja terveystalouden saatavuus ja laatu puhuttavat myös sekä kantaväestöä että maahanmuuttajia. Sarin mielestä kaksikymmentä vuotta sitten sosiaali- ja terveystaloudet toimivat paremmin kuin ennen. Nyt pitää odottaa lääkäriin pitkän aikaa, samoin sosiaalipalveluihin, koulutukseen ja päiväkoteihin. Hänen mielestään kyse ei kuitenkaan voi olla rahasta, sillä myös kaksikymmentä vuotta sitten Suomessa oli lama ja silloinkin Suomi vastaanotti suuren määrän Somalian pakolaisia.

Kantasuomalaisten keskuudessa saattaa viritä osittain vääriä käsityksiä maahanmuuttajien taloudellisiin etuisuuksiin liittyen, kertoo Sari. Ensinnäkin, maahanmuuttajat eivät muuta Suomeen sosiaalietuisuuksien vuoksi, vaan useimmat heistä hakevat ensisijaisesti fyysistä ja henkistä turvaa elämänsä. Sosiaalitoimi ei myöskään anna maahanmuuttajille lisäetuisuuksia kantasuomalaisten kustannuksella. Sarin mukaan maahanmuuttaja saattaa käyttää saamansa samansuuruisen sosiaalietuuden (esimerkiksi työmarkkinatukirahan) eri asioihin kuin kantasuomalainen ja siksi saattaa vaikuttaa siltä, että maahanmuuttajalla olisi enemmän varallisuutta. Maahanmuuttajalta rahaa ei useinkaan kulu alkoholiin, tupakkaan eikä peleihin. Sarin mukaan tulisi muistaa, että maahanmuuttajasta muuttaessaan Suomeen tulee suomalaisen yhteiskunnan jäsenen ja hänellä on vastuuta yhteiskunnan osallisuudesta esimerkiksi veroja maksamalla.

Maahanmuuttajat ovat yhtäläillä veronmaksajia ja samat yhteiskunnalliset ongelmat vaikuttavat sekä kantaväestöön että maahanmuuttajiin. Suldaanin mukaan maahanmuuttajalle kantasuomalaisen kanssa jaettu sama ongelma tuntuu kaksinkertaisena. ”Koska sä et osaa hyvin kieli, ei kukaan kuuntele, ei kukaan arvosta(va)..moni väsynyt hakemaan työpaikkaa..epätoivoista mielialaa”. (Suldaan 2017).

Kuinka kantasuomalaisten ennakkoluulot vaikuttavat henkiseen ilmapiiriin esimerkiksi maahanmuuttajakysymyksissä 2010-luvun Suomessa? Nykyisessä Suomessa monikulttuurisuus vaikuttaa Suldaanin mielestä heikentyneen. Häntä huolestuttaa monikulttuurisuuden tulevaisuus Suomessa ja on täysin epäselvää, mitä Suomessa seuraavaksi tapahtuu. Esimerkiksi perheenyhdistämisen hankaloittaminen lakimuutoksilla tuntuu Suomen vähemmistöille rangaistuksilta.

Ahmed ei ole ollut Suomessa pitkään, mutta hän kertoo keskustelleensa Suomessa pitkään asuneiden maahanmuuttajien kanssa, jotka ovat kertoneet ilmapiirin muuttuneen maahanmuuton ympärillä. Nykyään ilmapiiri maahanmuuttoa kohtaan on heidän mukaansa erilaista, kielteisempää, kuin ennen. Ahmed ajattelee sen johtuvan siitä, että jotkut turvapaikanhakijat tai pakolaiset ovat käyttäytyneet huonosti. Toinen syy kielteisempään ilmapiiriin saattaa olla se, kuinka media on uutisoinut maahanmuutosta.

Mahmoud ei myöskään ole ollut Suomessa pitkään mutta hän on silti ehtinyt lyhyessä ajassa havaita, että jokin on muuttunut siinä, kuinka turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin suhtaudutaan. Myös Mahmoud pohtii onko yleinen taloudellinen tilanne sellainen, että se saa kantasuomalaiset suhtautumaan kielteisemmin muualta eri syistä tulleisiin. Kielteinen asenne surettaa Mahmoudia, sillä hän haluaisi jäädä suomeen, jatkaa elämäänsä täällä ja opiskella lisää.

Tavoitteena suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa on kaksisuuntainen kotoutuminen. Haastateltavat kokevat, että käytännössä kaksisuuntaisuus ei toteudu. Esimerkiksi Suldaan kokee, että monet kantasuomalaiset ajattelevat, että maahanmuuttajan tulisi kotoutua omaksumalla täysin kantasuomalaisuuden ja muuttaen täten itseään radikaalisti. Suomalaisen yhteiskunnan ei siis täysin koeta kannustavan mukautumaan ja kotoutumaan kaksisuuntaisesti, vaan se vaatii maahanmuuttajaa mukautumaan enemmän. Monikulttuurisuutta ei siis oikeasti ole. Suldaan kokee, että kantaväestö odottaa maahanmuuttajan unohtavan ”kuka mä oon, mistä mä tulin, mitä mulla kulttuuri. (Entinen on) jätettävä roskeen ja ottaa suomalaismalli”. (Suldaan 2017). Tästä syystä Suldaanin mukaan moni maahanmuuttaja ei aidosti ja syvästi kotoudu, vaan tiedollisesti tietää kyllä kantaväestön kulttuurin ja mikä siinä on ”oikein” ja ”väärin”. Aitoa kiinnittymistä ei tapahdu muuttumattomaksi katsotuksi valtavirtaan.

Sarin mukaan Suomen väestö ikääntyy tilastojen valossa ja maahanmuuttoa kuitenkin tarvitaan. Suuri osa väestöstä on ikäihmisiä ja Suomeen tarvitaan paljon työikäisiä veronmaksajia. Suomessa tarvitaan työvoimaa ja maahanmuuttajia työskentelee nyt ja tulevaisuudessa paljon erilaisissa palveluammateissa kuten pankissa, Kelassa, sosiaalivirastossa, lentoasemalla, poliisivoimissa, siivoojina

ja linja-autonkuljettajina. Talous on esimerkiksi Sarin käsityksen mukaan kohenemassa ja palveluihin tarvitaan lisää työvoimaa. Merkitystä kotoutumisen ja tulevaisuuden kannalta on siis sillä, kuinka maahanmuuttajiin suhtaudutaan ja minkälainen ilmapiiri maahanmuuttoon liittyen yleisesti vallitsee.

Tuntevatko maahanmuuttajat todellista osallisuutta ja kokevat voivansa aktiivisesti ja mukaan otettuina rakentaa suomalaista yhteiskuntaa? Tiedustelin haastateltavilta myös heidän ajatuksiaan tulevaisuudestaan Suomessa. Mielestäni on mielenkiintoiseksi tarkastella haastateltavien tulevaisuuden suunnitelmia suhteuttamalla niitä haastateltavien yleiseen käsitykseen siitä, kuinka Suomi heidän mielestään vastaanottaa ja kotouttaa maahanmuuttajia.

Turvapaikanhakijoiden turvapaikkapäätökset ratkaisevat heidän tulevaisuutensa Suomessa, Suldaan pitää todennäköisenä sitä, että lähtee ulkomaille opiskelemaan ja työskentelemään valmistuttuaan. Aisha pysyy Suomessa ainakin siihen saakka, kun lapset ovat täysi-ikäisiä. Miriam, Karen ja Sari haluavat pysyä Suomessa.

Miriam haluaa pysyä Suomessa, koska Suomi tarjoaa hänelle turvaa ja enemmän mahdollisuuksia kuin Irak, jossa eronneen yksinhuoltajanaisen on vaikea saada työpaikkaa ja näin ollen vaikea elättää itseänsä ilman miehen tukea. Miriam on iloinen siitä, että on jo verraten lyhyessä ajassa oppinut suomen kieltä niin, että pystyy hoitamaan itse asioita, osaa puhua ja ymmärtää. Miriam kokee Suomen turvalliseksi maaksi elää. Suomessa poliisi auttaa nopeasti, jos jotain tapahtuu, hän kertoo. Myös Karen näkee tulevaisuutensa Suomessa. Hän haluaa oppia suomen kielen, opiskella peruskoulun loppuun ja viettää vilkasta opiskelijaelämää. Päivät täyttyvät opinnoista ja illat harrastustoiminnasta. Peruskoulun jälkeen Karen haluaa joko lukioon tai ammattikouluun. Karenia kiinnostaa asiakaspalvelutyö. Sarin koko elämä on kahdenkymmenen vuoden jälkeen Suomessa. Vaikeuksista huolimatta hän haluaa työskennellä ja nähdä lapsiensa kasvavan monikulttuurisessa ja kansainvälisessä Suomessa.

Suldaanilla oli haave Suomeen tullessaan päästä opiskelemaan ja päästä elämässä eteenpäin toteuttamaan haaveitaan. Suldaan haluaisi opiskella Suomessa, mutta kokee, ettei siihen Suomessa mahdollisuutta. Hän haluaa opiskella monialaisesti ja kokee, että ulkomailla on tähän paremmat mahdollisuudet. Yleisenä tulevaisuuden haaveena Suldaan toivoo, että Suomi muuttuisi avoimemmaksi ja monikulttuurisemmaksi. Kantasuomalaisten toivoisi ymmärtävän maahanmuuttajien arvon siinä, että heillä on tietoa ja käsitystä siitä, kuinka muut kulttuurit kohdataan. Suldaanin mukaan olisi hie-

noa se, että Suomen tasavallan presidentiksi voitaisiin valita myös maahanmuuttajataustainen henkilö.

Aisha ei osaa sanoa, mitä tulevaisuudessa tapahtuu sitten, kun lapset ovat täysi-ikäisiä. Aishan mielestä sekä Turkissa että Suomessa on tällä hetkellä asiat niin huonosti, ettei tiedä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Suomi on Aishan mukaan toki turvallisempi maa kuin Turkki, mutta kaikenlainen epävarmuus vaikuttaa silti kielteisesti siihen, kuinka Suomi tuntuu kodilta. Ennen Suomessa oli asiat paremmin, nyt on vaikeaa Aishan mielestä.

Turvapaikanhakijoita kaikkia tulevaisuus huolettaa. Ergin kertoo, että vaikka paraikaa hän on turvassa Suomessa, on hänellä suuria huolia tulevaisuutensa suhteen. Hän ei nuku hyvin, vaan miettii sitä, minkälainen hänen elämänsä tulevaisuus tulee olemaan. Erginillä on vain kysymyksiä, ei vastauksia. Afganistanissa Erginiä uhkaa hengenvaara. Kaikkein eniten Ergin toivoo sitä, ettei hänen enää tarvitsisi pelätä, eikä odottaa turvapaikkapäätöstä. Myös Ahmed toivoo myönteistä turvapaikkapäätöstä ja haluaisi työskennellä tulevaisuudessa ohjelmoijana. Mahmoud toivoo myönteistä turvapaikkapäätöstä Suomesta ja mikäli se toteutuu, haaveilee Mahmoud tulevaisuudessa elämästä ja jatko-opinnoista Suomessa ja sen jälkeen työstä ja omasta perheestä. Huolimatta negatiivisistakin turvapaikanhakuajan kokemuksista Suomessa, suhtautuvat haastattelemani turvapaikanhakijat hyvin motivoituneesti siihen, että pääsisivät osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Teoksessa Ennen olin pakolainen (2016) Suomeen eri aikoina ja eri syistä saapuneet entiset pakolaiset kertovat omin sanoin siitä, minkälaisista olosuhteista he ovat joutuneet kotimaansa jättämään, minkälaista reittiä pitkin ovat Suomeen tulleet ja kuinka he ovat Suomeen kotoutuneet. Yhteistä kertomuksille on se, että monelle pakolaiselle lähtötilanne kotimaassa on ollut vaarallinen ja että myös reitti Suomeen on ollut turvaton. Turvattomuuden tunnetta on saattanut lisätä se, että henkilö on saapunut ilman perhettä tai läheisiä, eikä hänellä ole ollut etukäteistietoa maasta, minne hän on matkannut. Virallisten kotouttamistoimien lisäksi tärkeäksi tekijäksi kotoutumisessa nousevat kertomuksissa esiin epäviralliset kohtaamiset ihmisten välillä. Yhteisöllisyyden luomisella ja yhteisen kulttuurin luomisella esimerkiksi ystäväperheiden kanssa, on ollut haastateltaville paljon merkitystä siinä, että he ovat kokeneet kotoutuneensa Suomeen. (Kähkönen & Autio 2016, 9 – 11).

Tästä lähtökohdasta ja näkökulmasta halusin itse lähteä toteuttamaan oman lopputyöni tutkimussuunnitelmaa ja haastatella kotoutujia kotoutumisesta. Halusin löytää haastattelukeskusteluiden kautta vastauksia tutkimuskysymyksiini: mitä kotoutuminen kotoutujalle merkitsee, mitkä tekijät edesauttavat kotoutumista ja miltä Suomi vaikuttaa maahanmuuttajan silmissä vuonna 2017? Halusin nostaa kotoutujien omat äännet kuuluviin ja toivon siinä onnistuneeni. Valitsemani tutkimuksen kotoutumisen pääteema on mielestäni tärkeä, koska elämme maailmassa, jossa sekä siirtolaisuus ja pakolaisuus lisääntyvät koko ajan ja maahanmuuttajat voivat toimia täysivaltaisina subjekteina vain, mikäli ovat kotoutuneet hyvin (Liebkind 2004, 10).

Haastateltavien joukko tutkimuksessani on pieni, joten suuria yleistettävyyksiä ei sen vuoksi voi tehdä. Tutkimuksellani löysin vahvistusta sen sijaan käsitykselle kotoutumisesta monimuotoisena prosessina, jonka onnistumiseen vaikuttavat useat tekijät. Löysin haastattelututkimukseni pohjalta kotoutumista edesauttavia tekijöitä, joiden ydin on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kotoutuminen on psykologiaa, jossa sydämen haavoihin on vastattu (vastaanottava yhteiskunta) ideaalisti sydämellä. Maahanmuuttajien ei tulisi myöskään joutua olemaan toimenpiteiden objekteja, vaan päästä aktiivisten subjektien osaan. Tämä kehitysprosessi konkretisoituu, kun kotoutujat kohdataan kotouttamistyössä kokonaisvaltaisesti ja tasavertaisesti. Kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittävää ovat siis asenteet kotouttamispalveluiden takana.

Kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavat psykologiset kokemukset ja kotoutujan näkeminen yksilönä. Toisaalta asiakkaan näkeminen yksilönä pätee mielestäni kaikkeen sosiaalityöhön ja työskentelyasenteen muutoksella entistä dialogisemmaksi, vuorovaikutuksellisemmaksi, läsnä olevammaksi sekä vastapuolen tunnistavaksi voidaan muuttaa ylipäättään mitä tahansa vuorovaikutustilannetta ja sen lopputulosta paremmaksi.

Haastattelujen perusteella pystyin tyypittelemään kotoutumisen nelikentän, jonka osatekijät muodostavat onnistuneen kotoutumisen perustan kotoutujien näkökulmasta. Onnistuneeseen kotoutumiseen vaikuttavat identiteettikysymykset, kielen oppiminen, sosiaaliset suhteet ja koettu osallisuus sekä varsinaisten kotouttamispalveluiden laatu, riittävyys sekä ennen kaikkea asenne, joilla kotouttamispalveluita toteutetaan.

Kotouttamispalveluresursseja tarvitaan koko ajan enemmän, sillä Suomessa on koko ajan enemmän maahanmuuttajia, joista iso osa on tullut tänne pakolaisena tai turvapaikanhakijana. Esimerkiksi Anis & Malin (2013) kirjoittavat, että Suomi hyvinvointivaltiona on monikulttuuristunut. Monikulttuuristumisen rinnalla Suomi hyvinvointivaltiona on kuitenkin samalla muuttunut entistä epätasa-arvoisemmaksi yhteiskunnaksi.

Tutkijoiden mukaan on voitu osoittaa, että eri väestöryhmien tulo- ja terveyserot ovat syventyneet. Maahanmuuttajat ovat usein niiden väestöryhmien joukossa, jotka ovat eriarvoistumiskehityksessä kaikkein haavoittuvimpia. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi on tärkeää jatkossakin turvata hyvinvointivaltion sosiaaliturvaa ja palveluita (Anis & Malin 2013, 158). Tästä syystä on mielestäni tärkeää, että kotoutumisen kysymykseen ja kotouttamisen kehittämiseen keskitettäisiin enemmän yhteiskunnan voimavaroja. Syrjäytymisriskissä olevilla on enemmän riskejä ongelmien moninaistumiselle ja kasaantumiselle. Maahanmuuttajien mielenterveyskysymykset ovatkin yksi aihealue, joihin tulisi ennaltaehkäisevästi pystyä puuttumaan entistä paremmin.

Kantaväestöön ja muihin maahanmuuttajiin verrattuna on monien tutkimusten mukaan juuri esimerkiksi pakolaisten heikommasta mielenterveydestä tieteellistä näyttöä. Traumaattiset kokemukset jättävät yksilöön pitkäaikaisin jälkiä ja voivat vaikuttaa kotoutumista monin tavoin. Esimerkiksi huoli sukulaisista, tutuista, jotka ovat jääneet kotimaahan, aiheuttaa huolta, pelkoa, syyllisyyttä ja ahdistusta (Säävälä 2013, 68). Myös Martikaisen (2011) mukaan pakotettuun maahanmuuttoon liittyy vapaaehtoista muuttoa useammin erilaisia traumaattisia kokemuksia. Traumaattiset kokemukset saattavat vaikeuttaa muuttajien kotoutumista uuteen ympäristöön (Martikainen 2011, 50).

Maahanmuuttajien osallisuuden tunteen tukeminen ja ystävöverkostojen kehittäminen ovat tärkeitä toimia ja tukevat maahanmuuttajien mielenterveyttä ja kotoutumista. Suuri osa tulijoista saapuu yksin, ilman perhettä. Maahanmuuttajien henkilökohtaiset suhteet ovat usein katkenneet ja tai perheenjäsenet, läheiset kuolleet. Tulijoilla on ikävä perhettä. Ystäväperheiden / ystävätukihenkilöiden konkreettinen merkitys mielenterveydelle, kielen ja kulttuurin oppimiselle on haastatteluiden pohjalta merkittävää. Kaikki ne haastatellut, joilla oli jo kantasuomalaisia ystäviä, olivat erittäin motivoituneita oppimaan lisää kieltä ja kulttuuria.

Osallisuuden tunnetta voidaan lisätä sekä valtion, kuntien että kolmannen sektorin taholta järjestetyiltä toiminnalta, jossa lisätään turvapaikanhakijoiden mahdollisuuksia toimia jo turvapaikanhaku-aikana, lisätään kotouttamispalveluihin enemmän osallistavaa toimintaa esimerkiksi siten, että kantaväestö ja maahanmuuttajat kohtaavat toisensa jonkin konkreettisen tekemisen parissa. Tämä siitä syystä, että haastateltavien mukaan kantasuomalaisessa kulttuurissa tutustuminen ja sillä tavoin ennakkoluulojen vähentäminen onnistuu helpommin yhteisen tekemisen lomassa.

Nopea kielikoulutus ja kielen omaksuminen edesauttavat kotoutumista. Samalla kuitenkin yhteiskunnassa tulisi korostaa muiden taitojen kuin kielen osaamisen merkitystä esimerkiksi työmarkkinoilla. Jos painotettaisiin enemmän kaikkea muuta, esimerkiksi ammatillista osaamista, kuin suomen kielen osaamista, lisäisi tämä maahanmuuttajien uskoa työllistyä. Tällä hetkellä monet maahanmuuttajat ovat vähemmän motivoituneita hakemaan työpaikkoja, sillä korkeat kielitaitovaatimukset lisäävät epäonnistumisen pelkoa ja turhautumista. Tunne siitä, että maahanmuuttajalla on mahdollisuuksia työllistyä, lisää kotoutumisen tunnetta.

Kotouttamispalveluiden kehittäminen on myös kotoutumista edistävä tekijä. Ensinnä huomio tulisi suunnata viranomaistahojen työntekijöiden osaamiseen ja asenteeseen. Haastatelluista monella oli erittäin hyviä viranomaiskohtauksia, mutta paljon parannettavaakin on. Haastatellut turvapaikanhakijat kertoivat ikävistä kokemuksista vastaanottokeskuksissa. Osa haastatelluista koki, ettei aikoi-
naan ollut saanut riittävästi viranomaistukea. Erityisesti huomio tulisi olla lapsena maahanmuuttajiin. Saavatko lapset kotoutumisessa riittävästi tukea? Kuuleeko, kysyykö kukaan heiltä, kuinka he voivat? Tärkeää palveluiden kehittämisessä olisi kuulla kotoutujien kokemuksia ja näkemyksiä. Kotouttamistyöhön olisi hyvä saada lisää maahanmuuttotauksia työntekijöitä, koska he tietävät miltä maahanmuutto eri syistä tulijoihin vaikuttaa ja miltä se tuntuu. Maahanmuuttajataustaiset kotouttamistyöntekijät voivat antaa vertaistukea, joka saattaa osaltaan edesauttaa kotoutumista.

Tutkimukseni tulokset antavat vahvistusta myös sille käsityksellä, jonka mukaan yleisellä maahanmuuttoilmapiirillä on paljon vaikutusta maahanmuuttajien, taustasta riippumatta, kotoutumisen tunteeseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Kotoutumisen kannalta ei ole kovin hedelmällistä se, että maahanmuuttajia pidetään muukalaisina, toisina, outoina. Muukalaissanan sävy on kielteinen ja muukalaiselta ikään kuin puuttuu jotakin. Samaan aikaan muukalaiseksi luokiteltu on kuitenkin juuri samojen muukalaispiirteidensä vuoksi ”yksi meistä” jossain toisessa ympäristössä. (Säävälä 2016, 13). Osallisuuden tunnetta lisää ja syrjäytymisen riskiä vähentää, kun pyritään vaikuttaa valtaväestön mahdollisesti rasistisiin asenteisiin. Kyvyttömyys suvaita maahanmuuttajia tai heidän erilaista kulttuuriaan nähdään yhtenä maahanmuuttajien huono-osaisuutta synnyttävänä tekijänä (Suokonautio 2008, 24).

Bauman (1999) kirjoittaa mielestäni kauniisti yhteenkuuluvuudesta ja osallisuudesta. Hänen mukaansa yhteenkuuluvuuteen kuuluu empatian ja myötäelämisen kykyä. Kun kykenemme näkemään asioita toisen ihmisen silmin ja kun kykenemme asettumaan toisen ihmisen tilanteeseen, ymmärrämme, että heillä on samanlaisia tunteita kuin meillä. Tämä lisää yhteenkuuluvaisuuden tunnetta (Bauman 1999,52). Olisikin tärkeää, että maahanmuuttajille olisi riittävästi vaikutusmahdollisuuksia ja tunne, että heitä halutaan kuunnella. Ihmisten asenteet muokkaantuvat arkipäivän kohtaamisissa. Ennakkoluulot vähenevät, kun ihmiset kohtaavat ja tutustuvat. Kohtaamisissa saattaa syntyä väärinkäsityksiä ja ristiriitoja, mutta kun asioihin puututaan ajoissa ja keskustellaan avoimesti, voidaan välttyä isommilta kriiseiltä. Kotoutumista tukee se, että dialogissa etsitään ratkaisuja vaikeiltakin tuntuviin ongelmiin. (Ekholm 2001, 187 - 188).

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme, maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto ry., Kirjapaino Fram, Vaasa, Helsinki 2013.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Säävälä, Minna: Johdattelua kirjan teemoihin. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme, maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto ry., Kirjapaino Fram, Vaasa, Helsinki 2013, s. 5 – 12.

Anis, Merja: Sosiaalityö ja maahanmuuttajat - Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008, Helsinki 2008.

Bauman, Zygmunt: Postmodernin lumo. Vastapaino, Tampere 1996.

Bauman, Zygmunt: Sosiologinen ajattelu. Osuuskunta Vastapaino, WSOY Kirjapainoyksikkö, Juva 1999.

Darder, Antonia: Reinventing Paulo Freire – A pedagogy of love. Westview Press 2001.

Ekholm, Elina: Monietninen yhteiskunta. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri (toim.): Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus, Yliopistopaino, Helsinki 2001, s. 161 – 188.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tallinna Raamatutrukikoda, Tallinna 2014.

Fingerroos Outi, Tapaninen Anna-Maria & Tiilikainen Marja (toim.): Perheenyhdistäminen – Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi. Vastapaino Oy, Tallinna 2016.

Fingerroos, Outi: Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa? Teoksessa Fingerroos, Outi, Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.): Perheenyhdistäminen – Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi. Vastapaino Oy, Tallinna 2016, s. 65 – 87.

Forsander, Annika ja Ekholm, Elina: Etniset ryhmät Suomessa. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri (toim.): Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus, Yliopistopaino, Helsinki 2001.

- Freire, Paulo: Sorrettujen pedagogiikka. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, Tallinna Raamatuttrükikoja OÜ, Tallinna 2016.
- Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016.
- Granfelt, Riitta: Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Karvinen, Synnöve, Pöösö, Tarja, Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus – metodologisia suuntauksia. SoPhi, Jyväskylän yliopisto 2000, s. 99 – 116.
- Hakala, Juha, T.: Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli, Raine ja Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus, Bookwell Oy, Juva 2015.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä, Tallinna Raamatuttrükikoda, 2010.
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo ja Ruusuvuori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tallinna Raamatuttrükikoja OÜ, Tallinna 2017.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina: Rasismi ja syrjintä Suomessa – Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.
- Kantola, Johanna, Nousiainen, Kevät & Saari, Milja (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä – Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatuttrükikoda 2012.
- Karttunen, Henna: Äitinä ja pakolaisena Suomessa. Tutkimus pakolaisäitien kokemuksista Suomeen kotoutumisesta. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, 2014.
- Kinnunen, Eija-Riitta & Honkala, Kaisa: Kiintiöpakolaisten kulttuuriorientaatiokoulutus lähtömaisä. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s. 91 – 111.
- Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma, Tallinna 2014.

Korhonen, Vesa: Kulttuurien kohtaaminen yhteiskunnallisena kysymyksenä. Teoksessa Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.): Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. PS-kustannus, Bookwell Oy, Juva 2013, s. 34 – 45.

Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.): Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. PS-kustannus, Bookwell Oy, Juva 2013.

Koskihaara, Niina & Kyyrö, Jere: Identiteetti. Teoksessa Kouri, Jaana (toim.): Askel kulttuurien tutkimukseen, Scripta Aboensia 3. Painosalama Oy, Turku 2015, s. 237 – 261.

Kouri, Jaana (toim.): Askel kulttuurien tutkimukseen. Scripta Aboensia 3. Painosalama Oy, Turku 2015

Kuosma, Tapio: Turvapaikka ja pakolaisasema – Kansainvälisen suojelun periaatteet. Nordbooks 2016.

Kuronen, Ilpo & Savuaho, Tiina: ”Minä valitsin uusi elämä”, Kontakti-projektin maahanmuuttaja-asiakkaiden tarinoita kotoutumisesta ja viranomaisten kokemuksia maahanmuuttajatyöstä. Kontakti-maahanmuuttajien työllistymisen tukiprojekti, Etelä-Savon koulutuksen kuntayhtymä, Oswald-Interkopio Oy, Mikkeli 2006.

Kvale, Stenar: InterViews – An introduction to qualitative research interviewing. SAGE Publications, 1996.

Kähkönen, Markku & Autio, Anna (toim.): Ennen olin pakolainen. Kustantamo S&S, GPS Group / Ednas Print, Slovenia 2016.

Laine, Marja (toim.): Kulttuuri-identiteetti ja kasvatus. Suomen Kulttuuriperintö-kasvatuksen seura, K-Print, 2014.

Lauhamaa, Pigga, Rasmus, Eeva-Liisa & Judén-Tupakka, Soila: Saamelaiskasvatus sosiaalisaation, enkulturaation ja identiteetin käsitteiden valossa. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hakapaino Oy, Helsinki 2006, s. 190 – 211.

Lautiola Hannele: Kumppanuutta kotouttamisen kentillä – Esimerkkejä järjestöjen ja viranomaisten yhteistyöstä kotouttamisessa. Osallisena Suomessa, Kopio Niini, 2013.

Lempiäinen, Kirsti, Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.): Tutkijan kirja. Vastapaino, Tampere 2008.

Liebkind, Karmela (toim.): Venäläinen, virolainen, suomalainen: kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Gaudeamus, Helsinki 2004.

Malin, Maili & Anis, Merja: Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Maahanmuuttajat – Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrükikoda 2013, s. 141 – 159.

McLaren, Peter: A legacy of hope and struggle. Teoksessa Darder Antonia: Reinventing Paulo Freire – A pedagogy of love. Westview Press 2001, s. 245 – 254.

Marjeta Maarit: Kotimaassa tiedettiin kuka minä olen – Selvitys maahanmuuttajien kotoutumisesta. Moniste 48/1998 Opetushallitus, 1998.

Martikainen, Tuomas (toim.): Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 212, Hakapaino Oy, Helsinki 2006.

Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo ja Pitkänen, Pirkko: Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 212, Hakapaino Oy, Helsinki 2006, s. 9 – 41.

Martikainen, Tuomas ja Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset – Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja, D46/2007, Helsinki 2007.

Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta: Maahanmuutto ja sukupolvet (toim.), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Hakapaino, Helsinki, 2010.

Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta: Johdanto - Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta: Maahanmuutto ja sukupolvet (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106, Hakapaino, Helsinki, 2010, s. 9 – 43.

Martikainen, Tuomas: Suomi Remix. Into Kustannus, Like Kustannus Oy, Keuruu 2011.

Martikainen, Tuomas, Saari Matti & Korkiasaari Jouni: Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Maahanmuuttajat –

- Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrukikoda 2013, s. 23 – 54.
- Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Maahanmuuttajat – Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrukikoda 2013.
- Marttinen, Irma (toim.): Tarinoita ja artikkeleita maahanmuutosta – Kotona Suomessa. Yhteiset lapsemme – All our children ry:n julkaisu, Tallinna, 2010.
- Mills, C.,Wright: Sosiologinen mielikuvitus. Yliopistopaino, Helsinki 1990.
- Mäkinen, Olli: Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006.
- Mäkelä, Marjo: Kiintiöpakolaisten valinta. Teoksessa Gothóni Raili & Siirto Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s. 77 – 88.
- Nikunen, Minna: Tutkimusaineisto ja tunteet. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti, Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.): Tutkijan kirja. Vastapaino, Tampere 2008, s. 156 – 163.
- Nykänen, Eeva: Pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten ihmisoikeudet. Teoksessa Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina: Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma, Tallinna 2014, s.190-221.
- Oksanen, Saara: Nuoret somalalaiset sukupuolen ja etnisen identiteetin rajoja etsimässä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): Maahanmuutto ja sukupolvet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106, Hakapaino, Helsinki, 2010, s. 239 – 256.
- Oliver, Paul: The Student's Guide to Research Ethics. Open University Press Maidenhead, Philadelphia 2003.
- Pentikäinen, Merja: Kansainväliset ihmisoikeudet. Teoksessa Kantola, Johanna, Nousiainen, Kevät & Saari, Milja (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä – Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrukikoda 2012, s.99 – 123.
- Pitkänen, Pirkko: Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä. Edita, Helsinki 2006.
- Puumala, Eeva & Kynsilehto, Anitta: Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo ja Ruusuvoori, Johanna (toim): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tallinna Raamatutrukikoda OÜ, Tallinna 2017, s.357 – 377.

Schubert, Carla: Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme, maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto ry., Kirjapaino Fram, Vaasa, Helsinki 2013, s.63 – 77.

Söderling, Ismo: Maahanmuutto ja suomalaisten asenteet. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme, maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto ry., Kirjapaino Fram, Vaasa, Helsinki 2013, s. 15 – 31.

Tarvainen, Laura: Pakolaispolitiikka ja lainsäädäntö pääpiirteittäin – Näkökulmana haavoittuvuus. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s.59 – 75.

Tuomola, Pekka: Pakolaisten terveystriskit. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s. 139 – 156.

Turtiainen, Kati: Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities - Resettlement as part of durable solutions to forced migration. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 451, Department of Social sciences and philosophy, JYU, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2012.

Turtiainen, Kati: Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa. Teoksessa Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.): Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. PS-Kustannus, Juva 2013, s. 191 – 205.

Parhiala, Pauliina & Raulo, Sylvia: Pakolaiset maailmamme kuvana. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s.21 – 39.

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Jyväskylä 2011.

Pohjola, Riikka: Nuorten maahanmuuttajien kotoutuminen – Etnografinen tutkimus kotoutumisen haasteista, mahdollisuuksista ja toiveista. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, 2016.

Rasilainen, Lilli: Kotoutuminen kuntoon! Ehdotuksia kotoutumista tukevan koulutuksen parantamiseksi. Visio, Vihreä Sivistysliitto ry., Painotalo Plus Digital Oy, Lahti 2016.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Jyväskylä 2011, s. 235 – 255.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005, s.22 – 56.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005.

Räty, Minttu: Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.

Saarinen, Aino: Venäläiset maahanmuuttajat ”naisystävällisessä” Pohjolassa - Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa Martikainen, Tuomas ja Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset – Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja, D46/2007, Helsinki 2007, s. 125 – 146.

Saukkonen, Pasi: Erilaisuuksien Suomi – Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2013.

Saukkonen, Pasi: Kulttuuri- ja perintökasvatus kotoutumisen tukena. Teoksessa Laine, Marja (toim.): Kulttuuri-identiteetti ja kasvatus. Suomen Kulttuuriperintö-kasvatuksen seura, K-Print, 2014, s. 106 – 135.

Sen, Amartya: Identiteetti ja väkivalta. Basam Books Oy, Paino InPrint, Riika 2009.

Siirto, Ulla & Hammar, Sari: Kotouttava työ pakolaisina Suomeen muuttaneiden parissa. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s.189 – 213.

Siirto, Ulla & Laihia, Marja-Liisa: Turvapaikanhakijoiden vastaanotto – toteutuvatko ihmisoikeudet? Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): Pakolaisuudesta kotiin. Gaudeamus Oy, Tallinna 2016, s. 113 – 136.

Suokonautio, Jaana: Palapelin palat paikoilleen. Maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Työ- ja elinkeinoministeriö, Edita Prima Oy, 2008.

Suoranta, Juha & Ryyänen, Sanna: Taisteleva tutkimus. Into Kustannus Oy, Dardedze hologräfija, Riika 2016.

Säävälä, Minna: Muukalainen tuli kylään. Ihmisen matkassa halki aikojen, paikkojen ja tunteiden. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 61/2016, Väestöliitto, Helsinki 2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hansaprint Oy, Vantaa 2013.

Valli, Raine ja Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus, Bookwell Oy, Juva 2015.

Vilka, Hanna: Tutki ja havainnoi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006.

Vilka, Hanna: Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2005.

Sähköinen lähdemateriaali:

BBC Keo: Exodus - Our Journey to Europe 2016. Dokumentti.

Chichimamanda Ngozi Adichie: Nobody is ever just a refugee. United Nation's (UN) World Humanitarian Day 19.8.2016. Puhe.

FSHKY, Forssan Seudun Hyvinvointikuntayhtymä: Forssan seudun kotouttamisohjelma 2017 – 2020. <http://www.forssa.fi/client/forssa/userfiles/forssan-seudun-kotouttamisohjelma-2017-2020.pdf> (Nähty 5.12.2017).

Ihmisoikeudet.net. Amnesty International, Ihmisoikeusliitto, Maailma.net, Taksvärkki ry. & Väestöliitto, www.ihmisoikeudet.net 2017. (Nähty 5.12.2017).

Jahangiri Ali & Ramezan Hamy: Tuntematon pakolainen. ITV Studios Finland, Yle, 2016. Dokumentti.

Finlex: Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Työ- ja elinkeinoministeriö: Kotouttaminen.fi, verkkodokumentti. www.kotouttaminen.fi, 2017.
(Nähty 5.12.2017).

Zaradasht Ahmed: Nowhere to hide, ("Ei suojaa Irakissa"). Ten thousand images, Irak
2016.Dokumentti.

Koulutus:

Anis Merja: Monikulttuurisen sosiaalityön erityiskysymyksiä – johdantoluento. SOSNET-
verkkokurssi 22.3.2016.

Suomen Pakolaisapu: Vapaaehtoisten peruskoulutus. Helsinki 29.9.2016.

HAASTATTELULOMAKE / INTERVIEW QUESTIONS, Johanna Jaakkola, Jyväskylän yliopisto

1. TAUSTATIETOJA / BACKGROUND INFORMATION

- 1.1. Ikä / Age
- 1.2. Mistä maasta tulet? / Country of origin
- 1.3. Milloin olet tullut Suomeen? / When did you arrive to Finland?
- 1.4. Saavuitko Suomeen yksin vai läheistesi kanssa? / Did you arrive alone or with your family?
- 1.5. Mikä oli Suomeen tulon syynä? / Reason for arrival to Finland?
- 1.6. Haluaisitko kertoa minulle, aikaisemman ammattisi / koulutustaustasi? / Would you please like to tell me your profession or education?
- 1.7. Haluaisitko kertoa minulle elämästäsi lähtömaassasi? / Would you please like to tell me about your life in your country of origin?

2. VASTAANOTTO SUOMESSA: Kertoisitko minulle elämästäsi Suomeen saapumisen ajalta? / RECEPTION TIME IN FINLAND: Would you please tell me about your experiences about the time you arrived to Finland?

- Miten sinut otettiin Suomessa vastaan? Kuka sinut otti vastaan? Mihin majoituitte? Ketkä sinua auttoivat alkuvaiheessa? / How was your arrival to Finland? Who was there to welcome you? Where did you stay in the beginning? Who was there to help you in the beginning?
- Kuinka aika kuluu/kului vastaanottokeskuksessa, kun odotat/odotit turvapaikkapäätöstä? / What are/were your daily routines at the refugee center while in there?
- Miltä Suomeen saapuminen tuntui? / How did it feel to arrive to Finland?
- Saitko tulkin apua silloin, kun sitä tarvitsit? / Have you got enough help of an interpreter in the discussions on the way? (necessary translation help?)
- Ylipäätään saitko alkuvaiheessa riittävästi apua vai olisitko tarvinnut enemmän apua jossain asioissa? Missä asioissa? / All in all, did you receive enough help in the beginning of your arrival? By whom?
- Oletko kokenut olevasi tervetullut? / Did you feel welcome when you arrived? If not: why didn't you feel welcomed?

3. KOTOUTTAMINEN: Kertoisitko elämästäsi oleskeluluvan saamisen jälkeen? / THE RESETTLEMENT TIME IN FINLAND: Would you please tell me about you time in Finland after you received your permission to stay?

- Kuinka kauan olit turvapaikanhakijana? / For how long you were asylum seeker?
- Onko sinulla nyt oleskelulupa? / Do you now have a residence permit?
- Onko sinulla nyt oma koti? / Do you now have your own home/place?
- Asuitko/asutko perheesi kanssa? / Were/are you now living with your family?
- Minkälainen päiväohjelmasi oli/on? / How was/is your daily program?

LIITE A 2(2)

- Onko sinulla töitä? koulua? kielen opiskelua? harrastuksia?/ Do you have work? studies? language studies? hobbies?
- Tehtiinkö/Onko sinulle jo tehty kotoutumissuunnitelma? /Did you have /Do you you a personal resettlement plan?
-
- Minkälaisissa asioissa Suomeen muutettuaan pakolainen tarvitsee apua?/In order to resettle, what kind of help a refugee needs in the process?
- Koetko, että apua oli/on saatavissa? Kuka sinua auttoi?/Do you feel that you had/have all the necessary help?Who did help/helps you?
- Minkälaiset asiat mahdollistaisivat sen, että voisit kotoutua?/In order to feel at home what is needed?
- Minkälaiset asiat estävät kotoutumista?/What are the things that make it more difficult to feel at home in a new place?
- Onko sinulla kontakteja muihin maahanmuuttajiin/pakolaisiin/turvapaikanhakijoihin?/Do you have contacts with other immigrants/refugees/asylum seekers
- Onko sinulla kontakteja kantasuomalaisiin?/Do you have contacts with ”kantasuomalaiset”?
- Miten pakolaiset tuntisivat olonsa kotoisaksi?/How would a refugee feel at home in Finland?
- Koetko olevasi kotoutunut?/Do you feel that you feel at home/you have settled down in Finland?
- Minkälaista Suomessa on mielestäsi tällä hetkellä maahanmuuttajana/pakolaisena/turvapaikanhakijana? Miksi?/ In your opinion, how is Finland nowadays for immigrants/refugees/asylum seekers? Why?

4. TULEVAISUUS: Kertoisitko tulevaisuuden suunnitelmistasi ja odotuksistasi?/FUTURE: Would you please like to tell me about your possible plans/expectations for the future?

- Missä näet itsesi viiden vuoden kuluttua?/Where do you see yourself in five years time?
- Mitä haluat tulevaisuudessa tehdä ja missä?/What do you want to do in the future and where?
- Mikä on sinun suurin haaveesi Suomessa?/What is your biggest dream in Finland?

KIITOS/THANK YOU!

TUTKIMUSLUPAHAKEMUSMALLI

Vastaanottaja: N.N. / Organisaatio X

Hyvä vastaanottaja N.N.,

Haen tutkimuslupaa opinnäytetyölleni, jonka teen Jyväskylän yliopiston Humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselle. Suoritan Jyväskylän yliopistossa sosiaalityön pääaineopintoja.

Tutkimukseni työnimi on ”Kokemuksia kotoutumisesta kotoutujien omalla äänellä”. Tutkimuksessa selvitetään Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien/pakolaisten/turvapaikanhakijoiden näkemyksiä siitä, mitä kotoutuminen pitää sisällään ja mitkä tekijät edesauttavat kotoutumista.

Haluaisin haastatella kauttanne noin kymmentä pakolaistaustaista maahanmuuttajaa/pakolaista/turvapaikanhakijaa. Lähetän oheisena haastattelurungon, jota sovelletaan haastateltavan mukaan.

Tutkimuksen aikataulu:

Haastattelut suoritetaan loka-marraskuussa 2017.

Tutkimus valmistuu marras-joulukuussa 2017.

Jyväskylässä 10.10.2017

Johanna Jaakkola